

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII. 104.

Arbeidstiden
i
Handels- og kontorvirksomheter i 1918.

En socialstatistisk undersøkelse.

(*Employés de commerce et de bureaux. Durée du travail en 1918.*)

UTGITT AV
DEPARTEMENTET FOR SOCIALE SAKER

KRISTIANIA
I KOMMISJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1923

Norges Offisielle Statistikk, rekke VII. (Statistique Officielle de la Norvège, série VII.)

Trykt 1922:

- Nr. 33. Rekruttering 1918. (*Recrutement.*)
- 34. Skiftevesenet 1918 og 1919. Overformynderiene 1917 og 1918. (*Successions, faillites et biens pupillaires.*)
- 35. Norges sparebanker 1920. (*Caisse d'épargne.*)
- 36. Norges handel 1920. (*Commerce.*)
- 37. Sjømannsforsikringen 1919. Fiskerforsikringen 1920. (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 38. Fattigvesenet 1918 og 1919. (*Assistance publique.*)
- 39. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. I. Folkemengde og areal i Rikets forskjellige deler. Hussamlinger på landet. (*Recensement du 1er décembre 1920.*
I. Population et superficie des divisions administratives, etc.)
- 40. Folketellingen i Norge 1 desember 1920 II. Trossamfund. (Hjemmehørende folke-mengde.) (*Recensement du 1er décembre 1920. II. Population de droit classée par culte.*)
- 41. Norges jernbaner 1920/21. (*Chemins de fer norvégiens.*)
- 42. Rekruttering 1919. (*Recrutement.*)
- 43. Veterinæresenet og kjøttkontrollen 1920. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
- 44. Arbeidslenninger 1920 og 1921. (*Gages annuels des domestiques et salaires des ouvriers.*)
- 45. Ulykkesforsikringen 1919. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 46. Civil rettspleie 1919 og 1920. (*Justice civile.*)
- 47. Norges kommunale finanser 1917/18. (*Finances des communes.*)
- 48. Norges bergverksdrift 1919 og 1920. (*Mines et usines.*)
- 49. Produksjonsstatistikk for industrien 1916. (*Statistique de la production industrielle.*)
- 50. Norges postvesen 1921. (*Statistique postale.*)
- 51. Norges Brandkasse 1913—1917. (*Statistique de l'Office national d'assurance contre l'incendie.*)
- 52. Jordbruk og fedrift 1916—1920. (*Agriculture et élevage du bétail.*)
- 53. Norges fiskerier 1919 (*Grandes pêches maritimes.*)
- 54. Forsikringsselskaper 1920. (*Sociétés d'assurances.*)
- 55. Norges civile, geistlige, rettslige og militære inndeling 1 juli 1922. (*Les divisions civiles, ecclésiastiques, judiciaires et militaires du royaume de Norvège le 1er juillet 1922.*)
- 56. Norges telegrafvesen 1920/21. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 57. Private aktiebanker 1921. (*Banques privées par actions.*)
- 58. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1918. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
- 59. Den norske Statskasses finanser 1 juli 1915—30 juni 1920. (*Finances de l'État.*)
- 60. Skolevesenets tilstand 1917. (*Instruction publique.*)
- 61. Sykeforsikringen 1921. (*Assurance-maladie.*)
- 62. Alkoholstatistikk 1920—1921. (*Statistique de l'alcool.*)
- 63. Norges kommunale finanser 1918/19. (*Finances des communes.*)
- 64. Kriminalstatistikk og Kriminell Rettspleie 1917 og 1918. (*Criminalité et Justice criminelle.*)
- 65. Norges skibsfart 1921. (*Navigation.*)
- 66. Stortingsvalget 1921. (*Élections en 1921 pour le Storting.*)
- 67. Norges sparebanker 1921. (*Caisse d'épargne.*)
- 68. Norges handel 1921. (*Commerce.*)
- 69. Rekruttering 1920. (*Recrutement.*)
- 70. Norges bergverksdrift 1918. (*Mines et usines.*)

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII. 104.

Arbeidstiden i Handels- og kontorvirksomheter i 1918.

En socialstatistisk undersøkelse.

(*Employés de commerce et de bureaux. Durée du travail en 1918.*)

UTGITT AV
DEPARTEMENTET FOR SOCIALE SAKER

KRISTIANIA
I KOMMISJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1923

F O R O R D

På foranledning av Komitéen til Revisjon av Fabrikktillsynslovgivningen satte Socialdepartementet høsten 1918 i gang en statistisk undersøkelse angående arbeidstiden i handels- og kontorvirksomheter.

I «Sociale Meddelelser» 1920 I side 68 flg. er gitt en foreløpig oversikt over undersøkelsens viktigste resultater. I tilslutning hertil utgis nu en samlet fremstilling av resultatene. Den har ikke kunnet fremkomme tidligere, fordi saken gjentagne ganger har måttet vike for annet arbeide.

Den statistiske undersøkelse er utført av departementets Kontor for Socialstatistikk. Teksten er for en vesentlig del forfattet av nuværende byråchef i det Statistiske Centralbyrå A. Skøien. Utarbeidelsen av tabellene har vært forestått av sekretær Fritz Johansen.

Socialdepartementets Avdeling for Lovforberedelse og Statistikk.

Kristiania i desember 1923.

Th. G. Thorsen.

E. Storsteen.

I N N H O L D

	Side
I. Innledning	1
II. Antallet av handelsforretninger og kontorer.	4
III. Personalaet ved handelsforretninger og kontorer	16
IV. Den ordinære arbeidstid:	22
1. Nettoarbeidstiden pr. uke:	
a. Handelsvirksomheter	22
b. Kontorvirksomheter	26
2. Daglig bruttoarbeidstid de fem første ukedager:	
a. Handelsvirksomheter	32
b. Kontorvirksomheter	34
3. Daglig nettoarbeidstid de fem første ukedager:	
a. Handelsvirksomheter	36
b. Kontorvirksomheter	39
4. Bruttoarbeidstiden på lørdager:	
a. Handelsvirksomheter	45
b. Kontorvirksomheter	47
5. Nettoarbeidstiden på lørdager:	
a. Handelsvirksomheter	47
b. Kontorvirksomheter	53
6. Arbeidstidens begynnelse og slutt:	
a. Handelsvirksomheter	58
b. Kontorvirksomheter	61
V. Overtids- og søndagsarbeide:	
A. Overtidsarbeide	67
1. Handelsvirksomheter	67
2. Kontorvirksomheter	75
3. Resumé	81
B. Søndagsarbeide	83
Bilag 1	85

T A B L E D E S M A T I È R E S

	Pages
I. Introduction	1
II. Nombre des établissements de commerce et des bureaux	4
III. Nombre total des employés de commerce et de bureaux	16
IV. Durée du travail ordinaire:	22
1. Heures du travail (nettes) par semaine:	
a. Etablissements de commerce	22
b. Bureaux	26
2. Durée de la journée de travail (brute) les premiers cinq jours de la semaine:	
a. Etablissements de commerce	32
b. Bureaux	34
3. Durée de la journée de travail (nette) les premiers cinq jours de la semaine:	
a. Etablissements de commerce	36
b. Bureaux	39
4. Durée de la journée de travail (brute) le samedi:	
a. Etablissements de commerce	45
b. Bureaux	47
5. Durée de la journée de travail (nette) le samedi:	
a. Etablissements de commerce	47
b. Bureaux	53
6. Commencement et fin de la journée de travail:	
a. Etablissements de commerce	58
b. Bureaux	61
V. Heures supplémentaires et travail du dimanche:	
A. Heures supplémentaires	67
1. Etablissements de commerce	67
2. Bureaux	75
3. Résumé	81
B. Travail du dimanche	83
Appendice 1	85

I. Innledning.

Under 26. august 1916 blev der av Socialdepartementet nedsatt en komité til revisjon av fabrikktilsynslovgivningen.

Under sitt arbeide med utkast til en ny arbeidervernlov blev denne komité stående ved den opfatning, at loven burde gis en videre ramme enn den daværende lov, således at den skulde omfatte — likesom i det store og hele den tilsvarende svenske lov og en flerhet av andre fremmede lover — all regelmessig arbeidsvirksomhet med annen arbeidshjelp enn bedriftsinnehaveren selv og dennes hustru. Undtatt skulde dog være hjemmeindustri, sjøfart, fiske og delvis jordbruk, likesom også alt husstell og annet huslig arbeide vilde falle utenfor utkastets ramme. Det samme skulde etter flertallets forslag også være tilfellet med den offentlige centraladministrasjon.

Da det for komitéens arbeide vilde være av interesse å få en oversikt over antallet av bedrifter som etter utkastet vilde komme inn under en eventuell ny lov, har komitéens arbeidsutvalg i skrivelse til Socialdepartementet av 22. juli 1918 anmodet om å få tilveiebragt opplysninger angående det antagelige antall bedrifter som omfattes av utkastet, men ikke av den gjeldende lov.

En av de viktigste grupper som omfattedes av denne anmodning, er *handels- og kontorvirksomheter*.

Hvorvidt denne gruppe også skulde komme inn under en eventuell ny lovs kapitel om arbeidstid, var der av komitéen ikke tatt endelig standpunkt til. Et av arbeidsutvalgets medlemmer fant derfor at statistiske opplysninger angående arbeidstidens daværende lengde burde innhentes for kontorer og butikker — både private og offentlige. Og også arbeidsutvalgets flertall uttalte, at det for dette vilde være av interesse om der ved departementets bistand kunde tilveiebringes en almindelig oversikt over arbeidstidsforholdene for kontor- og butikkfolk.

I henhold til denne anmodning blev det besluttet at der av departementets Kontor for Socialstatistikk skulde iverksettes en statistisk undersøkelse angående handels- og kontorvirksomheter.

Under denne skulde ikke bare de av komitéen nevnte punkter søkes belyst; men der skulde også søkes fremskaffet materiale til belysning av lønningsforholdene for handels- og kontorfunksjonærer. Ikke blott var de på dette område tidligere foreliggende oplysninger forholdsvis knappe; men det vilde også av hensyn til den under 9. august 1918 utferdigede lov om minstelønn for underordnede handelsfolk ha betydelig interesse å få et så vidt uttømmende og tidssvarende materiale som mulig.

Der blev ved undersøkelsen benyttet en noget forskjellig fremgangsmåte, eftersom vedkommende virksomheter var beliggende i Kristiania eller utenfor denne by.

I *Kristiania* blev departementets spørreskjema¹⁾ på grunnlag av registrert i Adresseboken direkte tilstillet bedriftene i forbindelse med en følgeskrivelse, hvori det blev anført at enhver virksomhet skulde utfylle skjemaet, forsåvidt der ved denne blev beskjefstiget andre enn innehaveren selv og dennes hustru. Hvis bedriften ikke var av dette omfang, skulde oplysning herom innsendes.

Hvad samtlige virksomheter *utenfor Kristiania* angår, blev skjemaer med tilhørende følgeskrivelser gjennem sylkesmennene utsendt til magistratene i byene og lensmennene på landet for av disse å fordeles blandt bedriftene. Man forutsatte at magistratene herunder kunde få fornøden bistand fra politiets side.

Departementet var opmerksom på at der på denne måte blev påført vedkommende tjenestemenn et arbeide, som — ihvertfall for de større byers og lensmannsdistrikters vedkommende — ikke var ganske ubetydelig. Da der imidlertid ingen annen anvendelig fremgangsmåte stod til rådighet, var der forsåvidt intet valg. Departementet kunde kun bestrebe sig for å gjøre arbeidet så lite byrdesfullt som mulig for de medvirkende tjenestemenn.

Ut fra dette standpunkt fant man — i motsetning til ordningen for Kristianiabedriftenes vedkommende — å burde undlate å forlange skjema tilstillet enhver bedrift uansett dens størrelse og uttrykkelig oplysning innsendt, forsåvidt den kun beskjefstiget innehaveren og dennes hustru. Undersøkelsens område vilde derved vesentlig kunne innskrenkes. Man gikk nemlig ut fra, at med det personalkjennskap som henholdsvis lensmannen på landet og magistraten og politiet i byene måtte forutsettes å ha til befolkningen innen vedkommende lensmannsdistrikt eller by, vilde det i adskillige tilfelle allerede på forhånd være på det rene hvilke virksomheter bare beskjefstiger innehaveren og hans hustru.

¹⁾ Trykt som bilag 1.

For de i Kristiania hjemmehørende virksomheter blev innsendelsesfristen for de utfylte skjemaer satt til 15. desember 1918, mens den for de øvrige blev satt noget rummeligere; skjemaene skulde av lensmann og magistrater være innsendt til vedkommende fylkesmann innen utgangen av desember, hvorefter de av fylkesmannen skulde innsendes til departementet senest innen 15. januar 1919.

Det viste sig imidlertid at disse frister var for knapt ansatt. I Kristiania kom et stort antall skjemaer først inn i januar måned og enkelte endog ennå senere. Fra et par fylker er skjemaene endog først inntatt i april måned.

Da det for Komitéen til Revisjon av Fabrikktilsynslovgivningen var av vesentlig betydning å få de ønskede opplysninger så tidlig som mulig, fant departementet ikke — forinnen heromhandlede undersøkelse blev satt i verk — å burde innhente Kongens og Stortingets samtykke overensstemmende med lov av 25. april 1907 om tilveiebringelse av opgaver til den offisielle statistikk, og denne lovs straffebestemmelser i § 4 kunde derfor ikke bringes i anvendelse mot dem som undlot å innsende skjema i utfyldt stand.

Man fant av den anførte grunn heller ikke å kunne bringe i erindring skjemaenes innsendelse fra de bedrifter som ikke hadde innsendt utfylte skjemaer innen en rimelig tid, idet dette vilde ha ledet til en betydelig forsinkelse med hensyn til bearbeidelsen av det allerede inntomme materiale. Og man måtte likeledes nøye seg med de av bedriftene avgivne opplysninger, uten at det var mulig gjennem nærmere korrespondanse å søke disse supplert eller beriktiget.

De her anførte omstendigheter har medført, at det ved undersøkelsen tilveiebragte materiale ikke er blitt så fullstendig som det vilde ha kunnet bli, hvis det ikke hadde vært påkrevet å skaffe komitéen en oversikt innen den kortest mulige frist. I det store og hele må det imidlertid sies at undersøkelsen er blitt møtt med velvilje og forståelse fra de hithørende virksomheters side. Og takket være denne omstendighet og den verdifulle bistand som er ydet av de ved materialets innsamling medvirkende tjenestemenn, blir de ved undersøkelsen vunne resultater være egnet til å gi et godt og treffende bilde av arbeidstid og arbeidslønnsforhold for handels- og kontorfunksjonærene i slutningen av året 1918.

Det er kun den første del av resultatene for hvilke der redegjøres i det følgende. Arbeidslønnsstatistikken vil bli utgitt senere som en særsiktig publikasjon.

II. Antallet av handelsforretninger og kontorer.

Det vil av innledningsavsnittet fremgå at det første punkt hvorom Komitéén til Revisjon av Fabrikktilsynslovgivningen ønsker oplysninger, er antallet av virksomheter som vil komme inn under en eventuell ny lov etter den ramme som av Komitéén foreløbig er optrukket, eller m. a. o. *antallet av handelsforretninger og kontorer ved hvilke der beskjefiges andre enn innehaveren selv og dennes hustru.*

Sikre oplysninger herom kan ikke erholdes av den offisielle statistikk.

I 4. hefte («Folkenengde fordelt etter livsstilling») av «Folketællingen i Norge 1. desember 1910» vil visstnok finnes opgaver over antallet av selvstendige næringsdrivende ved handel og omsetning.

Disse opgaver vil imidlertid ikke kunne gi et korrekt billede av antallet av de virksomheter som der her er spørsmål om. På den ene side vil i adskillig utstrekning 2 eller flere selvstendige næringsdrivende kunne drive en forretning i fellesskap, likesom også et meget stort antall av disse selvstendige næringsdrivende kun har forretninger av en så liten størrelse, at de ikke vil rammes av en eventuell ny lov og derfor faller utenfor denne undersøkelses område. På den annen side vil man ikke ved utelukkende å holde sig til de selvstendige næringsdrivende knyttet til handel og omsetning få med det store antall virksomheter som drives av aktieselskaper, såvelsom de kontorer som er knyttet til industrielle bedrifter.

Selv om man tar hensyn til disse sistnevnte momenter, vil man altså på grunnlag av det tidligere foreliggende statistiske materiale kun kunne gjøre sig op et tilnærmedesvis riktig skjønn om det *høieste* antall bedrifter, som der her kan være tale om. Man vil m. a. o. få en maksimumsopgave, som antagelig i ganske stor utstrekning må reduseres for å nå til et virkelig korrekt resultat.

Da imidlertid også en sådan maksimumsopgave vil kunne ha sin interesse, skal man i det følgende gjøre et forsøk på nærmere å bestemme dette høieste antall.

Ifølge folketellingen var der ved handel, omsetning og samferdsel 20348 *selvstendige næringsdrivende*, når man bortser fra hotellverter, restauratører, vognmenn, jægteiere o. lign., som må forutsettes i almindelighet ikke å ha hverken kontor eller handelsforretning.

Oplysninger om antallet av *aktieselskaper* i 1910 finnes i den av det Statistiske Centralbyrå utgivne publikasjon «Aktieselskaper 1910». Ifølge denne var der i Norge i nevnte år 1402 norske selskaper knyttet til handel, 1438 skibs- og fangstaktieselskaper samit 610 med andre formål (eiendomsforetagender, kinematografdrift m. v.).¹⁾ Hertil kommer ennvidere 179 utenlandske handels- og forsikringsselskaper etc. med virksomhet i Norge, det vil si selskaper som etter de foreliggende oplysninger må antas å ha sitt hovedkontor i utlandet. I disse tall er imidlertid antallet av de selskaper som har virksomhet i flere byer eller herreder, kun medregnet én gang. Hvor mange filialer med særskilt utsalg eller kontor der haves, savner man oplysning om, likesom man heller ikke har kjennskap til om flere av de tilsynelatende særskilte selskaper, navnlig skibsaktieselskaper, i virkeligheten blev administrert under ett og således hadde felles kontor.

Sparebanker er ikke medtatt i statistikken over aktieselskaper. Ifølge sparebankstatistikken for 1910 utgjorde imidlertid disse i alt 487, således at det samlede antall aktieselskaper og sparebanker blir 4116.

Antallet av *industrielle bedrifter* som går inn under fabrikktillsynsloven, var ifølge fabrikkinspektørenes beretninger i 1910 5649. Heri er ikke innbefattet de virksomheter som har motor med 1 hestekraft eller derunder, såvelsom håndverk og lignende industrielle virksomheter som regelmessig sysselsetter mindre enn 5 arbeidere. Disse bedrifter antas for øvrig her å kunne settes ut av betrakting, da de ihvertfall for den overveiende dels vedkommende neppe har kontor eller utsalg som sysersetter andre enn innehaveren selv og hans hustru.

Videre har man de virksomheter som faller inn under byggeindustrien. Disses antall var ifølge Riksversikringsanstaltens industristatistikk for 1910 2528, et tall som antagelig vil kunne reduseres meget betydelig, idet det innbefatter et meget stort antall kortvarige byggearbeider (opsørelse og vedlikehold av hus), som ikke foranlediger opprettelsen av noget kontor.

Endelig har man (etter Folketellingen) de selvstendige næringsdrivende med immaterielt arbeide som har kontor knyttet til sin virksomhet (vesentlig advokater og sakførere), i alt ca. 1100.

Nedenfor hitsettes et resumé over de enkelte grupper som her er omhandlet:

¹⁾ Her er bortsett fra de 1598 aktieselskaper knyttet til industrien, idet de industrielle anlegg i teksten er medtatt under en egen post.

Antall i året 1910

1. Selvstendige næringsdrivende ved handel, omsetning og sainferdsel (etter Folketellingen)	20 348
2. Aktieselskaper og sparebanker	4 116
3. Industrielle bedrifter (fabrikkinspektørenes beretninger)	5 649
4. Bygnings- og anleggsvirksomheter (R. F. A.'s industristatistikk)	2 528
5. Selvstendige næringsdrivende med immateriell virksomhet (Folketellingen)	ca. 1 100
	Tilsammen 33 741

Ovenstående opregning er som det vil sees, ikke uttømmende, idet der kan påvises en rekke andre grupper av næringsdrivende som har et kontor knyttet til sin virksomhet. Disse grupper er dog neppe flere eller større, enn at undlatelsen av å medta dem i den givne oversikt mere enn opveies av den omstendighet, at de givne opgaver — som allerede antydet — er maksimumsopgaver, som f. eks. fordi flere selskaper kan administreres under ett, eller fordi flere «selvstendige næringsdrivende» sammen driver en forretning.

Fordelingen på bygder og byer stillet sig for de grupper man har opgaver herover, på følgende måte:

	Byer	Bygder
Handel, omsetning m. v.	13 643	6 705
Aktieselskaper og sparebanker . . .	2 578	1 538
Imm. virks.	ca. 800	ca. 300

Det viser sig således at det overveiende antall (ca. 17 000 eller $\frac{2}{3}$) av disse virksomheter er beliggende i byene, mens ca. 8 550 ligger på landet.

Hvad særskilt *Kristiania* angår, har man følgende opgaver over antallet av hithørende virksomheter:

Handel, omsetning m. v.	4 830
Aktieselskaper og sparebanker	939
Immaterielle virksomheter	ca. 300
Industrielle bedrifter	645
Bygnings- og anleggsvirksomheter . .	434

Tilsammen 7 148

eller mellem en fjerdedel og en femtedel av samtlige.

Et stort antall av de ovenfor ansørte 33 741 bedrifter er — som nevnt — ganske små, således at de ikke vil falle inn under en eventuell ny lov etter den ramme som denne som er optrukket. Det vil senere bli påvist, at av de skjemaer som ved departementets undersøkelse inntok fra Kristiania, skrev ca. 20 % sig fra mindre virksomheter, som bare beskjeftiget innehaveren selv og dennes hustru. Går man ut fra et lignende forhold mellom større og mindre hithørende virksomheter i det

hele land, skulde altså vel 6 700 virksomheter falle utenfor loven, således at denne etter dette i alt skulde komme til å omfatte i høiden ca. 27 000.

Siden 1910 — det år som disse oppgaver gjelder — er antallet av handels- og kontorvirksomheter etter all sannsynlighet vokset. Men om denne tilvekst er så sterk at den opveier den omstendighet at de her opstillede beregninger gjennemgående er bygget på maksimumsoppgaver, kan man ikke med sikkerhet uttale noget om.

Et viktig materiale til belysning av antallet av handels- og kontorvirksomheter i slutningen av 1918 er skaffet til veie ved den av departementet igangsatte undersøkelse, for hvis resultater skal redegjøres i det følgende. En helt uttømmende og nøiaktig oversikt over hvor mange sådanne virksomheter der fantes, har imidlertid ikke kunnet erholdes.

Hvad særlig *Kristiania* angår, er det av adskillig betydning, at en rekke bedrifter, som av departementet har fått spørreskjema tilstillet, ikke har tilbakesendt dette i utfyld stand.

Av handels- og kontorskjemær blev i Kristiania i alt utsendt ca. 10 400 på grunnlag av Adresseboken for 1918. Det viste sig imidlertid senere, at der i nogen utstrekning var blitt tilstillet en og samme bedrift flere skjemær. Samme bedrift var nemlig i Adressebokens register ofte opført flere ganger under forskjellige brancher, uten at man på grunn av den meget knappe tid som stod til rådighet, blev opmerksom herpå under den forhåndsgjennemgåelse av registret som fant sted før utsendelsen av skjemæne. For det annet viste det sig i adskillige tilfelle, at flere tilsynelatende særskilte virksomheter i virkeligheten ble administrert under ett. Flere skibsaktieselskaper hadde f. eks. et felles kontor, flere tidsskrifter fikk alt sitt kontor- og ekspedisjonsarbeide besørget ved samme forlag o. s. v. Videre blev der for det tredje til en rekke håndverksbedrifter, f. eks. skomakerverksteder og pølsemakerier, utsendt skjemær angående arbeidstiden i handels- og kontorvirksomheter, idet man tenkte sig muligheten av at der til bedriften også kunde være knyttet et utsalg. Et betydelig antall av disse virksomheter har imidlertid enten uttrykkelig opplyst at de intet utsalg hadde, eller undlatt å tilbakesende skjemetaet. Endelig blev det i ikke ganske få tilfelle bragt på det rene, at en i Adresseboken opført virksomhet var ophørt dels i løpet av 1918 og dels allerede tidligere.

Efter en ny gjennemgåelse av registret, hvorunder hensyn er blitt tatt til alle mottagne opplysninger angående de her nevnte forhold, skulde der i Kristiania i oktober 1918 ha vært 9746 handelsforretninger og kontorvirksomheter (derav ca. 1150 håndverksvirksomheter med kontor eller utsalg).

Ved dette tall er imidlertid å merke, at det ikke gir et korrekt

uttrykk for antallet av de hithørende virksomheter som vil falle inn under en eventuell ny lov med den av komitéen antydede ramme.

På den ene side har nemlig utsendelsen av skjemaene måttet finne sted på grunnlag av Adresseboken for 1918, hvis trykning begynte høsten 1917. Helt utenfor undersøkelsen faller derfor alle de bedrifter som senere måtte være tilkommert.

På den annen side vil tallet være altfor høyt.

Av de utsendte skjemaer er i alt bare kommet tilbake 3915 eller omkring 40 % av det i det reviderte register oppførte antall. Det tør imidlertid antas, at der nettopp blandt sådanne hvis forretning er ophørt, eller som har fått flere skjemaer tilstillet, har vært størst tilbøyelighet til enten overhodet ikke å besvare departementets henvendelse eller iallfall bare å tilbakesende et enkelt skjema uten nærmere opplysning om forholdet. Man vil derfor neppe ta synderlig feil, om man går ut fra at antallet av Kristianiabedrifter i virkeligheten ikke overstiger 8000 à 8500.

Dette tall innbefatter dog en rekke virksomheter hvor der ikke beskjef-tiges flere enn innehaveren selv og dennes hustru. Av de i alt 3915 skjemaer som inntok i Kristiania, var det ikke mindre enn 869 eller ca. 22 % som skrev sig fra sådanne virksomheter. Går man ut fra, at sådanne småbedrifter forekommer i samme forhold også blandt de virksomheter som ikke har besvart departementets spørreskjema, skulde det samlede antall av virksomheter i Kristiania som bare beskjef-tiger innehaveren og dennes hustru, i oktober 1918 ha utgjort ca. 1800, mens der til samme tidspunkt fantes ca. 6400 virksomheter som vilde falle inn under en eventuell ny arbeidervernlov.

Nevnes kan i denne forbindelse, at i Statistisk Årbok for Kristiania by finnes en tabell over antallet av kontor- og butikklokaler. For 1918 angis antallet til 7585, idet det dog bemerkes at tallet ikke er helt pålitelig. Heri er også innbefattet virksomheter som bare beskjef-tiger innehaveren selv eller hans hustru.

Disse tall synes ganske godt å stemme overens med det antall — ca. 7150 — virksomheter som foran er beregnet for året 1910 på grunnlag av den foreliggende offisielle statistikk, idet dette tall også innbefatter de ganske små bedrifter. Hvis Kristianiabedriftene i 1918 på samme måte som i 1910 utgjorde mellom $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{5}$ av samtlige handels- og kontorvirksomheter i hele landet, skulde etter dette antallet av disse dreie seg om i høiden ca. 28 à 29000 — antagelig bare ca. 27000.

Utenfor Kristiania blev, som i innledningen omtalt, undersøkelsen forsåvidt lagt an på en annen måte, som det ved skjemaenes utsendelse — for mest mulig å spare arbeide for magistrater og lensmenn — ikke blev gitt pålegg om innsendelse av oppgave over de bedrifter som bare

beskjeftiger innehaveren og dennes hustru. Det er derfor bare leilighetsvis at man har mottatt skjemaer fra sådanne virksomheter.

Heller ikke har man nogen garanti for, at man har fått utfyldt skjema fra samtlige de bedrifter som vil omfattes av en eventuell ny lov.

Forholdet vil formentlig i denne henseende stille sig noget forskjellig i de forskjellige distrikter, idet det vil avhenge såvel av bedriftenes villighet til å utfylle skjemaer, som i nogen grad av den iherdighet hvormed vedkommende magistrat eller lensmann har arbeidet for å få samtlige utsendte skjemaer tilbake i utfyldt stand.

Det kan i denne forbindelse ansøres, at det i de følgeskrivelser hvor med de utfylte skjemaer av vedkommende lensmenn er innsendt, i en rekke tilfelle uttrykkelig sies, at skjemaer er utfyldt for samtlige bedrifter i distriktet som omfattes av undersøkelsen. I de fleste andre tilfelle fremgår det ikke med absolutt sikkerhet av følgeskrivelsen hvorledes forholdet er. Men der er all grunn til å tro, at det virkelige antall bedrifter i disse distrikter stemmer som regel med det antall skjemaer som er innkommet. I det store og hele tør det derfor antas at opgavene over det samlede antall hithørende bedrifter i landdistrikter nærmer sig sterkt til det virkelige antall.

Noget anderledes antas saken å stille sig i byene, idet det her — ihvertfall i de litt større byer — på samme måte som i Kristiania tør ha falt vanskelig å få inn besvarelser fra samtlige de bedrifter som er tilstillet skjemaer. For byenes vedkommende antar man derfor å måtte regne med, at man kun kan levere minimumsopgaver angående det antall bedrifter som vil falle inn under den nye lov.

Til belysning av antallet av og den lokale fordeling av de bedrifter man har konstatert ved departementets undersøkelse, hitsettes Tabell 1, side 10.

Da antallet av skjemaer faller sammen med antallet av virksomheter, fremgår herav at undersøkelsen omfatter i alt 9850 virksomheter, hvilket utgjør 36,5 % av de 27 000 selvstendige handels- og kontorvirksomheter, som etter det foran anførte anslagsvis er beregnet å skulle falle inn under en eventuell lovs ramme.

Merkes kan det, at de i Kristiania innkomne skjemaer utgjør ikke mindre enn 31 % av samtlige, mens Kristianiabedriftene foran side 6 er anslått til bare en fjerdedel eller femtedel av landets hithørende virksomheter. Da det ikke er på nogen måte sannsynlig at en større prosent av de utsendte skjemaer er innkommet i besvaret stand i Kristiania enn ellers i landet, kan forklaringen neppe være nogen annen enn den, at der utenfor Kristiania er en forholdsvis langt større del av denne slags virksomheter, som bare beskjeftiger innehaveren selv og dennes hustru, enn tilfellet er i selve hovedstaden. Men er dette så, er det foran

Tabell 1: Antall bedrifter som omfattes av undersøkelsen.

Fylker	Samlet antall innkomne skjemaer	Av disse fallt på hvert fylke følgende procent	Byer			Bygder		
			Antall selvstendige virksomheter	Handelsforetninger	Kontorvirksomheter	Antall selvstendige virksomheter	Handelsforetninger	Kontorvirksomheter
	1	2	3	4	5	6	7	8
Østfold	549	5,6	425	302	178	124	93	31
Åkershus	249	2,5	21	19	2	228	181	50
Kristiania	3 054	31,0	3 054	1 812	1 922	—	—	—
Hedmark	374	3,8	143	102	56	231	195	60
Opland	270	2,7	102	80	43	168	150	28
Buskerud	501	5,1	352	238	168	149	120	32
Vestfold	507	5,1	375	288	137	132	102	33
Telemark	617	6,3	435	278	179	182	158	32
Aust-Agder	276	2,8	201	140	79	75	58	18
Vest-Agder	255	2,6	199	149	86	56	47	16
Rogaland	589	6,0	496	278	303	93	75	20
Hordaland	170	1,7	—	—	—	170	128	61
Bergen	709	7,2	709	555	286	—	—	—
Sogn og Fjordane .	93	0,9	13	10	3	80	70	24
Møre	362	3,7	205	140	114	157	135	45
Sør-Trøndelag .	468	4,8	308	167	206	160	143	52
Nord-Trøndelag .	196	2,0	84	64	25	112	91	31
Nordland	289	2,9	93	74	40	196	163	79
Troms	186	1,9	105	81	47	81	72	21
Finnmark	136	1,4	78	61	36	58	51	24
Tilsammen	9 850	100,0	7 398	4 838	3 910	2 452	2 032	657

foretagne skjønn over det antall virksomheter som kan antas å ville falle inn under en eventuell ny lov, altfor høit. Hvis man — som foran side 8 forutsatt — kan gå ut fra at antallet av disse virksomheter for Kristianias vedkommende kan anslåes til hen imot 6 400, skulde antallet for hele landet etter procentantallet av de innkomne skjemaer å dømme antagelig dreie sig omkring 20 500, under forutsetning av at skjemaene i Kristiania er besvart i nogenlunde samme utstrekning som andre steder. Og har utfallet i Kristiania vært sletttere enn ellers i landet, f. eks. således, at der i hovedstaden er innkommet besvarelser fra 40 % av bedriftene, mens i de andre byer og i landdistrikturen tilsammen 60 % har utfyldt skjemaene, skulde antallet av samtlige virksomheter komme op i ca. 19 000.

Mens det altså i det foregående er påvist, at det antall handels- og kontorvirksomheter som kunde antas å ville falle inn under en arbeidervernlov, i høiden skulde andra til 27 à 28 000, er det på grunnlag av de ved departementets undersøkelse innkomne skjemaer sannsynlig å anta, at det minste antall, som der kan være spørsmål om, vil dreie sig om 19 à 20 000. Og adskillig synes å tale for at det virkelige antall ligger langt nærmere undergrensen enn overgrensen.

Hvis det her ansørte er riktig, således at det samlede antall virksomheter i virkeligheten dreier sig om ca. 20 000, skulde altså skjemaer være mottatt i utfylt stand fra i alt ca. 50 %, ikke som foran side 9 nevnt — bare fra ca. 36,5 %. Også dette synes å tale for riktigheten av det her foretakne skjønn, idet et resultat av bare 36,5 % innkomne besvarelser synes lite sannsynlig.

Næst etter Kristiania har Bergen de fleste bedrifter, idet de fra denne by innkomne skjemaer utgjør 7,2 % av samtlige. Derefter kommer Telemark med 6,3 %, Rogaland med 6 %, Østfold med 5,6 %, Vestfold med 5,1 %, Buskerud med 5,1 % og Sør-Trøndelag med 4,8 %. Lavest kommer Sogn og Fjordane med 0,9 %, mens de øvrige fylker varierer mellom 3,8 % (Hedmark) og 1,4 % (Finnmark).

Av rubrikkene 3 og 6 fremgår at det alt overveiende antall (75 %) av de hithørende virksomheter hører hjemme i byene. Av fylkene er det således bare et fåtall som har flere bedrifter i landdistrikten enn i byene. Foruten Hordaland, som overhodet ingen byer har, er det nemlig bare tilfellet med Akershus, Hedmarks, Oplands, Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelags og Nordlands fylker.

I rubrikkene 4, 5, 7 og 8 er angitt hvor mange av de hithørende bedrifter er *handelsforretninger* og hvor mange *kontorvirksomheter*.

Det fremgår herav, at skjemaer er mottatt fra i alt 6870 handelsvirksomheter (butikker, utsalg, lagre) og fra 4567 kontorvirksomheter, eller tilsammen 11437. Sammenholdes dette antall med antallet av innkomne skjemaer, viser det sig at 1587 bedrifter har omfattet både handels- og kontorvirksomhet.

Med hensyn til den lokale utbredelse av disse forskjellige slags virksomheter kan merkes, at kontorene som omfattes av nærværende undersøkelse, for den alt overveiende del (85,6 %) er samlet i byene, mens handelsforretningene også forekommer i stor utstrekning i landdistrikten; i byene finnes således av disse bare 70,4 %. I Kristiania overstiger endog antallet av kontorer antallet av handelsforretninger. Og det samme er også tilfellet i Rogalandsbyene og i Trondhjem.

Hvorledes de virksomheter hvorfra utfylte skjemaer er mottatt, fordeles sig på de forskjellige faggrupper, fremgår av følgende tabell. (Se side 12.)

Ser man først på forholdet for *hele landet underrett*, viser det sig at landhandleriene er den tallrikst representerte gruppe, idet her skjemaer er innkommet fra 1864 bedrifter eller 19 % av samtlige virksomheter som omfattes av undersøkelsen. Dernæst kommer kolonialforretninger m. v. med 1131 eller 11,5 %, utsalg eller kontorer knyttet til industrielle

Tabell 2. Bedriftenes fordeling på de forskjellige bransjer.

Faggrupper	Byer			Bygder			Riket	
	Antall virksom- heter	Handelsfor- retninger	Kontorvirk- somheter	Antall virksom- heter	Handelsfor- retninger	Kontorvirk- somheter	Antall virk- somheter	Pet.
							Antall	Pet.
Engros-, eksport-, importforretninger	890	548	835	27	6	26	917	9,31
Agerter	486	87	470	6	—	6	492	5,00
Kolonial- og skibshandel	1 131	1 128	117	—	—	—	1 131	11,48
Landhandlerier	—	—	—	1 864	1 862	189	1 864	18,92
Kjøttforretninger	75	75	5	6	6	2	81	0,82
Meierier og melkeforretninger	30	30	11	21	21	9	51	0,52
Bakeriutsalg	91	91	3	12	12	1	103	1,05
Delikatesseforretninger	27	27	—	1	1	—	28	0,28
Manufakturforretninger m. v.	981	981	115	—	—	—	981	9,96
Skotøiforretninger	122	122	8	2	2	—	124	1,26
Jernvarer, isenkram	221	220	98	8	8	2	229	2,33
Elektriske installasjonsforretninger	72	59	55	7	7	5	79	0,80
Galanteri og korttevarer	112	112	3	6	6	—	118	1,20
Farver, oljer, kjemikalier	71	70	18	1	1	—	72	0,73
Glass- og stentøiforretninger	60	59	13	1	1	—	61	0,62
Papir-, musikk- og bokhandel	223	219	75	19	19	3	242	2,46
Cigarforretninger	176	176	7	11	11	—	187	1,90
Vinforretninger	29	27	16	1	1	1	30	0,30
Grønt, frukt, blomster, konfekt	143	143	1	3	3	—	146	1,48
Kull- og vedforretninger	62	61	10	—	—	—	62	0,63
Industrielle virksomheter	707	164	679	326	18	324	1 035	10,49
Håndverksforretninger	135	107	70	9	7	2	144	1,46
Møbelforretninger	37	35	11	1	1	—	38	0,39
Avisekspedisjon, trykkeri, forlag	89	10	85	8	1	8	97	0,98
Dampskeibeskpedisjon, spedisjon	117	9	115	19	5	17	136	1,38
Ingenører, entreprenører, konsulenter	66	1	66	2	—	2	68	0,69
Advokater og sakførere	258	—	258	11	—	11	269	2,73
Arkitekter	40	—	40	—	—	—	40	0,41
Banker og bankierer	163	—	163	37	—	37	200	2,03
Forsikringsselskaper	59	—	59	—	—	—	59	0,60
Skibsredere og -meglere	190	2	190	4	—	4	194	1,97
Aktie- og eiendomsmeglere	163	—	163	—	—	—	163	1,65
Meglere uten nærmere betegnelse	42	—	42	1	—	1	43	0,44
Engros og en detaljforretninger	14	14	12	—	—	—	14	0,14
Diverse	142	96	61	8	5	5	150	1,52
Uopgitt	174	165	36	30	29	2	204	2,07
	7 398	4 838	3 910	2 452	2 032	657	9 850	100,00

virksomheter med 1033 eller 10,5 %, manufakturforretninger m. v. med 981 eller 10 %, engros-, eksport- og importforretninger med 917 eller 9,3 %. De øvrige grupper er samtlige betydelig mindre; den tallrikste inneholder ikke mere enn 5 % av de hithørende bedrifter.

Tar man alene landdistriktene, spiller landhandleriene den alt overveiende rolle, idet disse utgjør vel $\frac{3}{4}$ av de virksomheter som hører hjemme på landet. Til denne gruppe er imidlertid da henregnet ikke

bare alle såkalte «assorterte» landhandlerier, der utselger både kolonialvarer, manufakturvarer og andre artikler, men også de forretninger som har angitt sig som bare «kolonialhandel» eller «manufakturvareforretning». Disses antall er nemlig i landdistriktenes ganske lite, således at det vilde ha mindre interesse å opføre dem særskilt.

Merkes kan det, at der til ikke mindre enn 189 av landhandleriene også var knyttet kontorvirksomhet med eget personale, hvad der skulde tyde på at vedkommende forretninger var av forholdsvis betydeligere omfang. Utelukket er det dog ikke at denne forbindelse med et kontor i en rekke tilfelle kan henge sammen dermed, at innehaveren av et landhandleri kan ha innehatt agenturer eller stillingen som poståpner og lignende, og at det nettopp er denne hans virksomhet der har nødvendig gjort anvendelsen av kontorpersonale.

Bortsett fra landhandleriene er det bare gruppen «industrielle virksomheter» som er av nogen betydning i landdistriktenes. Det dreier sig her hovedsakelig om kontorer ved industrielle bedrifter, men der er også enkelte utsalg og lagre ved disse. Alle de andre grupper tilsammen teller ikke på langt nær så mange virksomheter som gruppen «industrielle virksomheter» alene.

I *byene* kommer kolonial- og manufakturvareforretningene høiest. De aller fleste av dem er øiensynlig mindre forretninger; kun en forholdsvis liten del av dem er av den betydning at de har et kontor tilknyttet forretningen.

Næst etter de to nevnte grupper kommer «engros-, eksport- og importforretninger». Det kan synes påfallende at et så stort antall av disse også er «handelsforretninger». Sammenhengen er imidlertid den at en betydelig del av engrosforretningene også har større lagre, hvis betjening ikke uten videre kan sammenstilles med det egentlige kontorpersonale. Ved «handelsforretninger» må derfor i nærværende undersøkelse ikke bare forståes butikk eller utsalg, men all handelsvirksomhet som faller utenfor det egentlige kontorarbeide.

Merkes kan det at grensen mellem de forskjellige faggrupper i det store og hele er noget flytende. Tabellen kan derfor ikke opfattes som et korrekt uttrykk for forholdet mellem de enkelte gruppens størrelse, men tilskirer ålene å gi et omtrentlig bilde av disses betydning. Det kan således bl. a. nevnes, at i gruppen «engros-, eksport- og importforretninger» er f. eks. medtatt automobilforretninger og store maskinsforretninger, som selger sine artikler (automobiler og importerte maskiner) direkte til kunderne. Og videre er også medtatt de store kullforretninger, som selger de av forretningen importerte kull direkte til kunderne i større partier, mens de små kull- og vedutsalg, som bare utselger i smått de fra de store forretninger innkjøpte varer, er opført som en

egen gruppe. Endvidere kan nevnes at mange engrosforretninger tillike driver agentur, således at det i mange tilfelle beror på et skjønn om de skal medtas under agenter eller under engrosforretninger.

En påvisning av hvorledes alle de i foregående tabell medtagne faggrupper fordeler sig geografisk, vilde nødvendigvis kreve betydelig plass uten samtidig å kunne påregne større interesse. Hensett hertil skal opplysninger om den lokale fordeling kun gis for enkelte av de viktigste grupper; jfr. nedenstående tabell:

Tabell 3. *Bedriftenes lokale fordeling i de viktigste bransjer.*

Fylker	Byer				Landdistrikter	
	Kolonial-forretninger m. v.	Industrielle virksomheter	Manufakt.-forretninger m. v.	Engros-, eksport- og import-forretninger	Land-handlere	Industrielle virksomheter
Østfold	86	51	56	32	91	24
Akershus	9	1	5	1	176	41
Kristiania	322	341	288	499	—	—
Hedmark	30	6	24	6	180	15
Opland	15	12	23	—	142	14
Buskerud	61	35	60	23	111	24
Vestfold	67	34	80	12	96	29
Telemark	85	37	59	22	124	17
Aust-Agder	30	11	34	12	53	16
Vest-Agder	50	18	41	9	44	10
Rogaland	55	88	72	61	71	13
Hordaland	—	—	—	—	108	33
Bergen	161	39	116	87	—	—
Sogn og Fjordane	6	—	1	2	64	11
Møre	31	9	29	44	120	20
Sør-Trøndelag	53	15	22	50	130	16
Nord-Trøndelag	18	1	19	4	89	19
Nordland	15	3	14	3	152	17
Troms	18	6	22	13	66	5
Finnmark	19	—	16	10	47	2
Tilsammen	1 131	707	981	890	1 864	326

Blandt byene er — som det var å vente — Kristiania den mest fremtredende, om enn i temmelig forskjellig grad innen de enkelte grupper. Mens således ikke mindre enn 56 % av «engros-, eksport- og importforretningene» er samlet i denne by, er det med hensyn til «industrielle virksomheter» bare tilsellet med 48 %, og, forsåvidt kolonial- og manufakturforretninger angår, endog bare med henholdsvis 29,5 % og 29,3 %.

Næst etter Kristiania kommer i de 3 grupper Bergen, mens denne by i gruppen «industrielle virksomheter» må stå tilbake for byene både i Rogaland og Østfold.

Også i de andre grupper er Rogalandsbyene sterkt representert,

særlig i gruppen «engros-, eksport- og importforretninger», hvor det bare er Kristiania og Bergen som har et større antall bedrifter. Av andre byer hvor denne sistnevnte art forretninger forekommer i større utstrekning, kan nevnes Trondhjem samt byene i Møre og Østfolds fylker.

Hvad landhandleriene angår, finnes det største antall i Hedmark og Akershus fylker. Derefter kommer Nordlands, Oplands, Sør-Trøndelags, Telemarks, Møre, Buskerud og Hordalands fylker. Det minste antall forekommer i Finnmark.

De industrielle virksomheter i landdistrikturene er forholdsvis meget jevnt fordelt på de forskjellige fylker.

III. Personælet ved handelsforretninger og kontører.

Forsåvidt angår antallet av personer (*innehaveren og dennes hustru undtatt*), som er beskjeftegit ved handels- og kontorvirksomhet, inneholdes adskillige oplysninger i Folketellingen i 1910. Denne byr på dette punkt større veiledning enn hvor det gjaldt å bestemme antallet av bedrifter som kunde antas å falle inn under en ny lov.

På grunnlag av Folketellingens opgaver (i tabell 2 av hefte 4: «Folkemengde fordelt etter livsstilling») kan følgende tabell over funksjonærer opstilles, idet man skjønnmessig av de forskjellige erhvervsgrupper utsondrer de livsstillinger som her må antas å komme i betraktnsing. (Se tabell 4, side 17.)

Til disse funksjonærer kommer for den egentlige handels og til dels også for gruppen pengeomsetning og assuransevirksomhets vedkomimende en rekke personer som i folketellingen er betegnet som «formenn og opsynsmenn», «tjenere ved handel» og «andre arbeidere», hvilke grupper i denne forbindelse ihvertfall delvis må tas med for å få et korrekt uttrykk for det antall personer som er beskjeftegit ved handels- og kontorvirksomheter.

Antallet av disse personer utgjorde ifølge nevnte tabell 2 (side 58—60) for riket under ett:

	Menn	Kvinner
Formenn og opsynsmenn	963	11
Tjenere	223	39
Andre arbeidere	11766	1871
Arbeidere ved privatbanker og assuransekontorer	141	21
Tilsammen	13093	1942

Herunder er imidlertid medtatt personer, der som f. eks. sjauere og bryggearbeidere ikke er knyttet til den enkelte handels- eller kontorforretning, men har sitt arbeide ved lastning og losning og derfor kun vil komme inn under en eventuell ny lov ved disse arbeiders henførelse under loven. Fra de ansørte tall må derfor ihvertfall trekkes 5419 menn og 42 kvinner.

Det samlede antall personer sysselsatt ved handels- og kontorvirk-

Tabell 4. Antall funksjonærer knyttet til handels- og kontorvirksomheter etter Folketellingen 1910.

Erhvervsgrupper	Menn	Kvin- ner	Rikets bygder		Rikets byer		Derav Kr.a	
			Menn	Kvin- ner	Menn	Kvin- ner	Menn	Kvin- ner
1. Jordbruk, fedrift, skogdrift og fiskeri:								
Bestyrere	244	27	181	17	63	10	12	1
Kontorfunksjonærer . . .	68	21	61	15	7	6	2	2
Kasserere, ekspeditører o. l.	65	174	38	21	27	153	13	35
2. Grubedrift, bergverksdrift, industri:								
Bestyrere, kontorchefer, private arb.chefer	1 344	219	580	24	764	195	259	62
Kontorfunksjonærer	1 704	707	604	151	1 100	556	438	351
Bruksfullmektiger	39	—	22	—	17	—	6	—
3. Handel, omsetning og samferdsel:								
Bestyrere, disponenter, kontorchefer m. v.	1 878	421	741	132	1 137	289	428	68
Handelsreisende, -fullmektiger, -kontorister	15 446	15 262	5 503	2 854	9 943	12 408	4 058	5 078
Kontorister m. v.	331	97	47	17	284	80	59	24
4. Immaterielt erhverv:								
Fullmektiger og kontorister hos sakførere	333	263	57	32	276	231	122	113
Sakførervolontører, -bud .	123	51	8	5	115	46	57	22
Inspektører, økonomer, kontorister	169	93	24	8	145	85	78	39
5. Huslig arbeide:								
Bestyrere og kontorister .	95	74	8	15	87	59	65	32
6. Erhverv av ubest. eller ikke nærmere betegnet art:								
Bestyrere	131	16	38	1	93	15	35	4
Kontorister	802	711	190	94	612	617	350	449
Tilsammen	22 772	18 136	8 102	3 386	14 670	14 750	5 982	6 260

somheter blir således ester Folketellingen 1910 50482 (derav 20036 kvinner).

Disse tall er som nevnt skjønsmessig ekstrahert av folketellingsopgavene. Ofte har det dog av disse vært umulig å trekke nogen bestemt slutning om, hvorvidt — og i tilfelle i hvilken utstrekning — også per-

soner som ikke er tilknyttet en handels- og kontorforretning, er med-innbefattet. De enkelte opgaver blir derfor temmelig usikre. Av nogen vesentlig betydning vil imidlertid — i tilfelle — neppe de enkelte feil være, og det tør vel kunne påregnes, at de som måtte være begått, ihvertfall i nogen grad vil opheve hinannen. I det store og hele tør det derfor antas at den ovenfor givne sammenstilling vil gi et nogenlunde korrekt billede av forholdet som det var i 1910. Et nøyaktigere resultat er det vanskelig å komme til på grunn av det foreliggende materiales beskaffenhet.

Antallet av personer beskjeftiget ved handels- og kontorvirksomheter tør i de senere år antas å være vokset i betydelig grad; men det lar sig ikke gjøre med sikkerhet å fastslå i hvilken utstrekning dette har vært tilfellet.

Det fremgår av tabellen, at mens i hele landet underett bare 44,3 % av samtlige funksjonærer er kvinner, er i byene alene over halvparten (50,1 %) kvinner. På landet derimot er over $\frac{2}{3}$ (70,5 %) av handels- og kontorfunksjonærerne menn. I det hele tatt hører 71,9 % av funksjonærerne hjemme i byene. Bare i Kristiania finnes 29,9 %.

Antallet av personer sysselsatt ved de 9850 selvstendige virksomheter som har utfylt det i anledning av nærværende undersøkelse utsendte skjema, fremgår av nedenstående tabell:

Tabell 5. Antall personer sysselsatt ved de i undersøkelsen medtatte bedrifter.

Fylker	Handelsvirksomhet		Kontorvirksomhet		Hovedsum	
	I alt	Pct.	I alt	Pct.	I alt	Pct.
Østfold	1 187	5,4	817	4,1	2 004	4,8
Akershus	521	2,4	327	1,7	848	2,0
Kristiania	8 273	37,4	10 523	52,7	18 796	44,6
Hedmark	749	3,4	334	1,7	1 083	2,6
Opland	454	2,0	164	0,8	618	1,5
Buskerud	1 071	4,8	674	3,4	1 745	4,1
Vestfold	971	4,4	593	3,0	1 564	3,7
Telemark	1 083	4,9	1 025	5,1	2 108	5,0
Aust-Agder	426	1,9	297	1,5	723	1,7
Vest-Agder	495	2,2	299	1,5	794	1,9
Rogaland	1 064	4,8	985	4,9	2 049	4,9
Hordaland	315	1,4	183	0,9	498	1,2
Bergen	1 925	8,7	1 667	8,4	3 592	8,5
Sogn og Fjordane . .	127	0,6	48	0,2	175	0,4
Møre	700	3,2	444	2,2	1 144	2,7
Sør-Trøndelag	1 082	4,9	847	4,2	1 929	4,6
Nord-Trøndelag . . .	383	1,7	142	0,7	525	1,2
Nordland	629	2,8	289	1,4	918	2,2
Troms	407	1,8	169	0,9	576	1,4
Finnmark	289	1,3	147	0,7	436	1,0
Tilsammen	22 151	100,0	19 974	100,0	42 125	100,0

Det viser sig herav, at det i alt var ca. 42000 personer som var beskjeftiget ved disse virksomheter. Hvis man nu — som foran anført — kan anta at det er ca. 50 % av samtlige bedrifter som har utfyldt departementets skjema, skulde det samlede personale komme op i vel 80 000, hvis man kunde anta at de bedrifter hvorfra skjema ikke er innkommet, i det store og hele er av samme størrelse som de der har utfyldt dette. Da antallet i 1910 ifølge det foregående ikke dreiet sig om mere enn ca. 50000, skulde der isåfall ha funnet sted en voldsom økning i tidsrummet 1910—1918. En så sterk stigning er imidlertid neppe tenkelig. I tiden 1900—1910 blev antallet øket fra 39 862 til 50 482 eller med ca. 27 %. Selv om man nu går ut fra at utviklingen har vært sterkere etter 1910 enn før, må det på den annen side erindres at nærværende undersøkelse angår forholdene høsten 1918, således at tidsrummet etter 1910 blir 2 år kortere enn tiden mellom de to folketellingen. Regner man derfor med en stigning i de senere år av 30 à 40 %, skulde man formentlig være på den sikre side. Heri ligger imidlertid *for det første* at antallet av funksjonærer og arbeidere knyttet til handels- og kontorvirksomheter i slutningen av 1918 neppe kan ha utgjort mere enn i høiden 65 à 70000, og *for det annet* at det fortrinsvis er de større bedrifter som har besvart departementets spørreskjema og således omfattes av undersøkelsen. Dette måtte man jo også på forhånd anta som det sannsynlige.

Over halvdelen eller nøyaktig 53,1 % av samtlige de personer for hvilke oppgaver er mottatt, hører etter den sist anførte tabell hjemme i de 2 største byer Kristiania og Bergen. Hermed kan sammenholdes oppgavene i tabellen foran side 10, hvorav fremgår at bare 38,2 % av bedriftene er beliggende i disse byer. Dette vil m. a. o. si, at en vesentlig del av de større bedrifter er samlet i Kristiania og Bergen. Særlig er dette tilfelle med hensyn til Kristiania, hvor 44,6 % av personalet, men bare 31 % av bedriftene hører hjemme. Ellers er i alle fylker forholdet det at de har en større procent av bedrifter enn av personer. Forskjellen er dog for enkelte fylker f. eks. Sør-Trøndelag forholdsvis ubetydelig.

Hvad angår personalets fordeling på handels- og kontorvirksomheter, har man i alt vesentlig holdt sig til vedkommende forretnings utfylling av skjemaet. Som det vil sees, fordeler antallet sig nogenlunde likt på de 2 grupper.

Personalets fordeling på de forskjellige bransjer belyses ved følgende tabell. (Se tabell 6 side 20.)

Betrakter man tallene for *hele landet under ett*, viser det sig at engros-, eksport- og importforretningene er den tallrikst representerte gruppe, idet denne bransjes personale utgjør 6341 eller 15 % av det

Tabell 6. Antall personer fordelt etter bransjer.

Bransjer	Byer				Bygder				Riket			
	Handel	Kontor	Til-sammen	Pct.	Handel	Kontor	Til-sammen	Pct.	Handel	Kontor	Til-sammen	Pct.
Engros-, eksport- og importforretninger	2 895	3 333	6 228	17,44	27	86	113	1,76	2 922	3 419	6 341	15,05
Agentur	167	1 264	1 431	4,01	—	8	8	0,12	167	1 272	1 439	3,42
Kolonial- og skibshandel	3 215	285	3 500	9,81	—	—	—	—	3 215	285	3 500	8,31
Landhandlerier	—	—	—	—	3 963	254	4 217	65,64	3 963	254	4 217	10,01
Kjøttforretninger	231	6	237	0,66	11	3	14	0,22	242	9	251	0,60
Meierier og melkeforretninger	129	17	146	0,41	48	16	64	1,00	177	33	210	0,50
Bakerutsalg	261	3	264	0,74	23	1	24	0,37	284	4	288	0,68
Delikatesesforretninger	58	—	58	0,16	1	—	1	0,02	59	—	59	0,14
Manufakturforretninger	4 168	295	4 463	12,50	—	—	—	—	4 168	295	4 463	10,59
Skotøførretninger	265	15	280	0,78	2	—	2	0,03	267	15	282	0,67
Jernvare- og isenkramforretninger	1 068	316	1 384	3,88	19	2	21	0,33	1 087	318	1 405	3,34
Elektriske installasjonsforretninger	210	287	497	1,39	11	9	20	0,31	221	296	517	1,23
Galanferi- og kortearvareforretninger	289	6	295	0,83	8	—	8	0,12	297	6	303	0,72
Farver, oljer, kjemikalier	229	59	288	0,81	1	—	1	0,02	230	59	289	0,69
Glass- og stentøførretninger	361	51	412	1,15	1	—	1	0,02	362	51	413	0,98
Papir-, musikk- og bokhandelforretninger	995	286	1 281	3,59	33	4	37	0,58	1 028	290	1 318	3,13
Cigarforretninger	259	11	270	0,76	13	—	13	0,20	272	11	283	0,67
Vinforretninger	195	42	237	0,66	2	1	3	0,05	197	43	240	0,57
Grønt-, frukt- og blomsterhandel	292	—	292	0,81	4	—	4	0,06	296	—	296	0,70
Kull- og vedforretninger	146	27	173	0,48	—	—	—	—	146	27	173	0,41
Industrivirksomheter	754	3 800	4 554	12,76	60	1 409	1 469	22,87	814	5 209	6 023	14,30
Håndverksforretninger	346	135	481	1,35	9	2	11	0,17	355	137	492	1,17
Møbelforretninger	39	14	53	0,15	3	—	3	0,05	42	14	56	0,13
Avisekspedisjon, trykkerier	76	483	559	1,57	2	15	17	0,26	78	498	576	1,37
Dampskipsekspedisjon, spedisjon	10	449	459	1,29	9	48	57	0,89	19	497	516	1,22
Ingeniører, entreprenører	2	333	335	0,94	—	9	9	0,14	2	342	344	0,82
Advokater og sakførere	—	546	546	1,53	—	16	16	0,25	—	562	562	1,33
Arkitekter	—	97	97	0,27	—	—	—	—	—	97	97	0,23
Banker og bankierer	—	2 308	2 308	6,46	—	130	130	2,02	—	2 438	2 438	5,79
Forsikringsselskaper	—	1 515	1 515	4,24	—	—	—	—	—	1 515	1 515	3,60
Skibsredere og skibsmeglere	13	810	823	2,31	—	12	12	0,18	13	822	835	1,98
Aksje- og eiendomsmeglere	—	656	656	1,84	—	—	—	—	—	656	656	1,56
Meglere uten nærmere betegnelse	—	111	111	0,31	—	2	2	0,03	—	113	113	0,27
En gros-, en detaljforretning	117	54	171	0,48	—	—	—	—	117	54	171	0,40
Diverse	568	226	794	2,22	73	18	91	1,42	641	244	885	2,09
Uopgitt	416	87	503	1,41	54	2	56	0,87	470	89	559	1,33
Tilsammen	17 774	17 927	35 701	100,00	4 377	2 047	6 424	100,00	22 151	19 974	42 125	100,00

samlede antall som omfattes av undersøkelsen. Dernæst kommer industrielle virksomheter med 6023 eller 14,3 %, manufakturforretninger m. v. med 4463 (10,6 %), landhandlerier med 4217 (10 %), kolonialforretninger m. v. med 3500 (8,3 %), banker med 2438 (5,6 %), forsikringsselskaper med 1515 (3,6 %), agenturforretninger med 1439 (3,4 %), jernvareforretninger med 1405 (3,3 %) samt bok- og papirforretninger med 1318 eller 3,1 %. Av de øvrige bransjer utgjør ingen over 2 % av det samlede personale.

Hvad *bygdene* alene angår, spiller landhandleriene den overveiende rolle, idet de har 4217 eller næsten $\frac{2}{3}$ av personalet i de virksomheter for hvilke der foreligger oppgaver fra landet. En ikke liten rolle spiller også de industrielle bedrifter, som er representert med et personale på 1469 personer eller 22,9 % av samtlige. Alle de andre grupper be-skjeftiger tilsammen ikke mere enn halvparten av sistnevnte gruppe alene.

I *byene* kommer engrosforretningene m. v. høiest med 6228 eller over 17 % av det samlede personale. De næst største grupper er industrielle virksomheter og manufakturforretninger, begge med et personale på omkring 4500 eller henved 13 %. Dernæst kommer kolonialforretninger m. v. med 3500 eller 9,8 %. Av de andre grupper kan merkes banker med 2308 (6,5 %), forsikringsselskaper med 1515 (4,2 %), agenturforretninger med 1431 eller 4 % samt jernvare- og isenkramforretninger med 1384 (3,9 %) og bok- og papirforretninger med 1281 eller 3,6 %. De øvrige grupper er samtlige mindre; den største utgjør 2,3 % av det samlede personale.

IV. Den ordinære arbeidstid.

For å få belyst den almindelige arbeidstid i 1918 var der på det utsendte skjema inntatt spørsmål om klokkeslettene for den daglige arbeidstids begynnelse og slutning de 5 første ukedager og lørdagene samt om hvile- og spisepauser (antall, klokkeslett og lengde). På grunnlag av besvarelserne av disse spørsmål er arbeidstiden utregnet.

Som tidligere nevnt har man ikke oppgaver fra alle de virksomheter som det her er tale om, men alene fra ca. halvparten ifølge den anslagsvise beregning man har foretatt ovenfor. Da det særlig er mindre virksomheter som ikke har sendt inn skjemaer, har man oppgaver for en noget større del av personalet, nemlig fra antagelig ca. 65 pct. Dog har ikke oppgavene over arbeidstiden vært brukbare for alle disse, og statistikken over arbeidstiden bygger på antagelig ca. 50 pct. av det hele funksjonærantall i de virksomheter det her gjelder.

Man skal i det følgende gi en oversikt over resultatene, idet man først skal behandle den ukentlige nettoarbeidstid, derefter bruttotiden pr. dag de fem første ukedager, nettotiden pr. dag de fem første ukedager, bruttotiden på lørdager, nettotiden på lørdager, samt til slutning tiden for arbeidets påbegynnelse og slutning. Statistikken bygger ikke overalt på samme antall personer, idet der f. eks. foreligger oppgaver fra flere personer over bruttotiden enn over nettotiden.

I. Nettoarbeidstiden pr. uke.

a. Handelsvirksomheter.

Opgaver over nettoarbeidstiden (tiden mellom arbeidets påbegynnelse og slutning med fradrag av hvilepauser) foreligger for i alt 17 302 personer.

Gjennemsnittstiden pr. uke var: i Riket — 51.06 timer, i bygdene 58.52 timer, i byene 49.33 timer; særskilt for Kristiania var den 47.06 timer og for de andre byer 51.22 timer.

Gjennemsnittsberegningen er foretatt på den måte, at den for hver enkelt virksomhet beregnede nettoarbeidstid er multiplisert med det antall personer for hvilke den gjaldt. Disse produkter er derefter summert for de forskjellige grupper, og gruppenes gjennemsnittstid er funnet ved å dividere disse summer med antallet av personer i gruppen.

Den gjennomsnittlige arbeidstid utgjorde altså for riket 51.06 timer netto pr. uke. Der er en betydelig forskjell mellom by og land, idet gjennomsnittstiden i bygdene er 58.52 timer, mens byene viser 49.33 timer. Der er for øvrig en ikke ubetydelig forskjell mellom de forskjellige byer og landdistrikter, således som det fremgår av følgende oversikt:

Tabell 7. *Gjennomsnittlig nettoarbeidstid pr. uke i handelsvirksomheter.*

Fylker	Samlet antall personer i		Gj.sn. antall nettoarbeidstimer pr. uke	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	137	804	56,6	52,6
Akershus	286	48	60,1	52,4
Kristiania	—	6 385	—	47,1
Hedmark	301	247	57,5	52,3
Opland	190	178	59,9	51,9
Buskerud	202	632	58,2	52,8
Vestfold	116	662	56,6	50,4
Telemark	273	487	57,0	51,5
Aust-Agder	81	237	58,2	52,2
Vest-Agder	65	374	58,2	51,6
Rogaland	120	751	61,4	51,6
Hordaland	262	—	58,4	—
Bergen	—	1 536	—	51,1
Sogn og Fjordane . .	86	12	61,1	57,2
Møre	182	400	62,1	51,4
Sør-Trøndelag . . .	269	559	58,9	47,5
Nord-Trøndelag . . .	150	142	60,8	54,6
Nordland	325	217	55,0	51,3
Troms	105	233	57,4	50,4
Finnmark	107	141	61,2	52,2
	3 257	14 045	58,5	49,3

Det sees herav at arbeidstiden i landdistrikte er høiest i Møre med gjennomsnittlig 62.1 timer ukentlig. Dernæst kommer Rogaland, Finnmark samt Sogn og Fjordane, hvor den gjennomsnittlig ligger litt over 61 timer, samt Nord-Trøndelag og Akershus med litt over 60. I de gjenstående fylker er den lavere enn dette gjennomsnittstall. Den korteste arbeidstid har Nordland med en gjennomsnittstid av 55 timer pr. uke og Østfold og Vestfold fylker med 56 timer.

For byenes vedkommende er den gjennomsnittlige arbeidstid i alle fylker betydelig kortere enn i bygdene. Den er høiest i Sogn og Fjordane (Florø) med vel 57 timer¹⁾, derpå følger Nord-Trøndelag (54.6), og så kommer byene i Buskerud (52.8), Østfold (52.6), Akershus (52.4) og Hedmark (52.3). Det laveste gjennomsnitt har Kristiania med 47.1 og

¹⁾ Merkes må dog, at gjennomsnittet her bare refererer til et fåttal personer.

Sør-Trøndelag (Trondhjem) med 47.5; i de øvrige varierer gjennemsnittstiden mellom 50.4 timer (Vestfold og Troms) og 52.2 timer (Aust-Agder og Finnmark).

Foruten de lokale forskjelligheter som viser sig med hensyn til arbeidstidens lengde, er der i denne henseende også nogen forskjell til stede mellom de enkelte forretningsgrener eller forretningsbransjer.

Til belysning herav hitsettes for *riket* under ett en sammenstilling av en del av de *viktigere bransjer* som omfattes av undersøkelsen:

Gjennemsnittlig arbeidstid pr. uke.

Engros-, eksport — import	45.9	timer
Kolonial m. v.	52.3	—
Bakeriutsalg	52.9	—
Manufaktur m. v.	48.6	—
Skotøiforretninger	50.4	—
Jernvarer, isenkram m. v.	52.5	—
Galanteri- og korteverarer	51.5	—
Färvehandel	54.0	—
Glass- og stentøi	50.1	—
Papir-, musikk- og bokhandel	47.8	—
Tobakk- og cigarforretninger	50.4	—
Frukt-, grønt- og blomsterhandel	52.9	—
Kull- og vedutsalg	52.0	—
Landhandlerier	59.0	—

Sammenstillingen viser at den lengste arbeidstid finnes i landhandleriene, som gjennemsnittlig har en arbeidstid av 59 timer pr. uke eller næsten 16 pct. mere enn den gjennemsnittlige arbeidstid for alle bransjer under ett. Dette henger sammen med at landhandleriene er den eneste gruppe innen handelsvirksomhetene som i nevneverdig utstrekning forekommer på landet.

Næst etter disse kommer farveforretninger, bakeriutsalg, grønt-, frukt- og blomsterforretninger, jern- og isenkramforretninger, kolonialforretninger samt kull- og vedutsalg og korteverareforretninger, i hvilke bransjer arbeidstiden dreier sig omkring 52 timer ukentlig. I de øvrige bransjer faller tyngdepunktet noget lavere, således i glass- og stentøibransjen og i skotøiforretninger ved noget over 50 timer, i manufakturhandelen, bok- og papirhandelen ved ca. 48 à 49 timer. Den korteste arbeidstid har engros-, eksport- og importforretningene, altså forretninger hvor butikkhandel spiller liten rolle, og hvor den del av personalet som her — i overensstemmelse med vedkommende bedrifters egen angivelse i det utfylte spørreskjema — er regnet under handelsvirksomhet (vesentlig lagerfolk), ofte har den samme arbeidstid som vedkommende forretningskontorfunksjonærer.

Ovenfor er omtalt den *gjennemsnittlige* arbeidstid. Den i de enkelte tilfelle forekommende arbeidstid kan imidlertid ligge langt fra gjennem-

snittet. Det er derfor av særlig interesse å undersøke hvor lang arbeids-tiden er i de enkelte tilfelle.

I nedenstående tabell 8 har man oppført hvor stor procent av personalet som faller innenfor forskjellige grupper av arbeidstid (netto pr. uke).

Tabell 8. *Handelsfunksjonærernes fordeling på forskjellige arbeidstidsgrupper:*

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Samlet antall personer	17 302	3 257	14 045	6 385	7 660
Under 42 timer	10.41	0.64	12.67	22.62	4.40
42 —	2.85	0.62	3.37	4.73	2.25
42–45 —	4.07	0.28	4.96	8.24	2.23
45 —	5.02	0.98	5.96	7.64	4.56
45–48 —	3.61	0.95	4.22	4.41	4.06
48 —	7.85	2.55	9.09	7.79	10.15
48–51 —	6.55	1.78	7.67	9.20	6.37
51 —	10.85	4.51	12.32	8.90	15.14
51–54 —	7.93	4.39	8.73	6.80	10.34
54 —	14.06	13.72	14.15	8.60	18.67
54–57 —	4.65	6.69	4.17	3.76	4.65
57 —	7.44	9.43	6.97	4.20	9.26
57–60 —	3.06	7.71	1.98	0.85	2.92
60–66 —	8.73	30.77	3.61	2.14	4.87
66 — og derover	2.92	14.98	0.13	0.12	0.13
Tilsammen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Det fremgår at omtrent 34 pct. eller $\frac{1}{3}$ av personalet hadde en ukentlig nettoarbeidstid av 48 timer eller derunder; for 25 pct. faller arbeidstiden mellom 48 og 54 timer, 14 pct. har 54 timer, ca. 15 pct. mellom 54 og 60, og endelig har ca. 12 pct. 60 timer eller mere pr. uke.

Sammenligner man tallene for bygder og byer, springer straks det forannevnte forhold i øinene at arbeidstiden er betydelig lengre på landet. Mens der således i bygdene bare var 6 pct. som hadde en så kort arbeidstid som 48 timer eller mindre, var dette i byene tilfelle med over 40 pct. En arbeidstid av over 48 inntil 54 timer hadde i bygdene ca. 11 pct. mot ca. 29 pct. i byene, for personer med 54 timer om uken var forholdstallet omtrent likt for begge (ca. 14 pct.); men kommer man høiere op, avviker forholdet igjen og i ennu sterkere grad til utsyn for bygdene. En arbeidstid av 60 timer og derover hadde således ca. 46 pct. i disse, mens det i byene ikke var fullt 4 pct. som hadde en så lang arbeidstid.

Merkes kan det dog i denne forbindelse, at den sociale betydning av den lengere arbeidstid i landdistriktenes forsåvidt blir mindre, som antallet av personer i disse på langt nær kommer op mot antallet av personer i byene.

Videre fremgår det av tabellen at arbeidstiden i *Kristiania* — som også nevnt foran — er kortere enn i de andre byer når disse tas under ett. I denne by hadde således ifølge undersøkelsen 55 pct. en arbeidstid av 48 timer eller derunder, mens det tilsvarende forholdstall for de andre byer kun var 28 pct. eller omtrent halvparten av Kristianias. For en arbeidstid av mellom 48 inntil 54 timer var procenttallene for Kristiania og de andre byer henholdsvis ca. 25 og ca. 32; i gruppen 54 timer er procenten over dobbelt så stor for byene utenfor Kristiania.

Som det fremgikk av gjennemsnittsberegningen foran, var den gjennemsnittlige arbeidstid noget forskjellig for de forskjellige bransjer.

Til nærmere belysning herav gis nedenfor (tabell 9) en oversikt, som viser personalets fordeling procentvis på de enkelte arbeidstidsgrupper innen de viktigere bransjer.

I bygdene er det som nevnt bare landhandlerier som forekommer i nogen større utstrekning.

Man vil se at i engrosforretningene har ikke langt fra $\frac{1}{3}$ av personalet under 42 timers arbeidsuke, mens resten fordeler sig på en rekke grupper — helt op til 66 timer. I kolonialbransjen har bare vel 2 pct. av personalet under 42 timers arbeidsuke, mens en større del arbeider omkring 50—54 timer om uken. Dog er der ikke få som har en lengere arbeidstid, idet vel 14 pct. har 57 timer og nær 10 pct. over 57 timer.

I manufakturforretningene er der betydelige sprang. Det er ikke få, som har forholdsvis kort arbeidsuke, men der er også nogen som arbeider over 57 timer. I landhandleriene har $\frac{1}{3}$ av personalet mellom 60 og 66 timers uke og vel 16 pct. 66 timer eller mere. For øvrig henvises til tabellen.

b. Kontorvirksomheter.

Den gjennemsnittlige nettoarbeidstid pr. uke utgjorde: i riket 40,46, i bygdene 42,95 og i byene 40,16 timer; av disse siste hadde igjen Kristiania 38,99 timer i gjennemsnitt og de andre byer 41,73.

Den gjennemsnittlige arbeidstid var altså for riket under ett nær $40\frac{1}{2}$ time, hvilket er adskillig under gjennemsnittstiden i handelsvirksomheter (51,06 timer). Arbeidstiden er noget lengere på landet enn i byene; men forskjellen er ikke på langt nær så stor som for handelsvirksomhetenes vedkommende; og derfor blir også forskjellen mellom den gjennemsnittlige arbeidstid for handelsfunksjonærer og kontorfolk forholdsvis større i landdistrikturen enn i byene. Man vil se at Kristiania viser en noget kortere gjennemsnittlig arbeidstid enn de andre byer tatt under ett.

Hvorledes arbeidstiden stiller sig i de enkelte fylker, fremgår av tabell 10 (side 28).

Tabell 9.

Bransjer:	Antall personer	Nettoarbeidstid pr. uke (i timer) for handelsfunksjonærer.															66 timer og derover	Tils.
		Under 42	42	42–45	45	45–48	48	48–51	51	51–54	54	54–57	57	57–60	60–66			
Byer:																		
Engros, eksport og import	2 567	30.19	4.72	8.14	7.87	8.14	4.56	5.88	3.54	9.62	7.36	3.16	2.53	2.42	1.87	—	100.00	
Kolonial m. v. . .	2 784	2.08	1.00	2.23	6.79	3.02	7.15	7.72	11.82	10.13	19.50	4.49	14.33	2.59	6.97	0.18	100.00	
Bakeriutsalg . . .	144	13.89	0.69	—	7.64	—	2.78	0.69	11.81	13.19	11.81	11.11	8.33	—	13.89	4.17	100.00	
Manufaktur m. v. .	3 420	10.38	5.99	6.58	4.42	3.80	11.67	10.76	13.42	9.09	13.36	2.63	4.77	1.58	1.55	—	100.00	
Skotøiforretning . .	186	8.60	2.69	3.22	4.84	2.15	10.21	1.61	19.35	9.68	20.97	5.38	5.92	1.08	3.76	0.54	100.00	
Jernvarer, isenkram m. v. . .	1 663	13.65	1.80	6.25	5.17	2.95	7.16	6.01	10.52	7.04	20.08	6.19	7.88	3.01	2.29	—	100.00	
Galanteri- og korte- varer	201	1.99	—	—	3.48	1.99	7.96	5.97	42.29	6.96	14.92	7.96	4.98	1.00	0.50	—	100.00	
Farvehandel	206	0.49	0.49	—	0.49	—	2.43	0.49	22.81	18.45	21.84	9.22	14.56	1.45	7.28	—	100.00	
Glass- og stentøi- forretninger . .	267	—	0.75	3.74	1.50	0.75	33.33	9.74	25.84	11.24	8.61	—	3.75	0.75	—	—	100.00	
Papir, bokhandel . .	821	5.60	3.53	6.46	8.77	3.65	14.49	5.12	20.22	8.77	10.72	5.97	4.63	1.22	0.85	—	100.00	
Tobakk og cigarfor- retninger . . .	368	26.36	3.53	2.17	4.35	2.99	8.97	14.67	4.89	2.45	8.42	7.61	4.35	0.82	7.88	0.54	100.00	
Frukt-, grønt-, blomsterhandel .	228	2.63	0.44	2.19	2.19	2.19	3.95	10.09	27.19	5.70	10.53	2.19	9.21	—	19.74	1.76	100.00	
Kull- og vedforretn.	123	4.88	—	3.25	—	8.94	8.94	2.44	10.57	13.82	24.39	4.07	8.94	4.07	5.69	—	100.00	
Meieriutsalg . . .	80	23.75	8.75	—	12.50	—	6.25	15.00	6.25	5.00	7.50	—	12.50	—	2.50	—	100.00	
Bygder:																		
Landhandlerier . .	2 817	0.21	0.59	0.10	0.70	0.38	2.02	1.57	4.28	4.60	11.91	6.97	8.67	8.22	33.44	16.34	100.00	
Meieriutsalg . . .	36	8.33	—	—	8.33	—	8.33	—	8.33	8.33	11.12	—	25.00	2.78	—	19.45	100.00	

Tabell 10. *Gjennemsnittlig nettoarbeidstid pr. uke i kontorvirksomheter.*

Fylker	Samlet antall personer i		Gj.sn. antall timer netto pr. uke	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	128	523	40.9	41.8
Akershus	271	4	41.1	38.5
Kristiania	—	8 355	—	39.0
Hedmark	138	170	42.7	42.5
Opland	50	74	43.5	42.6
Buskerud	82	467	40.7	41.4
Vestfold	91	433	42.0	41.6
Telemark	201	486	41.2	41.5
Aust-Agder	32	192	41.4	40.4
Vest-Agder	36	254	41.2	42.8
Rogaland	37	872	38.0	41.4
Hordaland	165	—	41.5	—
Bergen	—	1 449	—	40.8
Sogn og Fjordane . .	35	2	47.8	49.5
Møre	103	287	44.7	41.8
Sør-Trøndelag . . .	86	615	48.0	43.3
Nord-Trøndelag . . .	67	70	45.1	43.0
Nordland	168	95	46.8	43.4
Troms	26	121	53.3	45.2
Finnmark	49	88	49.9	43.2
	1 765	14 557	42.9	40.2

Gjennemsnittstiden varierer ikke ubetydelig for de forskjellige fylker. Mens den således i Rogalandsbygdene kun er 38 timer, er den i bygdene i Troms over 53. Likeledes er den høy i de to andre fylker i Nord-Norge såvelsom i Sør-Trøndelag samt Sogn og Fjordane. Dette tør henge sammen dermed at kontorvirksomhetene på disse steder i adskillig utstrekning er knyttet til en handelsforretning, idet i sådanne tilfelle — som det senere vil sees — arbeidstiden i kontoret til dels påvirkes av den arbeidstid som hersker i handelsvirksomheten (butikken).

På hele Østlandet, Sørlandet og Vestlandet til og med Hordaland er derimot arbeidstiden intetsteds over 42 timer undtagen i Hedmark (42,7 timer) og i Opland (43,5 timer). I almindelighet dreier den sig omkring 41 timer.

Hvad byene angår møter man i det hele ikke så store forskjelligheter mellom de enkelte fylker som for bygdene. En undtagelse danner dog Sogn og Fjordane (Florø) med en gjennemsnittstid tid av 49,5 timer, hvilket er 23 pct. mere enn gjennemsnittstiden i kontorvirksomhetene når byene tas under ett. Det må imidlertid merkes at opgavene fra dette sted er så fåtallige at de ikke danner et sikkert grunnlag for bedømmelsen av forholdene. Den korteste kontortid forekommer i Kri-

stiania og Akershusbyene¹⁾ (henholdsvis med 39,0 og 38,5 timer i gjennemsnitt pr. uke). For de fleste andre fylker dreier arbeidstiden sig om 41—43 timer ukentlig i gjennemsnitt.

Der viser sig også for kontorene forskjelligheter med hensyn til arbeidstidens lengde innen de forskjellige virksomhetsgrener, således som det fremgår av følgende tabell 11 over den gjennemsnittlige arbeidstid:

Tabell 11. *Den ukentlige nettoarbeidstid for kontorfunksjonærer i forskjellige bransjer.*

	Riket	Bygder	Byer
	Timer	Timer	Timer
Landhandlerier	55.5	55.5	—
Engros, eksport, import	41.0	44.3	40.9
Kolonial m. v.	47.0	47.0	47.0
Manufaktur	46.7	48.0	46.7
Isenkram	47.1	49.5	47.0
Farvehandel, glass, stentøi	43.4	—	43.4
Aviser, tidsskrifter	43.4	46.0	43.3
Bok- og papirhandel	44.4	54.6	44.2
Vinhandel	37.9	—	37.9
Elektriske installasjonsforretninger	42.1	43.9	42.0
Industrielle bedrifter	40.5	41.4	40.1
Advokater og sakførere	33.2	34.2	33.2
Arkitekter, ingeniører	39.0	40.1	38.9
Skibsredere, skibsmeglere, D/s.ekspeditører	41.0	40.3	41.0
Andre meglere	40.1	37.0	40.1
Forsikring	37.0	—	37.0
Agenter	39.1	40.7	39.1
Banker	38.5	37.3	38.7

Arbeidstiden er lengst ved kontorer som er knyttet til virksomheter som driver butikkhandel. Øverst i denne henseende står også her landhandleriene, hvor arbeidstiden på de til disse knyttede kontorer er 55,5 timer gjennemsnittlig. Dernæst kommer kontorer ved isenkram-, kolonial- og manufakturforretninger med omkring 47 timer.

Betydelig kortere er arbeidstiden i de bransjer som utelukkende eller vesentlig er selvstendige kontorvirksomheter. Således er den i engrosbransjen 41, i industrielle virksomheter ca. 40 og i bankforretninger ca. 38. Den korteste arbeidstid forekommer på advokat- og sakførerkontorer, hvor den gjennemsnittlig kun er vel 33 timer om uken. Hvorledes personalet *fordeler sig* procentvis etter grupper av arbeidstid, fremgår av følgende tabell:

¹⁾ Også her må dog merkes at gjennemsnittet bare bygger på opgaver for 4 personer.

Tabell 12. Kontorfunksjonærernes fordeling på forskjellige arbeidstidsgrupper.

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Samlet antall personer	16 322	1 765	14 557	8 355	6 202
Under 36 timer.	10.81	6.57	11.33	10.86	11.97
36 —	2.23	3.12	2.12	1.60	2.82
36—39 —	29.88	14.73	31.71	46.70	11.53
39 —	7.76	3.62	8.26	8.01	8.61
39—42 —	17.63	26.12	16.60	17.07	15.96
42 —	4.31	6.86	4.00	1.84	6.90
42—45 —	6.52	4.87	6.73	4.95	9.12
45 —	5.50	6.63	5.37	1.68	10.32
45—48 —	3.60	5.72	3.34	2.62	4.31
48 —	4.80	7.59	4.47	1.23	8.84
48—51 —	1.71	0.67	1.83	1.70	2.02
51 —	1.62	2.11	1.55	1.04	2.24
51—54 —	0.56	1.47	0.45	0.22	0.75
54 —	1.31	2.55	1.16	0.14	2.53
54—57 —	0.37	0.62	0.34	0.05	0.73
57 —	0.52	1.53	0.40	0.19	0.69
57—60 —	0.19	0.40	0.17	0.05	0.32
60—66 —	0.51	3.46	0.15	0.05	0.29
66 — og derover.	0.17	1.36	0.02	—	0.05
Tilsammen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Flesteparten arbeider fra 36 til 42 timer, således for riket under ett nær 62 %; men ikke mindre enn 10,8 % arbeidet under 36 timer. Under 48 timers arbeidstid hadde ca. 93 %. Også av denne opstilling vil man se at der ikke er så stor forskjell mellom by og land som for handelsvirksomhetenes vedkommende. Man vil for øvrig legge merke til at Kristiania inntar den gunstigste stilling. Hele 56 % av personalet arbeidet fra 36 til 39 timer og under 36 timer arbeidet 11,3 %.

Til nærmere belysning av hvorledes forholdene står sig innen de forskjellige bransjer er utarbeidet følgende tabell 13, som for riket under ett viser personalet fordelt procentvis på grupper av arbeidstid. (Se tabellen side 31.)

I de kontorer som er knyttet til landhandlerier, vil man se at ca. halvparten av personalet hadde en arbeidstid på 57 timer og derover; men gruppen teller jo få personer. I engros-, eksport- og importforretningene, som teller et stort personale, er arbeidstiden nokså forskjellig. Fra 36 til 42 timers arbeidstid hadde 59,2 pct av funksjonærene. Av de øvrige hadde endel kortere arbeidstid; men størstedelen måtte arbeide lengere. Ved de kontorer som er knyttet til industrielle bedrifter, hadde også den største procent fra 36 til 42 timers arbeidsuke, nemlig 71,6 pct. Over 36 timer og under 39 timer hadde 32,2 pct. Videre vil man se

Tabell 13.

	Antall personer	Nettoarbeidstid pr. uke (i timer) for kontorfunksjonærer.																			Tils.			
		Under 30	30	30.1– 32.9	33	33.1– 35.9	36	36.1– 38.9	39	39.1– 41.9	40	40.1– 44.9	42	42.1– 44.9	45	45.1– 47.9	48	48.1– 50.9	51	51.1– 53.9	54	54.1– 56.9	57 og over	
Landhandlerier . . .	197	—	—	—	—	—	—	—	—	4.0	—	4.6	—	6.1	2.6	10.7	4.0	13.7	4.0	50.3	100.0			
Engros, eksport, import	2 843	1.3	0.7	1.0	1.3	2.2	1.2	28.1	8.6	17.3	4.0	7.6	8.4	5.4	6.0	2.6	1.5	0.2	1.0	0.6	1.0	100.0		
Kolonial m. v. . . .	271	1.1	0.4	0.4	—	0.4	9.6	3.3	0.7	5.2	19.2	2.6	11.1	1.8	14.8	2.2	7.0	4.0	6.6	1.8	7.8	100.0		
Manufaktur	202	—	1.5	—	0.5	—	—	1.0	3.0	7.4	11.9	7.9	4.4	5.0	18.8	20.3	5.4	1.0	6.9	4.0	1.0	100.0		
Isenkram	280	0.4	—	—	—	2.9	0.4	0.4	5.7	10.3	2.9	11.4	2.5	3.9	24.3	5.3	6.4	2.5	17.8	0.4	2.5	100.0		
Farvehandel, glass, sten- toi	93	—	—	—	—	—	14.0	—	15.0	23.7	—	1.1	10.7	2.2	10.7	7.5	—	5.4	4.3	4.3	1.1	—	100.0	
Aviser, tidsskrifter . .	422	—	0.5	—	0.5	6.9	—	11.6	8.5	8.5	10.9	12.1	5.0	2.4	9.2	10.2	13.0	—	0.5	—	0.2	100.0		
Bok- og papirhandel .	215	1.9	—	—	—	—	—	6.0	13.0	10.2	0.9	20.0	13.5	7.4	10.7	3.7	3.3	1.9	1.4	0.5	5.6	100.0		
Vinhandel	36	16.7	—	—	—	—	11.1	25.0	8.3	33.3	—	—	5.6	—	—	—	—	—	—	—	—	100.0		
Elektriske installasjons- forretninger	196	—	—	—	—	3.1	—	33.2	5.1	12.2	1.5	6.1	19.9	1.0	8.2	1.0	3.1	1.5	1.5	0.5	2.1	100.0		
Industriell bedrift . .	4 312	0.6	0.2	0.8	0.4	1.8	2.3	32.2	5.8	28.0	3.3	7.3	7.7	3.7	3.7	0.5	0.3	0.3	0.3	0.2	0.6	100.0		
Advokater, sakførere .	398	29.1	6.5	4.8	7.3	12.3	6.0	10.1	4.8	9.8	6.8	0.5	0.5	—	1.0	—	—	—	—	0.5	—	100.0		
Arkitekter, ingeniører .	369	0.5	—	1.9	1.9	7.9	0.8	40.4	2.2	25.2	3.0	6.0	0.3	2.4	5.1	—	0.5	1.1	0.8	—	—	100.0		
Skibsredere, -meglere, d/s.ekspeditører . . .	934	1.4	0.8	2.0	1.8	3.7	1.4	35.4	4.1	16.2	11.1	3.0	4.4	0.8	9.0	0.1	1.6	—	3.2	—	—	100.0		
Andre meglere	596	2.7	0.5	2.0	2.7	7.4	3.2	16.1	13.6	16.8	1.8	14.3	4.2	8.4	1.0	3.7	1.0	0.3	—	0.3	—	100.0		
Forsikring	1 466	0.1	0.2	2.3	2.3	16.5	—	72.6	3.5	2.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100.0		
Agenter	909	1.8	0.7	1.7	3.3	4.4	1.4	44.0	5.9	19.6	2.5	6.1	3.5	1.4	1.6	0.6	0.3	0.1	0.3	0.4	0.4	100.0		
Banker	1 952	2.9	0.9	0.4	2.2	13.9	6.1	18.0	17.3	19.3	3.2	6.4	2.0	5.2	1.0	0.5	0.4	—	0.1	—	0.2	100.0		

at i forsikringsselskapene var den almindeligste arbeidstid mellom 36 og 39 timer og i bankene mellom 36 og 42 timer, således som det nærmere fremgår av tabellen.

Foretar man en tilsvarende beregning særskilt for byene, blir resultatet i alt vesentlig det samme. Avvikelsene i procenttallene er ganske ubetydelige, når undtas for kontorer ved industrielle bedrifter. Tar man her riket under ett, er det 32,2 % som har en arbeidstid mellom 36 og 39 timer, mens det for byene alene er 37,8 %. Og 39 timer hadde henholdsvis 5,8 % og 6,8 %. Til gjengjeld har i riket 6,1 % 36 timer eller mindre, mens det i byene bare er tilfellet med 5,2 %. Og mellom 39 og 42 timer har her bare 25,5 %, mens i riket under ett 28 % hadde denne arbeidstid.

2. *Daglig bruttoarbeidstid de fem første ukedager.*

a. Handelsvirksomheter.

Det er ofte tilfelle at arbeidstiden er en annen på lørdagene enn på de øvrige dager. Lørdagsarbeidstiden må derfor behandles for sig selv. Man skal imidlertid først undersøke den daglige arbeidstids lengde på de fem første ukedager, og behandler til en begynnelse i dette underavsnitt *bruttoarbeidstiden*: tiden mellom arbeidets begynnelse og slutt uten fradrag av hvilepauser.

Da klokkeslettet for den daglige arbeidstids begynnelse og slutning som regel er bestemt angitt, hvilket derimot ikke så ofte har vært tilfelle med hvilepausene, har bruttoarbeidstiden kunnet bestemmes for en betydelig større del av personalet enn nettoarbeidstiden. Der foreligger således oplysninger vedkommende i alt 21,608 personer.

Den gjennomsnittlige daglige bruttoarbeidstid var: i riket 10,22 timer, i bygdene 11,36 timer og i byene 9,93 timer; særskilt for Kristiania var den 9,34 timer og i de andre byer 10,46 timer.

Gjennomsnittet for riket var altså 10,22 timer. Man vil også her se at arbeidstiden er ikke ubetydelig lengere på landet enn i byene, og at Kristiania fremviser en kortere arbeidstid enn de andre byer tatt under ett.

Der er nogen forskjell mellom de enkelte deler av landet, således som det fremgår av følgende tabell 14, side 33.

Hvad bygdene angår, står således av de enkelte fylker Aust-Agder gunstigst. Ser man det mer under ett, synes Østlandet og Sørlandet å være gjennemgående bedre stillet enn Vestlandet, Trøndelagen og Nord-Norge (Nordland og Finnmark dog undtatt). For byenes vedkommende synes der ikke å foreligge nogen tilsvarende regelmessighet. Merkes kan at Hedmarksbyene har en påfallende lang bruttoarbeidstid — næsten 2 timer mer enn Kristiania.

Tabell 14. *Daglig bruttoarbeidstid i handelsvirksomheter de fem første ukedager.*

Fylker	Samlet antall personer		Gj.snittlig antall arb.-timer brutto pr. dag	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	201	944	11.05	10.51
Akershus	457	58	11.24	10.67
Kristiania	—	8 087	—	9.34
Hedmark	430	303	11.00	11.21
Opland	240	208	11.40	10.14
Buskerud	264	750	11.34	10.70
Vestfold	171	755	11.18	10.00
Telemark	348	719	11.21	10.62
Aust-Agder	95	329	10.87	10.23
Vest-Agder	85	402	11.23	10.12
Rogaland	153	872	11.73	10.42
Hordaland	315	—	11.42	—
Bergen	—	1 916	—	10.61
Sogn og Fjordane . . .	109	18	11.81	10.83
Møre	231	458	11.81	10.52
Sør-Trøndelag	376	641	11.71	10.06
Nord-Trøndelag	215	165	11.71	10.05
Nordland	394	232	11.21	10.39
Troms	136	255	11.61	10.06
Finnmark	124	152	11.10	10.99
Tilsammen	4 344	17 264	11.36	9.93

Hvorledes personalet fordeler sig procentvis efter arbeidstidens lengde, sees av følgende tabell:

Tabell 15. *Handelsfunksjonærenes fordeling på forskjellige arbeidstidsgrupper de fem første ukedager.*

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre Byer
Antall personer	21 608	4 344	17 264	8 087	9 177
Under 7 timer .	1.48	0.16	1.81	3.17	0.61
7 — .	6.65	0.07	8.31	16.34	1.23
7–8 — .	3.03	0.05	3.79	8.01	0.06
8 — .	3.63	0.23	4.49	8.99	0.52
8–9 — .	0.74	—	0.92	1.89	0.08
9 — .	4.34	1.40	5.08	5.17	5.00
9–10 — .	2.14	0.90	2.46	0.75	3.96
10 — .	15.75	8.08	17.68	8.48	25.78
10–11 — .	14.06	3.75	16.65	19.29	14.33
11 — .	36.04	39.11	35.26	25.21	44.12
11–12 — .	2.70	7.16	1.58	0.77	2.29
12 — .	6.84	28.18	1.47	1.40	1.54
Over 12 — .	2.60	10.91	0.50	0.53	0.48
Tilsammen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Ser man på riket under ett, fremgår det at flesteparten har fra 10 til 11 timers arbeidsdag brutto, nemlig 65,85 %. Over 11 timers dag har 12,14 %. Under 11 timer har 52 %.

Det sees også tydelig av denne oversikt at bygdene fremviser den lengste arbeidsdag. Ikke mindre enn 39,09 % hadde 12 timers dag eller mere, mens procenten i byene er 1,97.

Hvad de enkelte forretningsbransjer angår, kan bruttoarbeidstiden stille sig temmelig forskjellig innen hver av disse, likesom også her den gjennemgående forskjell mellem land og by gjør sig gjeldende. Mens således landhandleriene, som er den viktigste av virksomhetene på landet, for den overveiende del av sitt personale opviser en daglig arbeidstid av 11 timer og derover, ligger tyngdepunktet i de nærmest tilsvarende forretninger i byene — kolonial- og manufakturforretningene — ved 10 à 11 timer.

b. Kontorvirksomheter.

For kontorvirksomhetenes vedkommende foreligger der oplysning om den daglige bruttoarbeidstid for 19851 personer.

Den gjennemsnittlige daglige arbeidstid var: i riket 8,07 timer, i bygderne 9,09 timer og i byene 7,95 timer, særskilt for Kristiania 7,29 timer og for de andre byer 8,89 timer.

Gjennemsnittet for riket var altså 8,07 timer, hvilket er adskillig lavere enn den gjennemsnittlige bruttoarbeidstid i handelsvirksomheter (10,2 timer).

Følgende tabell 16 viser den gjennemsnittlige arbeidstid innen de forskjellige sylinder særskilt for bygder og byer. (Se tabell 16 side 35.)

Der er til dels ikke ubetydelig forskjell mellom de enkelte deler av landet. Man vil både for bygder og byer legge merke til at den lengste arbeidstid finnes i de nordlige sylinder fra Sogn og Fjordane og oøver, hvor gjennemsnittet for bygdene dreier seg om 10—11 timer eller litt under. I byene i disse sylinder dreiet gjennemsnittet seg om 9 og 10 timer i de fleste tilfelle. I de fleste øvrige sylinder ligger gjennemsnittet mellom 8 og 9 timer. Dog kan for bydenes vedkommende merkes Hedmark og Oplands sylinder og for byene Vest-Agder og Rogaland med forholdsvis lang bruttoarbeidstid.

Hvorledes personalet fordeler seg på grupper av arbeidstiden, fremgår av tabell 17 side 35.

For hele landet under ett var den almindeligste arbeidstid 7 timer og under, idet 40 pct. av personalet hadde 7 timers dag og 12,59 pct. under 7 timer. Dog var der et betydelig antall — 19,68 pct. — som hadde 10 timers dag. Over 10 timer arbeidet 6,58 pct.

Tabell 16. *Daglig bruttoarbeidstid i kontorvirksomheter de fem første virkedager.*

Fylker	Samlet antall per- soner i		Gj.snittlig antall arb- timer brutto pr. dag	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	159	656	8.15	8.58
Akershus	321	4	7.74	8.00
Kristiania	—	10 462	—	7.29
Hedmark	150	177	9.35	9.13
Opland	64	99	9.55	8.72
Buskerud	91	565	8.57	8.69
Vestfold	95	497	8.75	9.00
Telemark	247	777	8.87	8.78
Aust-Agder	38	257	8.92	8.11
Vest-Agder	38	259	8.79	9.24
Rogaland	39	943	9.05	9.42
Hordaland	178	—	9.20	—
Bergen	—	1 666	—	8.29
Sogn og Fjordane	42	6	10.19	9.50
Møre	110	333	9.63	9.35
Sør-Trøndelag	117	727	10.18	9.35
Nord-Trøndelag	70	70	9.69	9.74
Nordland	179	105	10.43	9.60
Troms	31	134	11.16	10.04
Finnmark	53	92	10.66	10.01
Riket	2 022	17 829	9.09	7.95

Tabell 17. *Kontorfunksjonærenes fordeling på forskjellige arbeidstids-
grupper de fem første ukedager.*

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre Byer
Antall personer	19 851	2 022	17 829	10 462	7 367
Under 7 timer .	12.59	5.39	13.40	14.28	12.15
7 — .	40.00	19.44	42.33	61.40	15.24
7–8 — .	5.05	3.56	5.22	8.57	0.46
8 — .	2.46	1.78	2.54	3.35	1.38
8–9 — .	0.98	0.39	1.05	0.47	1.88
9 — .	8.52	16.27	7.64	1.95	15.73
9–10 — .	4.14	12.51	3.20	0.59	6.90
10 — .	19.68	22.60	19.34	5.60	38.86
10–11 — .	2.51	4.11	2.33	1.84	3.01
11 — .	2.99	6.08	2.64	1.75	3.90
11–12 — .	0.19	0.69	0.13	0.08	0.22
12 — .	0.59	4.85	0.11	0.05	0.20
Over 12 — .	0.30	2.33	0.07	0.07	0.07
Tilsammen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Ser man særskilt på byene underett, så er forholdet omtrent det samme som for riket underett. Kristiania inntar imidlertid en særstilling. Hele 61,40 pct. av personalet på kontorene hadde 7 timers dag og 14,28 pct. under 7 timer. På landet kan man ikke opstille nogen bestemt tid som den almindeligste. Personalet fordeler sig her mere jevnt på de forskjellige grupper av arbeidstid. Således hadde f. eks. ca. 25 pct. en daglig arbeidstid på 7 timer og derunder, 29 pct. fra og med 9 inntil 10 timer og 23 pct. 10 timer. Man ser således også av denne tabell at arbeidstiden for kontorvirksomhetene gjennemgående er lengere på landet enn i byene.

3. Daglig nettoarbeidstid de fem første ukedager.

a. Handelsvirksomheter.

Man skal her undersøke lengden av nettoarbeidstiden på de 5 første ukedager, altså bruttoarbeidstiden fratrukket hvilepauser. Opgave herover finnes for i alt 17,311 personer.

Den gjennomsnittlige daglige nettoarbeidstid var: Riket 8,6 timer, bygdene 9,7 timer og byene 8,3 timer; særskilt for Kristiania var den 8,0 timer og for de andre byer 8,6 timer.

Nettoarbeidstiden for riket var altså gjennomsnittlig 8,6 timer.

For øvrig sees også her den samme forskjell mellom by og bygd som beregningene over bruttotiden viste.

Hvorledes forholdet stiller sig innen de forskjellige fylker, fremgår av tabell 18 over den gjennomsnittlige arbeidstid. (Se tabell 18 side 37.)

Sammenholder man denne tabell med den tilsvarende for bruttotiden (side 33), finner man nogen avvikelse. Mens således for bygdene vedkommende Aust-Agder hadde den korteste bruttoarbeidstid, er det ikke mindre enn 7 fylker som stiller sig gunstigere, forsåvidt nettotiden angår. Forklaringen er at hvilepausenes varighet i nevnte fylke er særlig kort — i gjennomsnitt bare $1\frac{1}{4}$ time. Den korteste nettoarbeidstid har bygdene i Nordlands og Finnmarks fylker, mens den lengste gjennemgående forekommer i Vestlandsbygdene (med undtagelse av Hordaland) og Trøndelagen, likesom den også er forholdsvis lengere i enkelte av fylkene omkring Kristiania.

Hvad byene angår, står Kristiania og Trondhjem best med praktisk talt 8 timers nettodag og byene i Buskerud og Sogn og Fjordane dårligst med $9\frac{1}{3}$ time. Ellers er nettoarbeidstiden påfallende ensartet, idet den for 15 fylker faller mellom 8,45 timer og 8,86 timer, og for 12 av disse er yttergrensene 8,56 og 8,77 eller en differanse på $\frac{21}{100}$ time = 12 minutter.

Hvile- og spisepausenes varighet variører til dels ikke så lite. Minst

Tabell 18. Nettoarbeidstid og hvilepauser de fem første virkedager i handelsvirksomheter.

Fylker	Antall personer i		Nettoarbeidstid i antall timer		Hvilepauser i antall timer	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	137	804	9.31	8.85	1.74	1.66
Akershus	286	48	9.84	8.65	1.40	2.02
Kristiania	—	6 395	—	7.97	—	1.37
Hedmark	302	247	9.60	8.68	1.40	2.55
Opland	190	178	9.94	8.65	1.46	1.49
Buskerud	201	624	9.80	9.31	1.54	1.39
Vestfold	116	662	9.37	8.76	1.81	1.24
Telemark	275	487	9.48	8.59	1.73	2.03
Aust-Agder	81	236	9.62	8.63	1.25	1.60
Vest-Agder	65	362	9.74	8.86	1.51	1.26
Rogaland	120	751	10.26	8.76	1.47	1.66
Hordaland	262	—	9.61	—	1.81	—
Bergen	—	1 543	—	8.58	—	2.03
Sogn og Fjordane . .	88	12	10.02	9.33	1.79	1.50
Møre	182	400	10.31	8.56	1.50	1.96
Sør-Trøndelag . . .	269	570	9.93	7.97	1.78	2.09
Nord-Trøndelag . . .	148	142	10.14	8.72	1.57	1.33
Nordland	324	217	9.17	8.56	2.04	1.83
Troms	105	234	9.88	8.45	1.73	1.61
Finnmark	107	141	9.17	8.77	1.93	2.22
Tilsammen	3 258	14 053	—	—	—	—

var den foruten som nevnt i bygdene i Aust-Agder i Vestfold og Vest-Agders byer, hvor den bare var $1\frac{1}{4}$ time. Lengst var den i Hedmarksbyene, hvor den dreiet sig om $2\frac{1}{2}$ time og i Finnmarksbyene, hvor den på det nærmeste utgjorde $2\frac{1}{4}$ time. Nogen regelmessighet foreligger ikke. Innen enkelte fylker er det bygdene, som har den største forskjell mellom brutto- og nettoarbeidstid; innen andre fylker er det derimot byene.

Hvorledes forholdet med hensyn til nettoarbeidstiden stiller sig innen de forskjellige bransjer for riket under ett, fremgår av følgende tabell:

Tabell 19. Nettoarbeidstiden de fem første ukedager for handelsfunksjonærer i forskjellige bransjer:

	timer		timer
Engros, eksport, import . . .	7,80	Glass og stentøi	8,56
Kolonial m. v.	8,67	Papir, bokhandel m. v.	8,16
Bakeriutsalg	8,66	Tobakk, cigarforretning	8,17
Manufaktur m. v.	8,36	Frukt-, grønt- og blomster-	
Skotøforretninger	8,49	handel	9,18
Jernvarer, isenkram	8,40	Kull- og vedforretninger	8,81
Galanteri, kortevarer	8,63	Meieriutsalg	8,13
Farvehandel	9,03	Landhandlerier	9,79

I alle bransjer utenom landhandlerier er der meget få personer i landdistrikturene.

Det sees at den lengste arbeidstid finnes i landhandleriene, nemlig 9,79 timer. Derefter kommer frukt- og grøntforretninger, farvehandel, kull- og vedforretninger, kolonialforretninger og bakeriutsalg o. s. v.

Den korteste arbeidstid har engros-, eksport- og importforretninger, nemlig 7,8 timer pr. dag.

Hvorledes personalet fordeler sig procentvis på de forskjellige grupper av arbeidstid, fremgår av tabell 20:

Tabell 20: *Handelsfunksjonærenes fordeling på forskjellige arbeidstidsgrupper de fem første ukedager:*

Daglig nettoarbeidstid.	Riket.	Bygder.	Byer.
Under 6 timer	1.44	0.15	1.74
6 —	0.83	0.09	0.98
6—7 —	6.22	0.15	7.63
7 —	4.18	0.80	4.96
7—8 —	9.56	2.15	11.27
8 —	11.33	4.27	12.96
8—9 —	23.53	8.69	26.97
9 —	16.67	18.06	16.34
9—10 —	13.30	19.20	11.93
10 —	5.43	17.97	2.50
10—11 —	4.44	13.45	2.35
11 —	1.60	7.53	0.30
Over 11 —	1.47	7.49	0.07
Tilsammen	100.00	100.00	100.00

Ser man på landet som helhet, viser det sig at 33 pct. eller en tredjedel av de heromhandlede personer hadde en nettoarbeidsdag på 8 timer og derunder, 53 pct. arbeidet over 8, men under 10 timer, vel 5 pct. arbeidet 10 timer og 7,5 pct. over 10 timer. Den hyppigst forekommende arbeidstid var mellom 8 og 9 timer (23,5 pct.), derefter 9 timer (16,7 pct.) og så 9 à 10 timer (13,3 pct.).

Forskjellen mellom fordelingen i bygdene og byene er sterkt fremtredende i gruppene 8—9, 8 og 7—8 timer. På disse grupper faller over halvdelen av personalet i byene, men bare omrent en syvdedel av bygdenes personale. Forskjellen mellom by og land og mellom Kristiania og de andre byer trer karakteristisk frem når man sammentrekker procenttallene således:

	Bygder.	Byer.	Kristiania.	Andre byer.
9 timer og derunder	34.2	82.9	86.6	79.8
Over 9 timer	65.8	17.1	13.4	20.2
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0

Mens i bygdene to tredjedeler av personalet var beskjæftiget i en effektiv arbeidsdag på over 9 timer, var dette i byene bare tilfelle med en forholdsvis liten del. Den langt overveiende del hadde en kortere arbeidstid.

Hvad spesielt Kristiania angår, hadde over halvparten av personalet (52,7 pct.) en arbeidstid på høist 8 timer, og derav hadde igjen størsteparten (vel 40 pct.) endog mindre enn 8 timer.

Til nærmere belysning av arbeidstiden innen de forskjellige bransjer hitsettes tabell 21, som viser personalet procentvis fordelt på grupper av arbeidstid.

I engros-, eksport- og importforretningene var arbeidstiden nokså forskjellig. Over 7 timer og under 9 timer hadde 45,0 pct. av personalet, mens resten delvis hadde lengere arbeidstid, delvis kortere.

I kolonialforretningene var arbeidstiden lengere for en større del av personalet, idet 21,3 pct. hadde 9 timers dag og 26,7 pct. over 9 timer. I manufakturbransjen var der noget færre som hadde så lang dag, idet procentene her var henholdsvis 13,1 og 18,4. I jernvarebransjen (herunder isenkramforretninger) var forholdene nogenlunde tilsvarende. I landhandleriene var arbeidstiden lang for mange. Hele 16,4 pct. av personalet hadde således 11 timer og mere. Under 9 timer hadde bare 14,2 pct. For øvrig henvises til tabellen. (Se side 40.)

b. Kontorvirksomheter.

Opgave over den daglige nettoarbeidstid foreligger for 16 317 personer.

Den gjennemsnittlige arbeidstid var: i riket 6,98 timer, bygder 7,43 timer og byer 6,92 timer; særskilt for Kristiania var den 6,71 timer og for de andre byer 7,20 timer.

For riket var altså gjennemsnittstiden 6,98 timer pr. dag, hvilket er adskillig under gjennemsnittstiden i handelsvirksomheter (8,6 timer).

Den lengste arbeidstid finner man også her på landet, mens Kristiania viser det laveste tall.

Fylkevis stiller forholdet sig således som i tabell 22 vist. (Se side 41.)

Det faller straks i øinene at forskjellen mellom nettoarbeidstiden innen kontorvirksomhetene i de enkelte fylker er temmelig stor. I bygdene er således ytterpunktene 9,15 og 6,89 timer og i byene 8,50 og 6,71 timer — altså en forskjell på henholdsvis 2,26 og 1,79 timer. Ikke på langt nær så avvikende var forholdene i handelsvirksomhetene, hvor ytterpunktene var i bygdene 10,31 og 9,17 timer og i byene 9,33 og 7,97 timer — altså en forskjell på bare henholdsvis 1,14 og 1,36 timer.

De store avvikelsene i kontortiden i de enkelte fylker skyldes dog for en vesentlig del nogen ganske få fylker, idet størstedelen av fylkene har en temmelig ensartet arbeidstid. Forsåvidt *bygdene* angår, finner

Tabell 21.

Bransjer	Antall personer	Nettoarbeidstid pr. dag de fem første ukedager i handelsvirksomheter												
		Under 6 timer	6	6.1—6.9	7	7.1—7.9	8	8.1—8.9	9	9.1—9.9	10	10.1— 10.9	11 og over	Samlet
Byer:														
Engros, eksport, import	2 581	4.9	1.5	17.4	8.4	18.4	12.1	14.5	12.2	9.6	1.0	0.0	—	100.0
Kolonial m. v.	2 577	0.6	0.1	1.9	1.8	10.9	12.9	23.8	21.3	19.6	5.0	1.8	0.3	100.0
Bakeriutsalg	136	1.5	—	9.5	0.7	11.0	1.5	26.5	22.8	7.4	4.4	10.3	4.4	100.0
Manufaktur	3 367	1.3	0.6	6.9	5.1	8.8	13.1	32.7	13.1	10.7	1.9	5.4	0.4	100.0
Skotøiforretninger	186	1.1	—	7.1	5.9	8.0	9.1	30.1	21.0	12.9	2.7	0.5	1.6	100.0
Jernvarer, isenkram	1 729	0.2	0.8	8.2	4.6	8.6	18.9	27.6	14.6	14.5	1.3	0.6	0.1	100.0
Galanteri, korttevarer	196	—	—	2.0	—	4.6	8.7	51.0	24.0	8.2	—	1.5	—	100.0
Farvehandel	206	—	—	—	0.5	0.5	2.9	33.5	34.0	21.8	—	6.8	—	100.0
Glass og stentøi	267	—	—	—	0.7	6.0	4.9	68.2	15.7	4.5	—	—	—	100.0
Papir, bokhandel	791	0.4	4.8	3.7	2.9	13.1	18.6	40.1	12.4	2.6	1.0	0.4	—	100.0
Tobakk, cigarforretninger . . .	358	4.7	0.6	18.7	7.3	8.1	7.5	8.9	24.3	11.2	5.0	3.1	0.6	100.0
Frukt, grønt, blomsterhandel . .	231	1.3	0.4	0.4	1.7	5.6	6.0	40.3	12.6	10.0	12.2	6.5	3.0	100.0
Kull- og vedforretninger . . .	127	—	—	0.8	3.9	3.2	13.4	21.3	28.3	17.3	11.8	—	—	100.0
Meieriutsalg	80	5.0	18.8	—	8.7	12.5	6.2	26.3	7.5	12.5	2.5	—	—	100.0
Bygder:														
Landhandlerier	2 840	0.1	—	—	0.6	1.5	3.6	8.4	16.3	18.7	19.4	15.0	16.4	100.0
Meieriutsalg	36	8.4	—	—	—	2.8	8.3	16.7	11.1	33.3	—	—	19.4	100.0

man den lengste kontortid i Troms fylke (9,15 timer), hvorefter kommer Sogn og Fjordane (8,33), Sør-Trøndelag (8,24) og Finnmark (8,21). I Møre, Nord-Trøndelag og Nordland dreier nettotiden sig om 7,78 — 7,98 timer — altså praktisk talt 8 timer, mens den i de sydligere deler av landet varierer mellom 7,09 og 7,51 timer, når bortsees fra Akershus og Rogaland fylker med henholdsvis 6,89 og 6,95 timer. Hvad byene angår, står Sogn og Fjordane høiest med $8\frac{1}{2}$ time og Troms dernæst med $7\frac{3}{4}$ time. Bortsett fra Kristiania samt byene i Akershus og Aust-Agder, som har den korteste arbeidstid med ca. $6\frac{3}{4}$ time, ligger alle de øvrige mellom 7,04 (Bergen) og 7,44 timer (Trondhjem).

Tabell 22. *Nettoarbeidstid og hvilepauser de fem første ukedager i kontorvirksomheter.*

Fylker	Antall personer i		Nettoarbeidstid i antall timer		Hvilepauser i antall timer	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	128	524	7.22	7.28	0.93	1.30
Akershus	271	4	6.89	6.75	0.85	1.25
Kristiania	—	8 305	—	6.71	—	0.58
Hedmark	140	170	7.38	7.27	1.97	1.86
Opland	53	74	7.51	7.20	2.04	1.52
Buskerud	82	474	7.09	7.13	1.48	1.56
Vestfold	95	441	7.36	7.24	1.39	1.76
Telemark	201	486	7.12	7.15	1.75	1.63
Aust-Agder	32	192	7.19	6.85	1.73	1.26
Vest-Agder	37	251	7.38	7.30	1.41	1.94
Rogaland	37	877	6.95	7.30	2.10	2.12
Hordaland	165	—	7.23	—	1.97	—
Bergen	—	1 456	—	7.04	—	1.25
Sogn og Fjordane . .	35	2	8.33	8.50	1.86	1.00
Møre	103	287	7.78	7.07	1.85	2.28
Sør-Trøndelag . . .	86	621	8.24	7.44	1.94	1.91
Nord-Trøndelag . .	67	70	7.88	7.33	1.81	2.41
Nordland	168	95	7.98	7.35	2.45	2.25
Troms	26	121	9.15	7.75	2.01	2.29
Finnmark	49	92	8.21	7.40	2.45	3.16
Tilsammen	1 775	14 542	7.43	6.92	1.66	1.03

Sammenholder man ovenstående tabell over nettoarbeidstiden med den tilsvarende over bruttoarbeidstiden, vil man finne at der ikke alltid til en lang bruttoarbeidstid også svarer en lang nettotid og omvendt. Bygdene i Rogaland har således ved siden av Akershusbygdene den ubetinget korteste effektive kontortid, mens det er ikke mindre enn 7 fylker hvis bygder har en kortere bruttoarbeidstid for kontorfolk. Forklaringen ligger i hvilepausenes forskjellige varighet, som kan variere temmelig sterkt. I bygdene har man således i Nordlands og Finnmarks fylker ca. $2\frac{1}{2}$ times pause, og i Rogaland vel 2 timer, mens man på

den annen side har Østfold og Akershus med bare henimot 1 time. Hyppigst dreier det sig dog om ca. $1\frac{1}{2}$ time, $1\frac{3}{4}$ time og 2 timer. Hvad byene angår, er spillerummet ennu større, idet man her har som yttergrenser Kristiania med bare vel $\frac{1}{2}$ times pause og Finnmarksbyene med ca. $3\frac{1}{2}$ time. Bortsett fra disse faller dog alle de øvrige byer mellom grensene 1 time og hen imot $2\frac{1}{2}$ time. De lengste hvilepauser forekommer i det store og hele nordover og langs vestkysten med undtagelse av Bergen ($1\frac{1}{4}$ time) og byene i Sogn og Fjordane (1 time).

Endelig kan det også være av interesse å sammenholde tabellen over nettoarbeidstiden på kontorer med den tilsvarende for handelsvirksomheter (side 37). Også denne sammenligning gir et temmelig uensartet bilde, som det vil fremgå av tabell 23:

Tabell 23. *Handelsvirksomhetenes nettoarbeidstid de fem første ukedager oversteg kontorvirksomhetenes med*

Fylker	Bygder	Byer	Fylker	Bygder	Byer
	timer	timer		timer	timer
Østfold	2.09	1.57	Rogaland	3.31	1.46
Akershus	2.95	1.90	Hordaland	2.38	—
Kristiania	—	1.26	Bergen	—	1.54
Hedmark	2.22	1.41	Sogn og Fjordane . . .	1.69	0.83
Opland	2.45	1.45	Møre	2.53	1.49
Buskerud	2.71	2.18	Sør-Trøndelag	1.69	0.53
Vestfold	2.01	1.52	Nord-Trøndelag	2.26	1.39
Telemark	2.36	1.44	Nordland	1.19	1.21
Aust-Agder	2.43	1.78	Troms	0.73	0.70
Vest-Agder	2.36	1.56	Finnmark	0.96	1.65

I de tre nordligste fylker var såvel i bygdene som i byene (med undtagelse av Finnmarksbyene) handelsfunksjonærernes nettoarbeidstid ikke så vesentlig meget lengere enn kontorfunksjonærernes — nemlig bare ca. $\frac{3}{4}$ — $1\frac{1}{5}$ time lengere. Hvad bygdene ellers angår, var forskjellen temmelig stor. Bortsett fra Sogn og Fjordane samt Sør-Trøndelag, hvor den dreiet sig om $1\frac{2}{3}$ time, var den nemlig overalt fra 2— $3\frac{1}{4}$ time. I byene var forskjellen i det store og hele adskillig mindre. Bare i Buskerudsbyene hadde handelsfunksjonærne over 2 timers lengere arbeidstid enn kontorfunksjonærne. I det største antall fylker (10) var forskjellen bare ca. $1\frac{1}{2}$ time, i enkelte endog ennu mindre som f. eks. i Trondhjem, hvor den bare dreiet sig om $\frac{1}{2}$ time.

Til belysning av hvorledes gjennomsnittstiden stillet sig for personalet i en del av de viktigere grener, hitsettes tabell 24. (Se side 43.)

Det vil sees at det tidligere antydede forhold — at de kontorer som er tilknyttet en handelsforretning, gjennemgående har en lengere

Tabell 24.

	Gjennomsnittlig daglig nettoarbeidstid de fem første ukedager for kontorfunksjonærer i forskjellige bransjer:				
	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Engrosforretninger m. v.	6.99	7.50	6.98	6.74	7.34
Landhandel	9.38	9.38	—	—	—
Kolonialforretninger m. v.	7.71	—	7.71	7.15	8.01
Manufakturforretninger	7.82	—	7.82	7.69	7.97
Banker	6.54	6.42	6.54	6.64	6.49
Forsikringsselskaper	6.53	—	6.53	6.37	7.27
Skibsredere og -meglere	6.64	5.67	6.64	6.49	6.82
Aksje- og eiendomsmeglere	6.94	—	6.94	6.80	7.19
Advokater, sakførere	5.65	6.72	5.62	5.22	6.22
Agenter	6.77	7.00	6.77	6.55	7.21

arbeidsdag enn de selvstendige kontorvirksomheter — her kommer særlig skarpt frem.

Advokat- og sakførerforretningene har den korteste kontortid, og derefter kommer banker og forsikringsselskaper.

Hvorledes personalet fordeler sig procentvis på de forskjellige arbeids-tidsgrupper, fremgår av følgende oversikt:

Tabell 25. Kontorfunksjonærernes fordeling på forskjellige arbeidstidsgrupper de fem første ukedager.

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer	16 317	1 775	14 542	8 305	6 237
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Under 6 timer .	7.81	2.87	8.42	8.27	8.61
6 — .	3.46	3.44	3.46	1.83	5.64
6—7 — .	42.66	21.75	45.21	64.29	19.80
7 — .	15.12	27.10	13.66	7.75	21.52
7—8 — .	12.87	13.66	12.76	10.82	15.33
8 — .	11.14	14.68	10.73	3.46	20.41
8—9 — .	3.09	5.41	2.80	1.83	4.11
9 — .	1.86	3.10	1.71	0.93	2.76
9—10 — .	0.97	2.93	0.74	0.30	1.31
10 — .	0.42	2.25	0.20	0.07	0.37
Over 10 — .	0.60	2.81	0.31	0.45	0.14
Tilsammen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

For riket under ett vil man se at de fleste har en arbeidstid på 6—7 timer. Under 6 timers arbeidstid har 7,81 pct., mens 6,94 pct. har over 8 timers dag. For øvrig fremgår det også av denne tabell at arbeidstiden er lengere i bygdene enn i byene, idet henholdsvis 16,50 og 5,76 pct. arbeider over 8 timer.

Til nærmere belysning av arbeidstiden i de forskjellige bransjer har

Tabell 26.

Brancher	Antall personer	Nettoarbeidstid pr. dag de fem første ukedager i kontorvirksomheter.										Tils.	
		Under 6	6 6,1–6,9	7	7,1–7,9	8	8,1–8,9	9	9,1–9,9	10 10,1– 10,9	11 og over		
Landhandlerier	200	—	—	—	4,00	4,50	8,50	14,00	16,00	16,50	14,00	11,00	11,50
Engros-, eksport- og import-forretninger	2808	5,38	2,39	43,45	15,24	15,17	14,03	2,42	1,32	0,46	0,14	—	—
Kolonial	261	1,91	—	14,94	21,84	19,54	14,18	10,73	7,28	7,28	1,53	—	0,77
Mannufaktur	203	1,97	—	11,82	8,37	20,69	20,20	26,60	7,39	2,96	—	—	—
Iseenkram	280	0,36	0,36	13,21	9,28	15,00	33,93	10,00	15,36	2,14	—	0,36	—
Farvehandel.	101	—	12,87	35,65	0,99	15,84	15,84	9,90	3,96	0,99	—	3,96	—
Aviser, tidsskrifter	416	7,21	0,24	21,64	17,31	15,38	13,46	5,29	11,30	—	—	8,17	—
Bok- og papirhandel	215	1,86	—	20,93	0,93	45,12	17,67	6,98	1,40	4,65	0,46	—	—
Vinhandel	43	13,95	9,30	34,89	30,23	2,33	—	4,65	—	4,65	—	—	—
Elektriske forretninger	219	—	0,91	41,10	10,96	14,15	24,20	4,11	2,74	1,83	—	—	—
Industrielle bedrifter	4320	1,85	1,81	38,63	21,64	17,68	14,31	2,45	0,44	0,74	0,35	0,05	0,05
Advokater og sakførere	403	55,09	9,18	17,12	13,65	3,47	1,49	—	—	—	—	—	—
Arkitekter og ingenører	355	9,58	1,69	57,18	17,46	5,92	7,61	—	0,56	—	—	—	—
Skibsredere, -meglere, damp-skibsekspeditører	1071	5,98	3,64	43,51	22,69	5,70	12,04	2,43	3,83	0,09	0,09	—	100,00
Andre meglere	595	8,23	7,23	39,33	9,75	16,64	9,91	6,89	0,34	0,84	0,84	—	100,00
Forsikringsselskaper	1480	12,77	2,43	79,73	4,53	0,34	—	—	—	—	0,20	—	100,00
Agenter	932	8,91	3,33	53,00	17,49	5,69	9,01	0,75	0,32	0,86	0,64	—	100,00
Banker	1845	16,32	9,92	49,43	8,18	12,95	2,01	0,16	1,03	—	—	—	100,00

man utarbeidet foranstående tabell 26, som viser personalet procentvis fordelt på grupper av arbeidstid innen hver bransje.

Man ser hvor lang dag kontorpersonalet ved landhandleriene hadde — 10 og 11 timer var ikke sjeldent.

Ved engrosforretningene hadde 43,5 pct. av personalet over 6, men under 7 timers dag, og 15,2 pct. arbeidet nøyaktig 7 timer. Over 8 timers dag hadde bare 4,3 pct. Ved de industrielle bedrifters kontorer hadde også en forholdsvis stor procent mellom 6 og 7 timers dag; men flesteparten måtte arbeide lengere (7—8 timer). Over 8 timers tjeneste hadde 4,1 pct. I bankene, forsikringsselskapene, agenturforretningene m. v. var 6—7 timers dag nokså almindelig; men der var ikke få som hadde kortere arbeidstid. På advokat- og sakførerkontorene hadde over halvdelen av personalet under 6 timers arbeidstid.

Utarbeider man en tilsvarende tabell for byene alene, viser der sig kun uvesentlige avvikeler. Den største forskjell er den, at mens av kontorfunksjonærerne ved industrielle bedrifter i riket underrett bare 42,29 pct. hadde under 7 timers arbeide og 21,64 pct. 7 timer, er de tilsvarende procenter for byene alene henholdsvis 47,2 og 17,4 pct.

4. Bruttoarbeidstiden på lørdager.

a. Handelsvirksomheter.

Den gjennemsnittlige arbeidstid fremgår av følgende tabell 27:

Tabell 27. *Bruttoarbeidstid på lørdager i handelsvirksomheter.*

Fylker	Antall personer i		Antall timer brutto		Fylker	Antall personer i		Antall timer brutto	
	Byg- der	Byer	Byg- der	Byer		Byg- der	Byer	Byg- der	Byer
Østfold	201	944	11,71	10,56	Rogaland	153	871	11,88	10,08
Akershus	452	58	11,91	10,97	Hordaland	315	—	11,46	—
Kristiania	—	8 079	—	9,00	Bergen	—	1 961	—	9,91
Hedmark	430	303	11,53	10,19	Sogn og Fjordane	108	18	11,95	11,78
Opland	237	208	12,00	10,14	Møre	231	458	12,02	10,45
Buskerud	264	748	11,60	10,23	Sør-Trøndelag	375	637	11,50	9,22
Vestfold	171	755	11,66	10,16	Nord-Trøndelag	215	164	12,20	11,01
Telemark	344	714	11,20	10,68	Nordland	394	213	11,11	10,40
Aust-Agder	95	327	11,38	10,60	Troms	136	255	11,70	10,45
Vest-Agder	85	402	11,20	10,02	Finnmark	124	152	11,57	10,88

For bygdene var gjennemsnittet 11,62 timer, mens bruttotiden de øvrige ukedager gjennemsnittlig var 11,36 timer — altså 0,26 time eller et kvarter kortere.

For byenes vedkommende var de samme tall henholdsvis 9,6 timer og 9,9 timer. Mens altså i butikkene på landet gjennemsnittlig brutto-

arbeidstiden var et kvarter lengere om lørdagene enn de fem første ukedager, var forholdet i byenes handelsvirksomheter i gjennemsnitt nøyaktig det omvendte.

Man vil se av tabellen at der er endel lokale forskjelligheter; men gjennemsnittet for bygdene ligger næsten i alle fylker mellom 11 og 12 timer. I Oppland fylke er gjennemsnittet nøyaktig 12 timer og i Møre og Nord-Trøndelag fylker er det over 12 timer. I byene er gjennemsnittstiden i de fleste tilfelle vel 10 timer. Kristiania inntar en særstilling med bare 9 timers dag. Dernæst kommer Trondhjem og Bergen, som også ligger under 10 timer.

Nedenstående oversikt (tabell 28) viser hvorledes personalet fordeler sig prosentvis på grupper av arbeidstid. For riket under ett vil man se at den største procent har fra og med 10 til og med 11 timers dag. 11 timer har $\frac{1}{3}$ av funksjonærerne og 17 pct. har over 11 timer.

Tabell 28. *Handelsfunksjonærernes fordeling på forskjellige bruttoarbeidstidsgrupper lørdagene.*

	Riket	Byer	Bygder	Kristiania	Andre byer
Antall personer	21 597	17 267	4 330	8 079	9 188
Under 7 timer .	11.0	13.5	0.9	20.3	7.5
7 — .	4.3	5.3	0.2	9.0	2.1
7–8 — .	2.4	2.9	—	6.1	0.2
8 — .	2.3	2.7	0.8	4.9	0.7
8–9 — .	0.3	0.3	0.3	0.6	—
9 — .	3.1	3.6	1.1	3.1	4.0
9–10 — .	1.1	1.1	1.1	0.2	2.0
10 — .	11.3	12.9	5.0	9.4	16.0
10–11 — .	14.2	17.2	2.2	19.8	14.9
11 — .	33.0	34.0	29.0	22.1	44.4
11–12 — .	2.6	1.8	5.8	0.5	3.0
12 — .	9.4	3.3	33.8	1.7	4.6
Over 12 — .	5.0	1.4	19.8	2.3	0.6
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Mellem land og by er der en betydelig forskjell. På landet hadde $\frac{1}{3}$ av personalet 12 timers dag og 19,8 pct. hadde over 12 timer. I Kristiania er arbeidsdagen kortest. Over 11 timer hadde 4,5 pct. av personalet og 22,1 pct. hadde 11 timer. En stor del — 20,3 pct. — hadde under 7 timer.

En sammenligning mellem arbeidstiden på lørdagene og de fem første ukedager vilde være av interesse. For mest mulig å undgå gjentagelser vil imidlertid denne sammenstilling først foretas i næste underavsnitt ved behandlingen av nettoarbeidstiden.

b. Kontorvirksomheter.

Den gjennomsnittlige bruttotid på lørdagene er utregnet i følgende tabell:

Tabell 29. Bruttoarbeidstid på lørdager i kontorvirksomheter.

Fylker	Antall personer i		Antall timer brutto		Fylker	Antall personer i		Antall timer brutto	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer		Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	159	656	5.04	6.44	Rogaland	39	938	5.46	5.53
Akershus	321	4	5.58	5.50	Hordaland	178	—	6.13	—
Kristiania	—	10 448	—	6.11	Bergen	—	1665	—	6.50
Hedmark	150	177	7.54	7.25	Sogn og Fjordane	42	6	8.48	8.83
Opland	61	99	6.87	7.48	Møre	108	332	7.54	7.88
Buskerud	91	566	6.11	6.88	Sør-Trøndelag	114	724	8.35	6.88
Vestfold	95	497	5.99	6.36	Nord-Trøndelag	70	70	6.84	7.77
Telemark	243	767	5.84	6.72	Nordland	177	105	9.44	8.30
Aust-Agder	38	257	6.45	7.14	Troms	31	134	10.03	8.51
Vest-Agder	38	259	6.05	6.87	Finnmark	53	91	8.30	7.99

For bygdene er gjennomsnittet 6,72 timer mot 9,09 på de øvrige dager — altså 2,37 timer kortere. For byene er tallene henholdsvis 6,34 og 7,95 timer, således at forskjellen her blir 1,61 time — altså adskillig mindre enn på landet. Her fremtrer altså en karakteristisk forskjell mellom handels- og kontorvirksomheter. For de første er der ingen vesentlig avvikelse på lørdager fra arbeidstiden ellers i uken, mens der for de siste gjelder en adskillig kortere tid lørdagene.

De lokale forskjelligheter fremgår av tabellen. Gjennemgående ser det ut til at arbeidsdagen er lengere i de nordlige fylker fra Sogn og Fjordane og opever. Dette gjelder især landet, men tildels også byene.

Undersøker man hvorledes personalet fordeler sig prosentvis på grupper av arbeidstid, vil man se at for riket under ett hadde 9,2 pct. 7 timers dag og 18,4 pct. over 7 timer. Herav hadde 7,9 pct. 10 timer og 4,7 pct. over 10 timer.

Særskilt for byene hadde 10 pct. 7 timer og 17 pct. over 7 timer (7,8 pct. 10 timer). For bygdene var de samme tall 2,6 pct. og 30 pct. Her hadde 5 pct. 11 timer og 7,7 pct. over 11 timer. I Kristiania hadde bare 7,3 pct. over 7 timer.

5. Nettoarbeidstiden på lørdager.

a. Handelsvirksomheter.

Oplysninger foreligger for 17 239 personer.

Følgende oversikt viser den gjennomsnittlige nettoarbeidstid, idet man til sammenligning har tatt med gjennomsnittene for de øvrige ukedager:

	Lørdager.	Øvrige dager.
Riket	8,94 timer	8,6 timer
Bygder	9,91 »	9,7 »
Byer	8,71 »	8,3 »
Kristiania	7,56 »	8,0 »
Andre byer	9,66 »	8,6 »

Det viser sig altså at arbeidstiden for riket gjennemsnittlig er *lengere* på lørdager enn de øvrige dager; men forskjellen er ikke særlig stor — bare 20 minutter. Det samme er også forholdet når man ser på bygder og byer hver for sig. Spesielt for Kristiania er imidlertid stillingen den omvendte, idet gjennemsnittstiden her er noget *kortere* — ca. $\frac{1}{2}$ time — på lørdager enn på de øvrige dager. Til gjengjeld er derfor forskjellen i motsatt retning for de andre byers vedkommende ca. 1 time.

Sammenligner man for de enkelte funksjonærer lørdagens arbeidstid med de andre dagers, fremgår det, at for riket underrett hadde 72,4 pct. av personalet samme arbeidstid på lørdager som på de øvrige dager, mens 15,5 pct. hadde kortere tid og 12,1 pct. lengere.

Hvorledes forholdet forsåvidt stiller sig innen de forskjellige fylker og særskilt for byer og bygder, fremgår av følgende tabell 30:

Tabell 30. *Prosentvis fordeling av handelsfunksjonærene innen de enkelte fylker etter forholdet mellom nettoarbeidstiden på lørdager og de fem første ukedager.*

Fylker	Byer				Bygder			
	Kortere tid enn de andre dager	Samme tid	Lengere tid	Tilsammen	Kortere tid enn de andre dager	Samme tid	Lengere tid	Tilsammen
Østfold	6.2	71.2	22.6	100.0	1.3	44.8	53.9	100.0
Akershus	—	80.0	20.0	100.0	—	60.1	39.9	100.0
Kristiania	28.7	62.2	9.1	100.0	—	—	—	—
Hedmark	3.3	92.0	4.7	100.0	0.6	61.4	38.0	100.0
Opland	—	100.0	—	100.0	0.5	67.7	31.8	100.0
Buskerud	13.1	83.9	3.0	100.0	1.6	86.0	12.4	100.0
Vestfold	8.0	51.9	40.1	100.0	2.1	65.3	32.6	100.0
Telemark	5.9	79.9	14.2	100.0	6.2	82.7	11.1	100.0
Aust-Agder	4.5	55.4	40.1	100.0	—	67.4	32.6	100.0
Vest-Agder	0.8	84.8	14.4	100.0	10.6	71.8	17.6	100.0
Rogaland	9.5	81.9	8.6	100.0	—	89.3	10.7	100.0
Hordaland	—	—	—	—	4.2	84.8	11.0	100.0
Bergen	13.7	85.3	1.0	100.0	—	—	—	—
Sogn og Fjordane	—	7.7	92.3	100.0	4.6	85.2	10.2	100.0
Møre	5.2	74.3	20.5	100.0	1.7	85.6	12.7	100.0
Sør-Trøndelag	19.8	79.7	0.5	100.0	6.3	84.1	9.6	100.0
Nord-Trøndelag	—	87.9	12.1	100.0	0.9	89.3	9.8	100.0
Nordland	0.9	95.4	3.7	100.0	7.8	88.4	3.8	100.0
Troms	2.0	98.0	—	100.0	—	73.1	26.9	100.0
Finnmark	9.9	78.9	11.2	100.0	8.9	91.1	—	100.0
Tilsammen	18.4	71.2	10.4	100.0	3.3	77.3	19.4	100.0

Man vil se, at der i byene er forholdsvis flere som har kortere arbeidstid på lørdagene enn på landet (18,4 pct. mot 3,3 pct.). Til gjengjeld har næsten $\frac{1}{5}$ av personalet på landet lengere arbeidstid på lørdagene mot i byene bare $\frac{1}{10}$. For øvrig vil man legge merke til at der er adskillig forskjell mellom de forskjellige byer og landdistrikter. I Kristiania hadde 9,1 pct av personalet lengere lørdagstid, og i Bergen bare 1 pct. I de øvrige mindre byer var det almindelig at en adskillig større procent hadde lengere lørdagstid. I landdistrikturene var også forskjellen mellom de enkelte fylker betydelig — fra 3—4 pct. til over 50 pct. av personalet hadde lengere lørdagstid.

Den forholdsvis høie prosent av kortere lørdagstid i byene skyldes, som det fremgår av tabellen, for den alt overveiende del Kristiania, hvor mellom $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ av samtlige funksjonærer hadde kortere tid. Over gjennomsnittet for byene kommer også Trondhjem og nærmest under dette Bergen og Buskerudsbyene (Drammen).

Særskilt for de enkelte fylker var den gjennomsnittlige nettoarbeids-tid lørdagene:

Tabell 31: Gjennomsnittlig nettoarbeidstid og hviletid for handels-funksjonærer på lørdagene.

Fylker	Antall personer i		Nettoarbeidstid i antall timer		Hvilepauser i antall timer	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	137	802	9.99	8.93	1.72	1.63
Akershus	286	48	10.51	8.92	1.40	2.05
Kristiania	—	6328	—	7.56	—	1.44
Hedmark	297	247	10.04	8.61	1.49	1.58
Opland	189	178	10.47	8.58	1.53	1.56
Buskerud	201	629	9.91	8.55	1.69	1.68
Vestfold	116	662	9.84	8.60	1.82	1.56
Telemark	273	491	9.43	8.92	1.77	1.76
Aust-Agder	81	237	10.21	9.01	1.17	1.59
Vest-Agder	65	371	9.66	8.69	1.54	1.33
Rogaland	120	751	10.39	8.42	1.49	1.66
Hordaland	262	—	9.66	—	1.80	—
Bergen	—	1538	—	8.23	—	1.68
Sogn og Fjordane . .	85	12	10.34	10.42	1.61	1.76
Møre	183	400	10.37	8.76	1.65	1.69
Sør-Trøndelag . . .	271	559	9.91	7.09	1.59	2.13
Nord-Trøndelag . .	150	142	10.24	9.15	1.96	1.86
Nordland	324	217	9.07	8.53	2.04	1.87
Troms	105	234	9.60	8.30	2.10	2.15
Finnmark	107	141	9.39	8.68	2.18	2.20
	3252	13987				

I *bygdene* er der således en forskjell i den gjennomsnittlige nettoarbeidstid på ca. $1\frac{1}{2}$ time, idet yttergrensene dannes av Nordland med 9,07 timer, Akershus med 10,51 timer. Størsteparten av fylkene ligger omkring $9\frac{1}{2}$ à 10 timers dag. Nogen regelmessighet i den for-

stand at enkelte landsdeler utmerker sig ved en særlig kort, andre ved en særlig lang arbeidstid, kan ikke konstateres, når undtas at de tre nordligste fylker i det store og hele synes å stå forholdsvis gunstigst. Dette henger sammen med at hviletiden i disse tre fylker i gjennemsnitt var lengere enn i nogen av de andre landdistrikter — nemlig vel 2 timer. Bortsett fra disse 3 fylker og Nord-Trøndelag på den ene side og Aust-Agder på den annen, var ellers hviletidens varighet i landdistrikturen særdeles ensartet, varierende bare mellom 1,40 time og 1,82 time — altså ca. 24 minutter.

Hvad *byene* angår, er forskjellen mellom korteste og lengste tid ulike større. Ytterpunktene dannes her av Sør-Trøndelag (Trondhjem) med 7,09 og Kristiania med 7,56 på den ene side og Sogn og Fjordane på den annen med 10,42. Bortsett fra disse 3 fylker ligger imidlertid alle de øvrige mellom 8,23 (Bergen) og 9,15 time (Nord-Trøndelag) — altså en forskjell på ca. 1 time. Det eneste mere almindelige trekk som kan påvises, er, at det synes å være de største byer som har den korteste arbeidstid. Hviletidens gjennemsnittlige varighet varierer i byene i de fleste fylker mellom 1,56 og 1,87 — altså med ca. 20 minutter. Under denne grense ligger 3 fylker med 1,33, 1,36 og 1,44 time og over grensen 4 fylker med 2,20, 2,15, 2,13 og 2,05 time.

Personalets fordeling på grupper av arbeidstid fremgår av følgende procenttabell:

Tabell 32. *Handelsfunksjonærenes fordeling på forskjellige nettoarbeidstidsgrupper lørdagene.*

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer	17 228	3 252	13 976	6 317	7 659
4 timer og under	0.6	0.1	0.6	0.7	0.7
4–5 timer . .	1.2	—	1.5	2.5	0.6
5 " . .	1.9	0.3	2.3	1.6	2.9
5–6 " . .	6.1	0.6	7.2	12.8	2.6
6 " . .	2.3	0.3	2.7	4.7	1.4
6–7 " . .	4.9	0.7	5.9	9.8	2.6
7 " . .	3.1	0.9	3.5	4.9	2.5
7–8 " . .	6.9	2.3	7.9	10.6	5.7
8 " . .	9.1	2.8	10.6	10.5	10.6
8–9 " . .	19.0	6.4	22.0	21.8	22.1
9 " . .	16.0	15.2	16.7	9.7	21.5
9–10 " . .	13.4	14.5	13.1	7.7	17.6
10 " . .	5.7	15.9	3.3	1.2	5.0
10–11 " . .	4.5	15.6	1.9	1.1	2.7
11 " . .	2.5	10.4	0.6	0.2	1.0
11–12 " . .	1.4	6.7	0.2	0.2	0.2
12 timer og over	1.4	7.3	0.0	0.0	0.3
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

For riket underett samler de fleste sig om 8—9 timer (44 pct.). Dog hadde mange lengre dag, således 13,4 pct. mellem 9 og 10 timer og 5,7 pct. 10 timer. Over 10 timer hadde ca. 10 pct. Man vil også av denne tabell se den typiske forskjell mellom by og land. 10 timers dag og mere var meget almindelig i bygdene, mens det i byene var meget få som hadde så lang arbeidsid på lørdagene. Ca. halvparten hadde her mellem 8 og 9 timer. I Kristiania var det ikke få som hadde kort lørdagstid; således næsten $\frac{1}{4}$ 6 timer eller derunder.

Hvorledes forholdene står sig innen de forskjellige viktigste bransjer, fremgår av tabell 33 angående personalets fordeling på grupper av arbeidstid. (Se side 52.)

Arbeidstiden kan som man ser være adskillig forskjellig selv innen samme bransje. I engrosforretningene arbeidet 35,3 pct. av personalet under 6 timer; men der var ikke få som hadde adskillig lengre dag. 9 timer og mere arbeidet 12,9 pct. I kolonialforretningene er arbeidstiden gjennemgående lengere. Næsten 25 pct. av personalet arbeidet 9 timer, vel 25 pct. mellom 9 og 10 timer og 10,8 pct. 10 timer og mere. I manufakturbransjen var det forholdsvis adskillig færre som hadde 9 og 10 timers dag eller mere. Nær 30 pct. arbeidet mellom 8 og 9 timer og 19,6 pct. 8 timer. I isenkramforretninger o. lign. er også arbeidstiden nokså forskjellig. $\frac{1}{5}$ av personalet hadde 9 timers dag og omtrent samme del mellom 8 og 9 timer. Kanskje den jevneste fordeling over de forskjellige arbeidstidsgrupper viser tobakksforretninger, mens fruktforretningene har omkring halvparten av det samlede personale på en arbeidstid av 8—9 og 9 timer.

I landhandleriene var arbeidsdagen meget lengere. Hele 75 pct. av personalet arbeidet over 9 timer, og herav falt 14,9 pct. på over 11 timer. For øvrig henvises til tabellen.

Av interesse er det å sammenligne denne tabell med den tilsvarende tabell for de 5 første ukedager (side 40), idet man derved vil få et inntrykk av hvorvidt der er nogen forskjell mellom de enkelte bransjer med hensyn til forholdet mellom arbeidstiden i begynnelsen av uken og lørdagene. For å lette sammenligningen er i tabell 34 de to nevnte tabellers oppgaver slått sammen i større arbeidstidsgrupper. (Se side 53.)

Det vil sees at i flere bransjer er der praktisk talt *samme* arbeidstid lørdagene som før i uken. Dette er således tilfellet fremfor alt i meieriene i byene, men også — om enn ikke så gjennemgående — i skotøiforretninger, galanteri- og kortevarerforretninger, papir- og musikkhandel, frukt-, grønt- og blomsterforretninger samt bygdemeierier.

I utpreget grad *kortere* lørdagstid har engros-, eksport- og importforretningene samt kull- og vedforretninger. Det samme er — om enn i mindre utstrekning — tilfellet i manufakturbransjen, isenkramforret-

Tabell 33.

Bransjer	Antall personer	Nettoarbeidstid i timer lørdager i handelsvirksomheter.																	
		Un- der 4	4-5	5	5-6	6	6-7	7	7-8	8	8-9	9	9-10	10	10-11	11	Over 11		
Byer:																			
Engros, eksp., imp.	2 552	1.45	3.60	6.62	23.59	8.39	17.05	5.53	10.42	3.92	6.54	7.09	3.21	0.51	—	2.08	—	100.00	
Kolonial m. v.	2 577	0.15	0.12	0.19	1.13	0.04	1.09	2.06	8.81	7.30	19.52	23.20	25.61	6.56	3.45	0.15	0.62	100.00	
Bakeriutsalg.	141	—	—	4.96	—	—	—	0.71	15.60	1.42	20.57	12.06	13.47	10.64	4.26	9.22	7.09	100.00	
Manufaktur .	3 402	0.12	—	0.09	2.50	0.56	3.88	4.32	7.38	19.60	29.72	14.43	13.90	2.06	1.32	0.12	—	100.00	
Skotoøforretninger .	186	1.08	0.54	—	0.54	—	6.45	3.76	5.38	12.90	22.04	23.12	18.82	3.76	1.07	0.54	—	100.00	
Jernvarer, isenkram .	1 741	0.80	2.36	3.85	11.32	3.68	4.31	2.87	5.69	7.58	19.93	20.05	12.69	3.50	1.26	0.11	—	100.00	
Galanteri, kortevarer .	196	—	—	—	—	—	2.04	—	2.55	9.69	47.96	18.88	13.27	3.06	2.55	—	—	100.00	
Farvehandel .	206	—	—	—	—	—	—	0.49	0.49	2.43	33.49	23.79	26.21	3.88	9.22	—	—	100.00	
Glass, stentøi .	267	—	—	—	—	—	—	0.75	3.75	7.12	63.30	11.98	7.86	—	5.24	—	—	100.00	
Papir-musikk-handel .	734	—	1.36	1.23	3.27	1.91	2.18	5.45	8.72	18.39	33.65	14.85	7.77	0.54	0.68	—	—	100.00	
Tobakk-, cigar- og vinforr.	361	1.94	9.70	4.43	4.71	2.49	9.70	2.77	10.53	8.03	7.20	22.16	6.09	3.60	3.60	1.39	1.66	100.00	
Frukt, grønt, blomster .	231	0.43	0.43	1.30	1.30	0.43	0.43	0.43	4.76	5.20	37.23	12.99	9.96	12.99	9.52	1.30	1.30	100.00	
Kull- og vedforr.	115	—	—	7.83	5.22	0.87	1.74	8.69	5.22	9.56	18.26	26.09	9.56	6.96	—	—	—	100.00	
Meierier .	80	5.00	—	—	—	—	18.75	—	8.75	12.50	6.25	21.25	7.50	17.50	2.50	—	—	100.00	
Herreder:																			
Landhandlerier	2 907	0.03	—	—	0.03	0.14	0.62	0.89	2.03	2.30	6.64	13.04	14.41	16.85	16.92	11.21	14.89 ¹⁾	100.00	
Meierier .	36	—	—	5.56	2.78	—	—	8.35	8.33	11.11	11.11	33.34	—	—	—	11.11	8.33	100.00	

¹⁾ Herav 3.61 % over 12 timer.

Tabell 34. Nettoarbeidstid i ukens løp i handelsvirksomheter.

Fag	De 5 første ukedager					Lørdager					
	6 timer og der- under		6.1 time til og med 7,9 timer		8 timer	8.1 til og med 9,9 timer		10 timer og der- over		6 timer og der- under	
	6 timer og der- under	6.1 time til og med 7,9 timer	8 timer	8.1 til og med 9,9 timer	10 timer og der- over	6 timer og der- under	6.1 time til og med 7,9 timer	8 timer	8.1 til og med 9,9 timer	10 timer og der- over	
Byer											
En gros. ekspr. imp.	6.4	44.2	12.1	36.3	1.0	43.7	33.0	3.9	16.8	2.6	
Kolonial m. v.	0.7	14.6	12.9	64.7	7.1	1.6	12.0	7.3	68.3	10.8	
Bakeriutsalg	1.5	21.2	1.5	56.7	19.1	5.0	16.3	1.4	46.1	31.2	
Manufaktur	1.9	20.8	13.1	56.5	7.7	3.3	15.6	19.6	58.0	3.5	
Skotøiforretninger	1.1	21.0	9.1	64.0	4.8	2.2	15.6	12.9	64.0	5.3	
Jernvarer, isenkram	1.0	21.4	18.9	56.7	2.0	22.0	12.9	7.6	52.7	4.8	
Galanteri, korteararer	—	—	6.6	8.7	83.2	1.5	—	4.6	9.7	80.1	
Farvehandel	—	—	1.0	2.9	89.3	6.8	—	1.0	2.4	83.5	
Glass, stentøi	—	—	6.7	4.9	88.4	—	—	4.5	7.1	83.2	
Papir, musikkhandel	5.2	19.7	18.6	55.1	1.4	7.8	16.4	18.4	56.2	1.2	
Tobakk, cigarf., vinf.	5.3	34.1	7.5	44.4	8.7	23.3	23.0	8.0	35.4	10.3	
Frukt, grønt, blomster	1.7	7.7	6.0	62.9	21.7	3.9	5.6	5.2	60.2	25.1	
Kull- og vedforr.	—	—	7.9	13.4	66.9	11.8	13.9	15.7	9.6	53.9	
Meierier	23.8	21.2	6.2	46.3	2.5	23.8	21.3	6.3	46.1	2.5	
Bygder											
Landhandlerier	0.1	2.1	3.6	43.4	50.8	0.2	3.5	2.3	34.1	59.9	
Meierier	8.4	2.8	8.3	61.1	19.4	8.5	8.3	8.3	55.5	19.4	

ninger og til dels i tobakks- og vinforretninger. Enkelte av disse har dog også *lengere* lørdagstid. Hyppigere er dog dette siste i kolonialbransjen, glass- og stentøibransjen og landhandlerier, likesom lengere lørdagstid også fremkommer for endel bakeriutsalg og farveforretninger.

b. Kontorvirksomheter.

Opgave foreligger for 16551 personer.

Den gjennemsnittlige arbeidstid var:

Lørdager. Øvrige dager.

Riket	5,72	6,98
Bygder	5,89	7,43
Byer	5,70	6,92
Kristiania	5,59	6,71
Andre byer	5,84	7,20

Til sammenligning har man opført den gjennemsnittlige arbeidstid på de øvrige dager.

Det vil sees at for kontorpersonalet er arbeidstiden gjennemsnittlig ikke ubetydelig kortere på lørdagene — for riket under ett er forskjellen ca. $1\frac{1}{4}$ time. Man vil se, at forskjellen er størst i bygdene (vel $1\frac{1}{2}$ time) og minst i Kristiania (vel 1 time).

På samme måte som for handelsvirksomhetene har man i tabell 35

undersøkt hvor stor del av personalet hadde samme arbeidstid på lørdager som på de øvrige dager, og hvor stor del hadde kortere eller lengere tid:

Tabell 35. *Prosentvis fordeling av kontorfunksjonærerne innen de enkelte fylker etter forholdet mellom nettoarbeidstiden på lørdager og de fem første ukedager.*

Fylker	Byer				Bygder			
	Kortere tid enn de andre dager	Samme tid	Lengere tid	Tilsam- men	Kortere tid enn de andre dager	Samme tid	Lengere tid	Tilsam- men
Østfold	59.4	40.0	0.6	100.0	93.1	6.9	—	100.0
Akershus	50.0	—	50.0 ¹	100.0	93.1	6.6	0.3	100.0
Kristiania	68.7	30.9	0.4	100.0	—	—	—	—
Hedmark	47.7	52.3	—	100.0	40.0	54.5	5.5	100.0
Opland	33.3	66.7	—	100.0	63.9	32.8	3.3	100.0
Buskerud	49.3	49.5	1.2	100.0	72.4	27.6	—	100.0
Vestfold	64.0	30.1	5.9	100.0	76.8	21.1	2.1	100.0
Telemark	50.2	49.3	0.5	100.0	78.3	21.7	—	100.0
Aust-Agder	39.5	58.0	2.5	100.0	65.7	31.4	2.9	100.0
Vest-Agder	56.8	42.5	0.7	100.0	76.3	21.1	2.6	100.0
Rogaland	77.9	21.9	0.2	100.0	66.7	33.3	—	100.0
Hordaland	—	—	—	—	71.9	27.5	0.6	100.0
Bergen	47.8	52.2	—	100.0	—	—	—	—
Sogn og Fjordane	—	100.0	—	100.0	43.6	53.8	2.6	100.0
Møre	30.3	67.2	2.5	100.0	55.4	38.2	6.4	100.0
Sør-Trøndelag	59.8	40.2	—	100.0	47.1	51.9	1.0	100.0
Nord-Trøndelag	42.9	55.7	1.4	100.0	72.9	25.7	1.4	100.0
Nordland	40.0	60.0	—	100.0	16.8	81.6	1.6	100.0
Troms	15.7	84.3	—	100.0	21.2	78.8	—	100.0
Finnmark	46.7	52.2	1.1	100.0	50.9	49.1	—	100.0
Tilsammen	62.2	37.2	0.6	100.0	65.8	32.7	1.5	100.0

¹⁾ Kun 4 personer.

Man vil se at en betydelig del av personalet — nær $\frac{2}{3}$ — både i byene og på landet hadde kortere arbeidstid på lørdagene. Ca. $\frac{1}{3}$ hadde samme arbeidstid og kun et forsvinnende fåtall hadde lengre arbeidstid. Der foreligger således for kontorer i denne henseende en utpreget motsetning til hvad tilfellet var i handelsvirksomhetene, hvor adskillige hadde lengere lørdagstid og næsten $\frac{3}{4}$ samme tid.

Den gjennomsnittlige nettoarbeidstid på lørdager innen de enkelte fylker fremgår av tabell 36. (Se side 55.)

I *bygdene* er etter dette spillerummet mellom korteste og lengste nettotid større for kontorvirksomheter enn for handelsbedrifter. Mens for de siste forskjellen bare dreiet sig om ca. $1\frac{1}{2}$ time, er den for kontorer over $2\frac{1}{2}$ time. Yttergrensene dannes nemlig her på den ene side av Troms (7,63) og Nordlands fylker (7,53) og på den annen av Østfold (4,91) og Rogaland (4,92). Det er hele det nordlige Norge fra Sogn

Tabell 36. *Gjennemsnittlig nettoarbeidstid og hviletid for kontorfunksjonærer på lørdagene.*

Fylker	Nettoarbeidstid i antall timer		Hvilepauser i antall timer		Antall personer i	
	Bygder	Byer	Bygder	Byer	Bygder	Byer
Østfold	4.91	5.98	0.13	0.46	148	522
Akershus	5.19	5.00	0.39	0.50	291	4
Kristiania	—	5.59	—	0.52	—	8 326
Hedmark	6.13	6.27	1.41	0.98	140	170
Opland	5.96	6.49	0.91	0.99	56	77
Buskerud	5.65	5.88	0.46	1.00	82	465
Vestfold	5.38	5.53	0.61	0.83	91	433
Telemark	5.48	5.71	0.36	1.01	211	615
Aust-Agder	5.51	6.16	0.94	0.98	35	209
Vest-Agder	5.49	6.03	0.56	0.84	37	255
Rogaland	4.92	5.07	0.54	0.46	37	898
Hordaland	5.64	—	0.49	—	165	—
Bergen	—	5.85	—	0.65	—	1 453
Sogn og Fjordane	7.03	8.50	1.45	0.33	35	2
Møre	6.46	6.47	1.08	1.41	103	288
Sør-Trøndelag	6.73	5.91	1.62	0.97	99	615
Nord-Trøndelag	6.12	6.40	0.72	1.37	67	70
Nordland	7.53	6.66	1.91	1.64	168	102
Troms	7.63	6.85	2.40	1.66	27	121
Finnmark	6.76	6.69	1.54	1.30	49	88

og Fjordane som har den lengste kontortid fra vel 6 timer av og opover, mens det sydlige Norges fylker overhodet ikke har lengere gjennemsnittlig kontortid enn ca. $5\frac{2}{3}$ time, når bortsees fra de to fylker Hedmark og Opland med ca. 6 timer.

Hvad *byene* angår, er yttergrensene, når bortsees fra Sogn og Fjordane, hvor opgave bare has for 2 funksjonærer, på den ene side Troms med 6,85 og på den annen Akershus med 5 timer. Man gjenfinner her i det store og hele det samme forhold som for landdistriktene, at det er de nordligere fylker som gjennemgående har den lengste arbeidstid. Merkes må dog Trondhjem, som ligger adskillig lavere enn de øvrige byer nordenfjels, og Hedmarks- og Oplandsbyene, som i gjennemsnitt har lengere kontortid enn de andre sørdenfjelske byer.

Hvilepausenes varighet varierer meget sterkt. Mens der i Østfold-bygdernes kontorer praktisk talt ikke forekommer pauser lørdagene, går de i landdistriktene i Troms op til hen imot $2\frac{1}{2}$ time. Så stor er forskjellen ikke i byene. Gjennemgående synes de lengste pauser å forekomme i det nordlige Norge, hvad der forsåvidt står i god overensstemmelse med det ovenfor ansørte om den her almindelige lengere nettoarbeidstid. I det sydlige Norge dreier gjennemgående pausenes varighet sig om $\frac{1}{2}$ à 1 time.

Av tabell 37 vil man se hvorledes personalet fordeler sig etter grupper av arbeidstid:

Tabell 37. Kontorfunksjonærernes fordeling på forskjellige nettoarbeidstidsgrupper lørdagene.

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer	16542	1838	14701	8321	6383
4 timer og under	7.4	10.9	7.0	2.8	12.4
4–5	15.7	18.1	15.4	18.1	11.8
5	15.3	26.8	13.8	5.1	25.2
5–6	27.7	7.7	30.2	46.5	9.0
6	5.7	5.0	5.7	5.9	5.5
6–7	11.3	5.7	12.0	14.4	8.9
7	3.8	4.6	3.7	1.5	6.6
7–8	3.5	3.5	3.5	2.3	5.2
8	4.6	5.4	4.5	1.6	8.2
8–9	2.2	2.7	2.1	1.3	3.2
9	1.4	2.4	1.3	0.3	2.6
9–10	0.7	2.1	0.6	0.2	1.0
10	0.3	2.0	0.1	—	0.3
10–11	0.2	1.1	0.1	0.0	0.1
11	0.1	0.7	0.0	—	0.0
over 11 timer	0.1	1.3	0.0	0.0	—
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

For riket under ett fremgår det at flesteparten har fra og med 5 og til og med 6 timers dag. Under 6 timer har 66,1 pct. av personalet. Særsiktig for byene under ett er forholdet omtrent det samme. For Kristiania vil man bl. a. legge merke til at så mange har mellom 5 og 6 timers dag (46,5 pct.). I bygdene har også størsteparten av personalet under 6 timers dag.

Også for kontorvirksomhetene har man undersøkt hvorledes personalet fordeler seg på arbeidstidsgrupper innen de forskjellige virksomhetsgrener. Følgende procenttabell nr. 38 viser forholdet. (Se side 57.)

I engrosforretningene hadde den største procent mellom 5 og 6 timers dag. Ikke få måtte dog arbeide lengere; men over 8 timers dag hadde næsten ingen. I de industrielle bedrifters kontorer var det forholdsvis flere som hadde kort dag, idet nemlig vel 62 pct. arbeidet 5 timer eller kortere. Over 6 timer arbeidet bare vel 10 pct. av personalet. Man vil videre legge merke til den korte lørdagstid på advokat- og sakførerkontorene, i forsikringsselskapene m. v., i hvilke siste alle hadde under 6 timers dag. I bankene arbeidet en betydelig del (41,5 pct.) mellom 6 og 7 timer og 14,4 pct. 7 timer og mere.

For å lette oversikten over forholdet mellom arbeidstiden på de 5

Tabell 38. Nettoarbeidstid (i timer) på lørdager i kontorvirksomheter.

Riket	Antall personer	4 timer og derunder	4–5	5	5–6	6	6–7	7	7–8	8	8–9	9	9–10	10	10–11	11	Over 11 timer
Landhandlerier . .	202	—	—	—	—	—	—	3.96	7.92	6.43	13.86	14.36	14.85	13.37	9.90	4.95	10.40
Engros, eksp. -imp.	2 813	5.37	12.02	14.82	34.87	8.28	8.28	3.31	4.48	5.23	1.92	0.85	0.43	0.11	—	0.03	—
Kolonial	262	1.91	—	1.91	4.96	2.67	10.69	18.70	16.03	14.12	9.16	8.40	8.78	1.15	0.38	0.38	0.76
Manufaktur	210	—	3.81	3.33	0.95	—	9.52	8.57	15.72	17.62	29.53	7.14	3.33	0.48	—	—	100.00
Isenkram	282	2.84	7.80	1.06	7.80	3.55	7.09	3.55	6.74	27.66	9.57	18.79	2.48	0.36	0.71	—	—
Farvehandel	100	—	3.00	26.00	7.00	—	26.00	7.00	3.00	9.00	9.00	4.00	1.00	1.00	4.00	—	—
Aviser, tidsskrifter.	417	4.79	7.91	5.99	16.07	14.87	12.71	12.23	3.36	17.03	4.32	0.48	—	—	0.24	—	—
Bok- og papirhan-del	215	—	6.05	2.79	26.05	1.40	18.60	1.86	15.81	12.56	6.98	2.79	4.19	0.46	0.46	—	100.00
Vinhandel.	43	16.28	18.60	—	9.30	37.21	6.97	2.33	2.33	—	2.33	—	4.65	—	—	—	100.00
Elektriske inst.forr.	217	—	23.04	35.02	5.99	3.23	8.30	1.38	7.84	7.37	4.15	1.84	0.92	0.92	—	—	100.00
Industrielle bedrifter	4 466	13.14	22.46	26.56	22.82	4.88	4.08	1.81	0.81	2.35	0.31	0.25	0.34	0.11	—	0.04	0.04
Advokater og sakf.	403	16.62	22.83	17.86	22.83	6.70	7.20	4.47	0.50	0.99	—	—	—	—	—	—	100.00
Arkitekter, ing. . . .	358	1.96	28.21	13.97	37.15	6.98	6.42	0.84	—	4.47	—	—	—	—	—	—	100.00
Skibsredere, -meglere, D/s.eksp. .	1 076	4.37	11.71	16.54	23.05	3.90	12.36	11.62	2.23	7.81	2.97	2.79	0.19	0.46	—	—	100.00
Andre meglere . .	645	12.87	9.46	18.29	25.12	5.27	24.34	2.17	0.31	1.24	0.93	—	—	—	—	—	100.00
Forsikringsselskaper	1 471	2.99	30.46	1.90	64.65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00
Agenter	946	6.34	12.79	18.71	41.97	5.28	7.61	1.90	1.80	1.90	0.74	0.32	0.32	0.32	—	—	100.00
Banker	1 963	5.86	6.62	4.89	18.44	8.30	41.47	4.43	7.80	0.97	0.61	0.61	—	—	—	—	100.00

første ukedager og på lørdager er der her på samme måte som for handelsvirksomhetene utarbeidet en oversiktstabell (tabell 39).

Tabell 39. *Nettoarbeidstid i ukens løp i kontorvirksomheter.*

Bransjer	De 5 første ukedager					Lørdager				
	6 timer og derunder	6.1 time til og med 7.9 timer	8 timer	8.1 til og med 9.9 timer	10 timer og derover	6 timer og derunder	6.1 time til og med 7.9 timer	8 timer	8.1 til og med 9.9 timer	10 timer og derover
Landhandlerier	—	8.50	8.50	46.50	36.50	—	11.88	6.43	45.07	38.62
Engros, eksp. imp.	7.77	73.86	14.03	4.20	0.14	67.08	24.35	5.23	3.20	0.14
Kolonial	1.91	56.32	14.18	25.29	2.30	8.78	48.09	14.12	26.34	2.67
Manufaktur	1.97	40.88	20.20	36.95	—	8.09	33.81	17.62	40.00	0.48
Isenkram.	0.72	37.49	33.93	27.50	0.36	19.50	20.93	27.66	30.84	1.07
Farvehandel	12.87	52.48	15.84	14.85	3.96	36.00	36.00	9.00	14.00	5.00
Aviser, tidsskrifter	7.45	54.33	13.46	16.59	8.17	34.76	43.17	17.03	4.80	0.24
Bok- og papirhandel	1.86	66.98	17.67	13.03	0.46	34.89	37.67	12.56	13.96	0.92
Vinhandel	23.25	67.45	—	9.30	—	44.18	48.84	—	6.98	—
Elektriske inst.forretn.	0.91	66.21	24.20	8.68	—	64.05	20.75	7.37	6.91	0.92
Industrielle bedrifter	3.66	77.95	14.31	3.63	0.45	84.98	11.58	2.35	0.90	0.19
Advokater og sakf.	64.27	34.24	1.49	—	—	80.14	18.87	0.99	—	—
Arkitekter, ingeniører	11.27	80.56	7.61	0.56	—	81.29	14.24	4.47	—	—
Skibsredere, -meglere, D/S-eksp.	9.62	71.90	12.04	6.35	0.09	55.67	30.11	7.81	5.95	0.46
Andre meglere	15.46	65.72	9.91	8.07	0.84	65.74	32.09	1.24	0.93	—
Forsikringsselskaper	15.20	84.60	—	—	0.20	100.00	—	—	—	—
Agenter	12.24	76.18	9.01	1.93	0.64	79.81	16.59	1.90	1.38	0.32
Banker	26.24	70.56	2.01	1.19	—	35.81	62.00	0.97	1.22	—

Tabellen viser som et alt overveiende trekk en betydelig forkortelse av arbeidstiden på lørdagene. Det fremgår imidlertid også at der er adskillig forskjell i denne henseende mellom de forskjellige slags kontorvirksomheter. Mest fremtredende er kanskje nevnte trekk ved de helt selvstendige kontorvirksomheter, som f. eks. forsikringsselskaper, agentkontorer, arkitektkontorer o. s. v.

De kontorer som er knyttet til industrielle bedrifter viser dog også et lignende forhold, mens der blandt kontorer som er knyttet til forskjellige slags handelsvirksomheter, som f. eks. kontorer ved landhandlerier, kolonial- og manufakturforretninger o. s. v., også forekommer en del der har lengere arbeidstid ukens siste dag enn de fem første.

6. *Arbeidstidens begynnelse og slutt.*

a. *Handelsvirksomheter.*

Oplysning om tidspunktet for arbeidets påbegynnelse finnes for 21 604 personer i alt.

Nedenfor er satt opp en tabell (tabell 40) som viser hvor stor prosent av personalet begynte arbeidet ved de forskjellige klokkeslett:

Tabell 40: Av handelsfunksjonærerne begynte følgende prosent ved de forskjellige klokkeslett om morgenen:

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer.....	21604	4345	17259	8082	9177
Før kl. 8 morgen	7.2	12.6	5.8	6.5	5.1
" 8	50.9	73.4	45.3	35.0	54.4
" 8-8½	0.5	0.1	0.6	0.5	0.6
" 8½	18.1	4.6	21.5	26.6	17.1
" 8½-9	0.2	—	0.2	0.4	0.1
" 9	22.5	9.0	25.8	30.1	22.0
" 9-9½	0.0	—	0.0	—	0.0
" 9½	0.2	0.1	0.3	0.1	0.4
Efter " 10	0.3	0.1	0.4	0.7	0.2
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Det tidspunkt da arbeidet hyppigst begynte, var kl. 8 om morgenen, idet vel halvparten av samtlige handelsfolk for hvilke der foreligger oppgaver, begynte ved denne tid. Dog var det også en forholdsvis stor del som begynte kl. 9 (22,5 pct.) og kl. ½9 (18,1 pct.). Efter kl. 9 om morgenen var det praktisk talt ingen som begynte sitt arbeide.

På landet var man gjennemgående tidligere i arbeide, idet her den langt overveiende del (73,4 pct.) begynte kl. 8. 12,6 pct. begynte endog tidligere. Bare 9 pct. begynte kl. 9.

I Kristiania begynte man gjennemgående senere enn på landet og i de øvrige byer underrett. Hele 30,1 pct. av personalet begynte således kl. 9 om morgenen.

Hvad tidspunktet for arbeidets *slutning* angår, må dette behandles særskilt for de fem første ukedager og for lørdager, idet som tidligere påvist arbeidstiden ikke er ens på disse dager.

Nedenstående oversikt viser hvor stor prosentvis del av personalet sluttet til forskjellige klokkeslett på de 5 første ukedager.

Tabell 41: *Arbeidstidens slutning for handelsfunksjonærerne de fem første ukedager.*

Klokkeslett.	Riket.	Bygder.	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer i alt.....	21602	4843	17259	8087	9172
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Før kl. 4	1.3	0.3	1.6	2.7	0.7
Kl. 4	11.4	—	14.3	29.4	1.0
" 4½, 5 og 5½	3.9	0.6	4.7	9.4	0.5
" 6 og 6½	14.5	7.3	16.3	7.3	24.2
" 7	57.7	47.9	60.1	48.6	70.3
Efter kl. 7	11.2	43.9	3.0	2.6	3.3
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Som det sees, var kl. 7 det almindeligste tidspunkt for arbeidets slutning i byene utenfor Kristiania. I denne by var det næsten like så almindelig å slutte før denne tid. Særlig synes det påfallende at en så betydelig del som over 30 pct. ikke arbeidet lenger enn til kl. 4 om ettermiddagen. Dette tør delvis bero på den omstendighet at der i det tidsrum for hvilket disse opgaver gjelder — året 1918 — i mange forretninger i Kristiania var innsørt en midlertidig tidligere lukningstid på grunn av varemangel og andre ulempor som var en følge av verdenskrigen.

I bygdene vil man se at en betydelig del av personalet sluttet først etter kl. 7 (43,9 pct.).

Til belysning av arbeidstidens slutt om *lørdagen* hitsettes følgende oversikt:

Tabell 42. Arbeidstidens slutning for handelsfunksjonærer lørdag.

	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre hyer
Samlet antall personer	21574	4331	17243	8071	9172
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Før kl. 4	14.3	0.9	17.7	28.0	8.6
Kl. 4	5.0	0.6	6.1	11.8	1.1
" 4½, 5 og 5½	1.6	1.1	1.8	2.8	0.8
" 6 og 6½	6.6	3.6	7.3	2.0	12.0
" 7	55.6	34.7	60.8	51.7	68.8
Efter kl. 7	16.9	59.1	6.3	3.7	8.7
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

For *riket* i sin helhet er det mest almindelige tidspunkt for arbeidets slutt om lørdagen kl. 7, idet over halvparten (56 pct.) sluttet ved denne tid. Lenger arbeidet 17 pct. I det hele var det altså henved de tre sjerdedeler som ikke endte arbeidet før tidligst kl. 7 om aftenen. Av de øvrige sluttet de fleste kl. 4 eller tidligere.

Ser man på *bygdene* alene, viser det sig at den ubetinget største del (60 pct.) var beskjeftiget lenger enn til kl. 7. En tidligere lukningstid var meget sjeldent på landet. Av de nevnte 60 pct. arbeidet 38 pct. til kl. 8 og 11 pct. til kl. 9.

I byene sluttet $\frac{2}{3}$ av det samlede handelspersonale kl. 7 eller senere. Av den øvrige tredjedel sluttet de aller fleste kl. 4 eller tidligere.

Videre sees av tabellen at der i Kristiania gjennemgående ikke arbeides så lenge utover aftenen om lørdagene som i de øvrige byer. Det viser sig nemlig at 40 pct. slutter senest kl. 4, og at kun en forholdsvis ubetydelig del fortsatte etter kl. 7.

I de andre byer under ett derimot var det bare 10 pct. som sluttet så tidlig som kl. 4 eller før. Regelen var her at der blev arbeidet til

kl. 7 og noget utover. Dog var det sjeldent at man holdt på lenger enn til kl. 8.

Sammenholder man de to siste tabeller med hinanden, viser der sig for lørdagstabellens vedkommende en forskjynning mot ytterpunktene. Det er på den ene side flere bedrifter som har kortere lørdagstid enn de andre dager, og på den annen side flere bedrifter som lørdags aften holder oppe lengere enn ellers i uken. Særlig vil det i landdistrikturen sees å være en forholdsvis meget stor procent som lørdag holder butikken oppe senere.

Man har utarbeidet en særskilt tabell 43, som viser når arbeidet sluttet på lørdagene innen de forskjellige viktigere bransjer for riket underrett. (Se side 62.)

Innen de fleste bransjer (11 av 20) sluttet arbeidet for mere enn halvparten av det samlede personale innen bransjen først kl. 7; og i 5 av de øvrige 9 bransjer var forklaringen til det mindre procenttall funksjonærer med slutningstid kl. 7 den, at en betydelig del av disse arbeidet enn lengere. Således arbeidet i landhandleriene bl. a. over 40 % til kl. 8 og over 11 % til kl. 9. I meierier og melkesørretninger holdt f. eks. over 13 % på til kl. 8 og over 10 % enn lengere. I bakeriutsalg var bl. a. kl. 8 lukningstid for ca. $\frac{1}{4}$ av personalet, og det samme var tilfelle i delikatesseforretninger og cigarforretninger. I disse siste arbeidet endog over 7 % lengere enn til kl. 10.

Det blir således bare nogen få bransjer hvor arbeidstiden for en vesentlig del av personalet var slutt på et tidligere tidspunkt enn kl. 7. Nevnnes kan, at i engrosforretninger sluttet f. eks. ca. 63 pct. av personalet kl. 3 eller før og bare 16,5 pct. kl. 7, i glass- og stentøibransjen sluttet $\frac{1}{6}$ kl. 3, over 25 pct. kl. 6 og vel halvparten kl. 7. I vinforretningene var en tidlig lukningstid almindelig.

Foretar man en lignende undersøkelse særskilt for byene, viser denne i det store og hele de samme resultater. Den eneste nevneverdige forskjell er den, at i byenes melkesørretninger blir ingen del av personalet beskjeftiget lengere enn til kl. 8 aften, og dette er kun tilfellet med vel 14 %. Hen imot 12 % er beskjeftiget til kl. $7\frac{1}{2}$ og ca. $27\frac{1}{2}$ pct. til kl. 7, mens resten har kortere tid.

b. Kontorvirksomheter.

Man har oplysning om tidspunktet for arbeidets *påbegynnelse* for kontorpersonalet for 19,940 personer.

Følgende oversikt viser hvorledes personalet fordeler sig på de forskjellige klokkeslett (tabell 44, side 63):

Tabell 43.

Bransjer	Arbeidstiden i handelsvirksomheter sluttet lørdagene til fig. klokkeslett (i riket underett):																	Foren. lukket	Tils.	Samlet antall funksjoner		
	Før 2	2	2½	3	3½	4	4½	5	5½	6	6½	7	7½	8	8½	9	9½	10	Efter 40			
En gros-, eksport- og importforr.	3.85	18.20	0.59	40.04	0.31	10.70	0.45	2.82	0.03	6.23	0.03	16.48	—	0.07	—	0.14	—	0.03	—	0.03	100.00	2 907
Landhandlerier .	—	—	—	—	—	0.69	0.03	0.94	0.05	2.26	1.35	32.80	4.17	40.48	3.87	11.12	0.74	1.40	0.05	0.05	100.00	3 930
Kolonial- og skibshandel. .	0.28	0.19	—	1.16	—	4.54	0.10	1.75	—	9.57	1.60	71.83	1.69	6.70	—	0.53	—	0.06	—	—	100.00	3 196
Kjøttforretninger	—	0.84	—	—	—	—	—	—	—	15.13	0.42	76.05	—	6.72	—	0.84	—	—	—	—	100.00	238
Meierier og mellelkjøffor. . .	3.43	1.14	—	8.00	—	2.29	1.72	2.86	—	16.57	1.14	29.71	9.14	13.14	5.14	5.72	—	—	—	—	100.00	175
Bakerutsalg . .	—	4.40	—	2.56	—	0.73	—	—	—	5.86	0.37	44.32	1.47	24.91	—	9.16	1.10	—	5.12	—	100.00	273
Delikatesseforr.	—	—	—	—	7.02	—	7.02	—	—	3.51	—	40.35	—	26.32	3.50	12.28	—	—	—	—	100.00	57
Manufakturforr.	—	0.70	0.05	0.55	—	7.59	0.22	0.26	0.02	4.75	1.13	81.38	0.60	2.70	—	0.05	—	—	—	—	100.00	4 151
Skotøiforretning. .	—	0.38	—	—	—	6.42	0.38	1.51	—	3.77	0.75	80.75	2.26	3.40	—	0.38	—	—	—	—	100.00	265
Jernvare- og isenkramforretin. .	0.46	1.75	—	1.57	—	2.58	—	1.01	—	2.31	1.57	85.24	1.20	2.31	—	—	—	—	—	—	100.00	1 084
Elektriske forrettn.	7.52	15.05	—	17.70	—	—	—	—	—	16.81	1.33	41.59	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	226
Galanteri- og kortevarerforr.	—	—	—	—	—	1.69	—	0.34	—	2.37	—	87.16	1.69	5.74	—	1.01	—	—	—	—	100.00	296
Farver - oljer - kjemikalier. .	—	—	—	2.17	—	—	—	—	—	4.78	0.87	89.57	—	2.61	—	—	—	—	—	—	100.00	230
Glass- og stentøiforretning. .	—	—	—	—	16.30	—	—	—	—	25.97	1.93	53.32	0.55	1.93	—	—	—	—	—	—	100.00	362
Papir-, musikk- og bokh. .	0.98	1.66	—	7.62	—	3.32	1.95	2.93	—	0.98	0.68	70.61	1.17	4.30	—	0.19	—	3.61	—	—	100.00	1 024
Cigarforretninger	1.87	1.87	—	0.75	—	4.10	—	2.24	1.49	1.87	0.37	29.85	1.12	26.12	0.75	15.29	—	5.22	7.09	—	100.00	268
Vinforretninger .	7.62	18.78	12.69	22.84	—	5.08	—	1.52	—	—	30.96	—	—	—	—	—	—	—	—	0.51	100.00	197
Grønt-, frukt- og blomsterforr. .	0.68	2.03	—	0.67	—	0.34	—	3.04	—	1.35	1.35	58.45	1.35	14.19	1.01	12.16	—	3.38	—	—	100.00	296
Kull- og vedforr.	1.40	13.99	—	6.29	—	9.79	—	0.70	1.40	9.09	—	57.34	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	143
Industrielle virksomheter . .	2.96	22.54	1.23	22.04	0.62	3.20	—	1.35	—	2.96	0.74	39.29	0.12	2.34	—	0.49	—	—	0.12	100.00	812	

Tabell 44. Arbeidets påbegynnelse i kontorvirksomheter.

Klokkeslett.	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer.....	19940	2243	17697	10456	7241
Før kl. 8 morgen	0.7	2.9	0.4	0.2	0.7
" 8	4.9	14.4	3.7	2.7	5.2
" 8-8½	0.0	—	0.0	0.0	0.0
" 8½	7.9	11.0	7.5	9.4	4.8
" 8½-9	0.3	0.2	0.3	0.2	0.4
" 9	78.1	66.0	79.6	81.7	76.6
" 9-10	4.5	2.4	4.8	2.1	8.6
" 10	3.4	2.9	3.5	3.4	3.6
Efter " 10	0.2	0.2	0.2	0.3	0.1
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Almindeligst var det å begynne kl. 9 om morgenen. I byene var det bare en liten del som begynte ved andre klokkeslett. På landet forekom det dog ikke så sjeldent at arbeidet begynte ved et tidligere tidspunkt, navnlig kl. 8 og kl. 1/29.

Der foreligger således i denne henseende en betydelig forskjell fra handelsfunksjonærerne, idet — som foran påvist — for disse kl. 8 var det almindeligste tidspunkt for arbeidets påbegynnelse.

Arbeidstidens slutt de fem første ukedager sees av følgende tabell:

Tabell 45. Arbeidets slutning de fem første ukedager for kontorfunksjonærer.

Klokkeslett.	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
	%	%	%	%	%
Før kl. 2	0.23	0.24	0.22	0.11	0.40
" 2	1.39	0.54	1.49	1.41	1.60
" 2½	0.72	0.49	0.74	0.77	0.69
" 3	5.50	1.93	5.90	7.17	4.10
" 3½	3.73	1.34	4.01	3.56	4.63
" 4	45.12	23.59	47.57	69.95	15.79
" 4½	1.63	0.45	1.77	2.74	0.38
" 5	1.96	2.08	1.95	2.39	1.32
" 5½	0.41	1.29	0.30	0.07	0.65
" 6	9.81	23.39	8.26	2.01	17.14
" 6½	2.18	8.75	1.44	0.21	3.18
" 7	25.41	25.72	25.37	8.81	48.89
Efter " 7	1.91	10.24	0.98	0.80	1.23
Tilsammen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Hvad kontorpersonalet angår var det således i Kristiania regelen å slutte senest kl. 4 om ettermiddagen. Dette var således tilfellet med ikke mindre enn 83 pct. I de andre byer derimot var det bare 27 pct. som sluttet kl. 4 eller før. Arbeidstiden strakte sig regelmessig lenger

utover ettermiddagen; således var det hele 49 pct. som holdt på helt til kl. 7, hvilket tidspunkt for øvrig praktisk talt danner yttergrensen.

På landet fordele personalet sig næsten likt på slutningstidene kl. 4, kl. 6 og kl. 7 med omtrent 25 pct. på hvert av disse klokkeslett. Lenger enn til kl. 7 arbeidet 10 pct.

På lørdagene sluttet arbeidet til følgende tider:

Tabell 46. *Arbeidets slutning lørdager i kontorvirksomheter.*

Klokkeslett	Riket	Bygder	Byer	Kristiania	Andre byer
Antall personer.....	19797	2010	17787	10446	7341
	%	%	%	%	%
Før kl. 2	6.7	17.0	5.5	1.3	11.5
" 2	29.8	39.4	28.8	23.3	36.4
" 2½	3.0	1.3	3.2	4.3	1.6
" 3	29.4	9.5	31.7	48.0	8.2
" 3½	3.6	0.7	3.9	3.9	3.9
" 4	9.6	2.1	10.4	12.7	7.3
" 4½	0.4	0.4	0.4	0.6	0.2
" 5–5½	1.3	1.6	1.2	1.2	1.3
" 6	2.6	4.0	2.4	0.4	5.2
" 6½	0.6	2.1	0.4	0.1	0.9
" 7	11.7	12.5	11.7	3.9	22.8
" 7½–9½	1.2	9.1	0.4	0.2	0.7
" 10 og senere	0.1	0.3	0.0	0.1	0.0
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

I almindelighet sluttet etter dette arbeidet noget tidligere om lørdagen enn de andre dager i uken. Den overveiende del var ikke beskjefiget lenger enn til senest kl. 3 om ettermiddagen. I Kristiania var dette tilfelle med 77 pct., i de andre byer med 58 pct. og i bygdene med 67 pct. I Kristiania var det et fåtall av personalet som holdt på lenger enn til kl. 4. I byene utenfor Kristiania underrett var det derimot en relativt betydelig del — henved 25 pct. — som ikke var fri fra sitt arbeide på kontoret før tidligst kl. 7 om lørdagsaftenene.

Sammenligner man med forholdet for handelsfunksjonærer, viser det sig at det særlig er med hensyn til tidspunktet for arbeidets slutning at kontorfunksjonærerne er heldigere stillet.

Hvorledes forholdet stiller sig innen de forskjellige bransjer for riket under ett, fremgår av tabell 47.

Kontortiden sluttet til nokså forskjellig tid innen mange bransjer. Innen engrosforretningene sluttet størstedelen kl. 3 eller tidligere (78,33 pct.). Ca. 11 pct. arbeidet til kl. 7 eller senere. I landhandleriene synes det som om tidspunktet for arbeidstidens slutning i det store og hele har falt sammen for handels- og kontorfunksjonærer. I manufakturforretning-

Tabell 47.

Bransjer	Arbeidstiden i kontorer (i riket underett) sluttet lørdagene til flg. klokkeslett:																	Forren. lukket	Tils.	Samlet antall		
	Før 2	2	2½	3	3½	4	4½	5	5½	6	6½	7	7½	8	8½	9	9½	10	10½			
En gros-, eksport- importforr. . .	4.22	28.05	2.55	43.51	0.64	5.75	0.23	0.70	0.12	2.32	0.68	10.62	0.23	0.32	—	—	—	—	0.06	100.00	3408	
Landhandlerier . .	—	—	—	—	—	—	—	2.80	—	6.80	1.60	35.60	4.40	35.20	4.00	5.60	1.60	1.60	0.80	—	10.00	250
Kolonial- og skibsh. . . .	1.77	3.53	—	8.12	—	17.31	—	2.83	—	11.31	3.18	48.06	1.06	1.77	—	0.35	—	0.71	—	—	100.00	283
Meierier	—	—	—	3.13	—	3.13	3.13	3.13	—	31.25	3.12	40.62	—	3.12	6.25	6.25	—	—	—	—	100.00	32
Manufakturforr. .	—	8.16	0.34	3.40	—	16.67	—	1.36	—	2.38	0.68	67.01	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	294
Jernvare- og isenkramforr. . .	1.57	6.60	—	9.75	—	11.01	—	0.95	—	3.77	0.94	62.58	0.31	0.95	1.57	—	—	—	—	—	100.00	318
Elektriske forr. .	0.34	47.96	—	22.79	—	3.40	—	—	—	4.76	—	20.75	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	294
Farver, oljer, kjemikalier . .	—	27.12	—	22.03	—	5.09	—	—	—	3.39	—	42.37	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	59
Glass- og stentøffor. . . .	—	—	—	21.57	—	43.14	—	—	—	11.76	—	23.53	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	51
Papir-, musikk- og bokh. . .	2.41	5.86	—	36.21	—	16.90	0.35	1.73	—	—	0.35	34.48	0.35	1.36	—	—	—	—	—	—	100.00	290
Industrivirksomh. .	15.61	49.87	4.55	19.23	0.83	3.17	0.33	0.66	0.04	1.66	0.29	3.36	0.18	0.12	—	0.04	—	—	—	0.06	100.00	5169
Håndv.virksomh. .	7.46	23.13	—	7.46	0.75	21.64	7.46	0.75	—	0.75	0.75	25.37	2.24	1.49	—	0.75	—	—	—	—	100.00	134
Aviseksp., trykkerier . . .	1.41	14.29	5.63	25.55	0.20	9.26	—	15.29	0.20	6.24	1.41	17.30	—	0.40	—	0.40	—	1.01	—	1.41	100.00	497
Dampskeksped.	2.03	14.00	—	12.98	1.82	10.55	—	2.03	—	16.63	1.62	35.50	0.81	2.03	—	—	—	—	—	—	100.00	493
Vinforretn. . .	13.95	16.28	—	51.16	—	16.28	—	2.33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	43
Agenter	4.01	28.61	1.44	48.56	4.41	4.89	0.56	0.72	0.08	0.80	0.16	5.04	—	0.32	—	0.08	—	—	—	0.32	100.00	1248
Adv. og sakf. .	4.14	30.94	12.95	26.97	8.27	7.01	0.90	0.18	—	3.42	0.54	4.32	—	—	—	—	—	—	—	0.36	100.00	556
Arkitekter. . .	1.03	42.27	2.06	41.24	5.15	4.12	—	—	—	3.10	—	1.03	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	97
Banker og bankierer	3.35	7.81	3.60	16.00	20.42	29.31	1.16	1.90	—	1.69	1.41	12.65	0.17	0.45	—	—	—	—	—	0.08	100.00	2419
Forsikr.selsk. .	3.26	31.38	—	64.63	—	0.73	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	1504
Entreprenører og ingeniører . .	0.88	46.20	1.17	38.30	3.80	4.68	—	—	—	4.39	—	0.58	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	342
Skibsr. og -megl.	6.00	33.54	4.16	34.02	0.73	11.87	0.25	—	—	1.84	0.37	7.22	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00	817
Aksje- og eindomsmeogl..	3.57	23.75	2.02	32.30	1.55	31.52	—	0.16	—	0.93	—	4.04	0.16	—	—	—	—	—	—	—	100.00	644

genes kontorer arbeidet derimot flesteparten til kl. 7 (67 pct.). Merkes kan dog, at også innen denne enkelte bransje var kontorpersonalet forsåvidt bedre stillet enn butikkpersonalet, som av dette ikke mindre enn ca. 85 % arbeidet til kl. 7 eller lengere. Innendørs elektriske forretningers kontorer var imidlertid kontortiden slutt kl. 2 for ca. 48 pct. og for $\frac{1}{4}$ kl. 3. Bare ca. $\frac{1}{5}$ av kontorpersonalet arbeidet så lenge som til kl. 7, mens av butikkpersonalet dette var tilfelle med over 41 %. I de industrielle bedrifters kontorer, som teller et meget stort personale, var det også tidlig slutt på lørdagene, idet næsten 66 pct. hadde fri fra kl. 2 eller tidligere. Det var meget få som arbeidet lengere enn til kl. $\frac{1}{24}$. Agenturforretningene sluttet også tidlig og likeledes advokater og sakførere. I bankene sluttet kontortiden kl. 4 eller tidligere for vel 80 pct. av personalet.

For øvrig henvises til tabellen. En lignende beregning særskilt for byene alene viser i alt vesentlig den samme procentfordeling.

V. Overtids- og søndagsarbeide.

A. Overtidsarbeide.

Foruten om den ordinære arbeidstid hadde man på spørreskjemaet også inntatt et spørsmål om hvorvidt der blev arbeidet *utover* den almindelige arbeidstid, altså om overtid. Der blev bl. a. spurt om hvor ofte dette fant sted, og hvor mange timer det i almindelighet varte.

De svar man har mottatt på disse spørsmål fra virksomheter med sådant overtidsarbeide, er for den alt overveiende del rent skjønnsmessige, og man har derfor ikke kunnet foreta nogen egentlig optelling av antallet av overtime. Som regel fremgår heller ikke av oppgavene om samtlige funksjonærer i vedkommende bedrift har deltatt i overtidsarbeidet, eller om det bare var tilfelle med en del av disse. Man har derfor bare søkt såvidt mulig for det første å fastslå i hvor mange virksomheter der har forekommet sådant arbeide, idet man da til belysning av disses størrelse har oppført disse virksomheters samlede antall personer. Dernæst har man søkt nærmere å karakterisere dette overtidsarbeides utstrekning ved å betegne det enten som leilighetsvis eller som regelmessig forekommende. Som leilighetsvis har man rent vilkårlig regnet det overtidsarbeide som såvidt skjønnes har dreiet sig om mindre enn 75 timer i løpet av 1918, således at der ved regelmessig overtidsarbeide forståes hvad der ligger over denne grense.

Likeledes er der den ulempe ved besvarelsene at man ofte på grunn av skjemaets beskaffenhet ved virksomheter med både handel og kontor ikke kan se om overtidsarbeide har funnet sted innen begge disse grener av virksomheten eller bare ved den ene av dem. Hvor ingen begrensning på skjemaet var antydet, har man funnet å måtte gå ut fra at overtidsarbeidet har forekommet i begge grener. Der er derfor en mulighet for at tallet for virksomheter med overtid er noget for høit.

Man gir nedenfor en oversikt over overtidsarbeidets utbredelse særskilt for handelsvirksomheter og kontorvirksomheter og innen hver av disse grupper for Kristiania, andre byer og bygder.

1. Handelsvirksomheter.

a. For *Kristiania* foreligger opgaver for i alt 1 532 virksomheter med tilsammen 6 880 beskjeftigede personer¹⁾. Av disse virksomheter

¹⁾ Det fremgår av tabell 1 og 5 foran, at der i undersøkelsen er medtatt i alt 1812 handelsvirksomheter i Kristiania med 8 273 funksjonærer. Følgelig har 280 eller 15,5 % av bedriftene med 1 393 funksjonærer ikke besvart spørsmålet om overtid.

har 254, som beskjeftiget 1 418 personer, oppgitt å ha hatt overtidsarbeide, mens i de øvrige 1 278, som sysselsatte 5 462 personer, sådant ikke er forekommet. Av de bedrifter som har besvart spørsmålet om overtid, er det altså 16,6 % som hadde sådant arbeide.

Hvorledes overtidsarbeidet procentvis stillet sig for enkelte viktigere bransjer, fremgår av følgende tabell:

Tabell 48. *I handelsvirksomhetene i Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold:*

Bransjer	Absolutt antall bedrifter som har besvart over- tidsspørsmålet		Leilighetsvis		Regelmessig		Ikke	
	be- drifter	per- soner	virk- som- heter	per- soner	virk- som- heter	per- soner	virk- som- heter	per- soner
Engros, eksport, import.	280	1 622	18.2	16.9	5.0	8.0	76.8	75.1
Agentur	43	85	13.9	16.5	2.3	1.1	83.7	82.4
Kolonial	283	895	10.9	11.2	4.6	4.9	84.5	83.9
Manufaktur	257	1 557	12.1	13.8	0.4	0.1	87.5	86.1
Jernvarer	42	322	21.4	50.0	—	—	78.6	50.0
Galanteri og kortevalarer	46	158	4.3	1.9	—	—	95.7	98.1
Bok, papir m. v.	69	366	29.0	34.2	1.4	2.1	69.6	63.7
Tobakk, cigarer	79	109	5.2	7.3	—	—	94.8	92.7
Grønt, frukt, blomster	49	116	14.2	27.6	—	—	85.8	72.4
Vin	19	141	5.3	9.9	—	—	94.7	90.1
Industrielle virksomheter	109	578	15.6	15.4	4.6	4.8	79.8	79.8
Håndverk	48	170	16.6	16.5	2.1	0.6	81.3	82.9
Aviser, tidsskrifter	6	26	66.6	65.4	16.7	11.5	16.7	23.1
Glass og stentøi	10	124	30.0	15.3	—	—	70.0	84.7
Dampskeksps., spedisjon	4	20	25.0	30.0	25.0	50.0	50.0	20.0
Elektr. installasjон	12	62	25.0	33.9	—	—	75.0	66.1
Delikatesse	14	29	21.5	17.2	7.1	3.4	71.4	79.4
Skotøi	30	82	3.3	4.9	—	—	96.7	95.1
Bakeriutsalg	33	124	9.1	17.8	3.0	0.8	87.9	81.4

Det ses at det *leilighetsvis* overtidsarbeide er mest utbredt i avis- og tidsskriftsekspedisjoner, hvor 66,6 % av virksomhetene med 65,4 % av personalet har oppgitt leilighetsvis å ha arbeidet på overtid; dernæst kommer glass- og stentøforretninger med 30 % av virksomhetene, bok- og papirhandel m. v. med 29 %, dampskibsekspedisjon og spedisjon samt elektriske installasjonsforretninger med 25 %, delikatesseforretninger med 21,5 % og jernvareforretninger med 21,4 % av samtlige virksomheter for hvilke der foreligger oppgaver; lavest kommer skotøforretninger, hvor bare 3,3 % av virksomhetene har oppgitt å ha hatt overtidsarbeide. I møbelforretninger synes overtidsarbeide etter de foreliggende oplysninger overhodet ikke å ha forekommet.

Hvad det *regelmessige* overtidsarbeide angår, viser det sig — hvad

der også var å vente — at dette er langt mindre utbredt. Av de bedrifter som hadde overtidsarbeide, var det bare ca. $\frac{1}{6}$ som hadde det i sådant omfang at det går inn under karakteristikken «regelmessig». Mest forekom det i dampskibsekspedisjoner og spedisjonsvirksomhet, i hvilken bransje 25 % av virksomhetene oppgir å ha hatt sådant. Som man ser, stiller det leilighetsvise og det regelmessige overtidsarbeide sig likt for denne bransje. Dernæst kom avis- og tidsskriftsekspedisjoner, i hvilken bransje som ovenfor nevnt de fleste virksomheter hadde leilighetsvis overtidsarbeide. 16,7 % av virksomhetene oppgir å ha hatt regelmessig overtidsarbeide. Merkes kan også kjøttutsalg, hvor regelmessig overtidsarbeide har forekommert i 8,4 % av virksomhetene, samt delikatesseforretninger hvor det har forekommert i 7,1 % av virksomhetene. For øvrig har regelmessig overtidsarbeide ikke vært synderlig utbredt; i en rekke bransjer har det overhodet slett ikke forekommert.

På et par undtagelser nær er det altså i almindelighet 70—90 % av bedriftene innen de forskjellige bransjer, som overhodet ikke brukte overtidsarbeide. Det var nettop grupper med meget få bedrifter, hvor sådant forekom i størst utstrekning.

Undersøker man forholdet mellom den ukentlige arbeidstid og overtidsarbeidet, viser det sig for de fleste bransjers vedkommende at overtidsarbeidet absolutt sett hyppigere følger med en kort enn med en lang arbeidstid. I arbeidstidsgruppen «48 timer eller mindre» var der for samtlige bransjer under ett 97 virksomheter med overtidsarbeide, i gruppen 48—54 timer 45 virksomheter, i gruppen 54—60 timer 30, mens i virksomheter med en arbeidstid av over 60 timer kun 4 ses å ha hatt overtidsarbeide. Der er bare få undtagelser, deriblant kolonialbransjen, i hvilken de fleste virksomheter med overtidsarbeide faller på gruppen 54—60 timer. I jernvarebransjen fordeler overtidsarbeidet sig likt på de tre grupper til og med 60 timer. De fire virksomheter med arbeidstid på over 60 timer hvor overtidsarbeide hadde funnet sted, var en kolonialforretning, en delikatesseforretning, en grønnsak- og fruktforretning samt en industriell virksomhet.

Da det imidlertid av foregående avsnitt (avsnitt IV) fremgår at ikke bare arbeidstidens lengde varierer innen de forskjellige bransjer, men at den også varierer med virksomhetens beliggenhet på land eller i by, må man for å få et korrekt bilde av forholdet mellom den ordinære ukentlige arbeidstid og overtidsarbeidet også medta i betraktingen de bedrifter som har oppgitt ikke å ha hatt overtidsarbeide. Når således ifølge det foregående det alt overveiende antall bedrifter med overtidsarbeide hadde en ukentlig arbeidstid av 48 timer eller mindre, kan nemlig dette muligens bare bero på at denne kortere arbeidstid var den fremherskende i Kristiania.

Ser man nu på samtlige bransjer under ett, fremgår antallet av virksomheter med og uten overtidsarbeide innen de enkelte arbeidstidsgrupper av følgende oversikt:

Tabell 49. *Antallet av bedrifter i de forskjellige arbeidstidsgrupper:*

	48 timer eller mindre	48–54 timer	54–60 timer	Over 60 timer	Uopgitt ukentlig arb.tid	Tilsum- men
Antall bedrifter uten overtidsarbeide	472	311	83	12	385	1263 ¹⁾
Antall bedrifter med overtidsarbeide	97	45	30	4	78	254
De siste i % av samtlige bedrifter i gruppen som har besvart overtids- spørsmålet	17.0	12.6	26.5	25.0	16.8	16.7

¹⁾ Her er ikke medtatt 15 møbelforretninger, idet der innen denne bransje overhodet ikke forekom overtidsarbeide.

Relativt sett synes således overtidsarbeidet hyppigst å forekomme ved virksomheter med lengere arbeidstid. Men betydningen herav blir for Kristianias vedkommende mindre på grunn av det forholdsvis ringe antall bedrifter med en arbeidstid av over 54 timer.

En nærmere undersøkelse av de enkelte viktigere bransjer viser hvor forskjellig forholdet kan være:

Tabell 50. *I handelsvirksomheter i Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold og ved følgende ukentlige arbeidstid:*

Bransjer	Antall av bedrifter med og uten overtidsarbeide i de forskj. arbeidstidsgrupper										Bedrifter med overtidsarbeide utgjorde følgende prosent av det samlede antall bedrifter innen arbeidstidsgruppen	
	48 timer og mindre		48–54 timer		54–60 timer		over 60 timer		48 timer eller mindre			
	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	48–54 timer	54–60 timer	over 60 timer	
Engros, eksp., imp.	44	145	5	20	1	6	—	—	23.3	20.0	14.3	—
Agentur	7	22	—	1	—	—	—	—	24.1	—	—	—
Kolonial	2	46	10	71	12	30	1	3	4.2	12.3	28.6	25.0
Kjøttutsalg	—	3	—	12	1	3	—	—	—	—	25.0	—
Bakerutsalg	1	2	—	5	2	2	—	3	33.3	—	50.0	—
Manufaktur	8	77	4	73	1	9	—	—	9.4	5.2	10.0	—
Skotoi	—	8	—	8	—	1	—	—	—	—	—	—
Jernvarer	2	6	2	18	2	4	—	—	25.0	10.0	33.3	—
Galanteri	—	6	2	17	—	—	—	1	—	10.5	—	—
Bok, papir	6	30	9	7	1	—	—	—	16.7	56.3	100.0	—
Tobakk, cigarer . . .	1	16	1	18	1	3	—	2	5.9	5.3	25.0	—
Vin	1	12	—	2	—	1	—	—	7.7	—	—	—
Grønt, frukt	—	10	—	7	3	6	1	1	—	—	33.3	50.0
Kull og ved	—	4	1	11	1	9	—	—	—	8.3	10.0	—
Ind. virks.	13	54	5	11	1	3	1	—	19.4	31.3	25.0	100.0
Håndverk	4	16	2	16	2	4	—	—	20.0	11.1	33.3	—
Aviser	3	1	2	—	—	—	—	—	75.0	100.0	—	—

Det ses at i de fleste bransjer var det relativt flest virksomheter med overtidsarbeide i de lengste arbeidstidsgrupper, d. v. s. i gruppene over 54 timer, men i disse grupper var for de fleste bransjers vedkommende bedriftenes antall forholdsvis lite. Merkes må dog f. eks. kolonialbransjen, hvor av 46 bedrifter med mere enn 54 timer over fjerdeparten hadde overtid, mens av 129 bedrifter med kortere arbeidstid alle med undtagelse av 12 hadde klart sig med den ordinære tid. Likeså var det av kjøttutsalgene bare et av dem som hadde lengst arbeidstid, der også benyttet overtid, mens de med kortere tid klarte sig uten. Lignende var forholdet ved flere andre bransjer som bok- og papirforretninger og grønnsak- og fruktforretninger. Anderledes derimot ved vinforretninger, idet her den eneste bedrift som anvendte overtid, var en av de med kortest arbeidstid. Og det samme forhold finner man også ved elektriske forretninger.

b. For byene utenfor Kristiania foreligger opgaver for i alt 2 650 virksomheter, som sysselsatte tilsammen 8 532 personer.¹⁾ Av disse virksomheter var det 384 med 1 711 personer hvor overtidsarbeide har forekommet, mens i de øvrige 2 266 med et personale på 6 821 intet sådant arbeide hadde funnet sted. Ialt forekom således overtidsarbeide i 14,5 % av de bedrifter som har besvart vedkommende spørsmål.

Overtidsarbeidet stillet sig for enkelte viktigere bransjer således:

Tabell 51. *I handelsvirksomhetene i byer utenfor Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold:*

Bransjer	Absolutt antall bedrifter som har besvart over- tidspersmålet		leilighetsvis		regelmessig		ikke	
	be- drifter	per- soner	virk- som- heter	per- soner	virk- som- heter	per- soner	virk- som- heter	per- soner
			%	%	%	%	%	%
En gros	214	1044	18.7	20.7	2.8	6.8	78.5	72.5
Kolonial	697	1891	11.2	18.8	3.0	4.6	85.8	76.6
Manufaktur	617	2184	8.1	8.2	3.2	3.8	88.7	88.0
Jernvarer	165	705	10.9	10.4	2.4	5.5	86.7	84.1
Papir, bok m. v.	127	484	25.2	29.4	3.9	3.9	70.9	66.7
Frukt, grønt m. v.	72	132	12.5	20.5	4.2	6.8	83.3	72.7
Industr. virks.	46	211	21.7	20.4	4.4	14.7	73.9	64.9
Tobakk	71	109	1.4	1.8	—	—	98.6	98.2
Galanteri, kortevarer	57	145	19.3	21.4	—	—	80.7	78.6
Håndverksbutikker	49	114	12.2	21.1	4.1	1.7	83.7	77.2

Det *leilighetsvis* overtidsarbeide har forekommet relativt mest i papir- og bokhandelen, idet 25 % av virksomheter i denne bransje har

¹⁾ Ifølge tabell 1 er det ialt 3 026 handelsvirksomheter i byene utenfor Kristiania. Det er altså 376 bedrifter som ikke har besvart spørsmålet om overtid.

hatt sådant arbeide. Dernæst kommer butikker og utsalg som er knyttet til industrielle virksomheter. I alt har 21,7 % av disse hatt sådant overtidsarbeide. Videre galanteri- og kortevarerforretninger med 19,3 %, engrosforretninger med 18,7 %, kolonialbransjen med 11,2 % o. s. v. I de fleste bransjer er der kun få bedrifter hvor leilighetsvis overtidsarbeide har forekommet.

Med hensyn til det *regelmessige* overtidsarbeide var dette ikke i nogen bransje synderlig utbredt. Av de bedrifter som hadde overtidsarbeide, var det bare $\frac{1}{5}$ hvor det forekom i så stort omfang at det kan betegnes som «*regelmessig*». I de viktigste bransjer dreiet procenten av de virksomheter hvor *regelmessig* overtidsarbeide hadde funnet sted, sig om 3—4 %.

Også i byene utenfor Kristiania viser det sig at overtidsarbeidet absolutt sett for det meste følger virksomheter med kortere arbeidstid. Således falt av de virksomheter som hadde overtidsarbeide, 97 eller 25,3 % på sådanne som hadde en ukentlig arbeidstid av 48 timer eller mindre, 152 eller 39,4 % på virksomheter med 48—54 timer, mens 64 eller 16,7 % falt på virksomheter med 54—60 timer og 12 eller 3,2 % på virksomheter med over 60 timer. For de øvrige mangler oppgaver over ukentlig arbeidstid. Dette forhold gjelder alle bransjer.

Undersøker man hvorledes overtidsarbeidet relativt sett stiller seg innen de forskjellige arbeidstidsgrupper, finner man for alle bransjer under ett følgende procentall:

Tabell 52. Antallet av bedrifter i de forskjellige arbeidstidsgrupper:

	48 timer eller mindre	48–54 timer	54–60 timer	Over 60 timer	Uoppgett ukeentlig arb.tid	Tilsam- men
Antall bedrifter uten overtidsarbeide	505	862	391	43	424	2225 ¹⁾
Antall bedrifter med overtidsarbeide	97	152	64	12	59	384
De siste i % av samtlige bedrifter i gruppen som har besvart over- tidsspørsmålet	16.1	15.0	14.1	21.8	12.2	14.7

¹⁾ Her ikke medtatt kullutsalg og kjøttforretninger (tilsammen 41 virksomheter), i hvilke bransjer overhode intet overtidsarbeide har forekommet.

Overtidsarbeidet synes her å forekomme hyppigst ved virksomheter med over 60 timer, mens det på de øvrige arbeidstidsgrupper fordeler sig nogenlunde likt.

Hvorledes forholdet stiller sig for de enkelte viktigere bransjer, vil ses av omstående tabell 53.

Tabell 53. I handelsvirksomheter i byer utenfor Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold og ved følgende ukentlige arbeidstid:

Bransjer	Antall av bedrifter med og uten overtidsarbeide i de forskj. arbeidstidsgrupper.										Bedrifter med overtidsarbeide utgjorde følgende prosent av det samlede antall bedrifter innen arbeidstidsgruppen.			
	48 timer og mindre		48–54 timer		54–60 timer		Over 60 timer		48 timer e. mindre		48–54 timer		54–60 timer	
	med overtid	utan overtid	med overtid	utan overtid	med overtid	utan overtid	med overtid	utan overtid	med overtid	utan overtid	med overtid	utan overtid	med overtid	utan overtid
Engros, eksp., imp.	18	84	21	42	5	12	—	1	17.6	33.3	29.4	—	—	—
Agentur	3	9	—	2	—	1	—	—	25.0	—	—	—	—	—
Kolonial	15	78	45	247	21	129	8	13	16.1	15.4	14.0	38.1	—	—
Meieriutsalg	1	10	1	4	—	2	—	—	9.1	20.0	—	—	—	—
Manufaktur	21	122	23	242	13	83	—	9	14.7	8.7	13.5	—	—	—
Jernvarer	2	34	7	48	4	42	—	3	5.6	12.7	8.7	—	—	—
Elektrisk forretning	4	16	1	11	—	4	—	1	20.0	8.3	—	—	—	—
Galanteri	2	5	5	21	3	9	—	—	28.6	19.2	25.0	—	—	—
Farvehandel	—	11	2	13	3	9	—	1	—	13.3	25.0	—	—	—
Glass, støtøl	1	6	7	23	—	2	—	—	14.3	23.3	—	—	—	—
Papir-, musikk-, bokh.	6	24	18	42	6	10	2	—	20.0	30.0	37.5	100.0	—	—
Vinforretning	3	5	—	1	—	—	—	—	37.5	—	—	—	—	—
Grønt-, frukt-, blomsterf..	1	11	8	20	3	17	—	3	8.3	28.6	15.0	—	—	—
Industriell virks.	8	10	3	12	—	7	—	—	44.4	20.0	—	—	—	—
Håndverk	2	13	3	13	1	5	1	—	13.3	18.8	16.7	100.0	—	—
Møbelforr.	—	4	—	5	1	1	—	1	—	—	50.0	—	—	—
Skotøl	1	12	2	28	1	11	1	1	7.7	6.7	8.3	50.0	—	—
Tobakk	1	15	—	20	—	17	—	6	6.2	—	—	—	—	—

Det fremgår herav at i byene utenfor Kristiania var det bare enkelte bransjer hvor overtidsarbeidet særlig var kombinert med en lang arbeidstid. Typisk er således også her bok- og papirforretninger, hvor begge bedrifter med den lengste arbeidstid hadde overtid, over tredjeparten av bedrifter med 54–60 timer, men bare $\frac{1}{5}$ av bedriftene med 48 timer og mindre. Et lignende forhold finner man f. eks. ved farveforretningene. Også blandt kolonialforretninger forekom overtidsarbeide hyppigst ved de bedrifter som hadde den lengste ordinære arbeidstid. Anderledes derimot ved f. eks. elektriske forretninger og vinforretninger.

c. For *bygdene* foreligger i alt opgaver over overtidsarbeide for 1782 virksomheter representerende 3833 personer.¹⁾ Av disse hadde henholdsvis 431 med 1109 personer hatt overtidsarbeide. Den alt overveiende del faller på landhandleriene med i alt 401 virksomheter sysselsettende 946 personer, og av disse forekom overtidsarbeidet som leilighetsvis i 267 virksomheter med 582 personer og som regelmessig i 134 virksomheter med et personale på 364 funksjonærer. Av de landhand-

¹⁾ Ifølge tabell 1 omfatter undersøkelsen i alt 2032 handelsforretninger i *bygdene*. Det er altså 250 eller 12,3 % som ikke har besvart spørsmålet om overtid.

lerier som hadde overtidsarbeide, var det altså nøyaktig $\frac{1}{3}$ som hadde det i så stor utstrekning, at det måtte karakteriseres som «regelmessig». I alt har overtidsarbeide forekommert i 24,2 % av virksomhetene representende 28,9 % av det beskjeftigede personale.

Det viser sig ved landhandleriene i motsetning til bedriftene i Kristiania og de andre byer at overtidsarbeidet absolutt sett er knyttet mest til virksomheter med lang arbeidstid. Mens antallet av de virksomheter som hadde overtid, i alt var 23 eller 5,3 % for sådanne med en ukentlig arbeidstid av 48 timer eller mindre, var der 51 eller 11,9 % med 48—54 timer¹⁾; antallet stiger så til 104 eller 24,1 % for 54—60 timer og når sin største høide med 116 eller 26,9 % for virksomheter med så lang arbeidstid som over 60 timer.

For alle bransjer under ett var procenten av de virksomheter som hadde overtidsarbeide, i de forskjellige arbeidstidsgrupper følgende:

Tabell 54. *Antallet av bedrifter i de forskjellige arbeidstidsgrupper:*

	48 timer eller mindre	48—54 timer	54—60 timer	Over 60 timer	Uorgitt ukentlig arb.tid	Tils.
Antall bedrifter uten overtidsarbeide	44	199	374	348	368	1333 ¹⁾
Antall bedrifter med overtidsarbeide	23	51	104	116	137	431
De siste i % av samtlige bedrifter i gruppen som har besvart overtids-spørsmålet	34.3	20.4	21.8	25.0	27.1	24.4

¹⁾ Her er ikke medtatt 9 bransjer med i alt 18 bedrifter, hvor overtidsarbeide overhodet ikke forekom.

Tabell 55. *I handelsvirksomheter i bygder forekom overtidsarbeide i følgende forhold og ved følgende ukentlige arbeidstid:*

Bransjer	Antall av bedrifter med og uten overtidsarbeide i de forskjellige arb.tidsgrupper								Bedrifter med overtidsarbeide utgjorde følgende prosent av det samlede antall bedrifter innen arbeidstidsgruppen			
	48 timer og mindre		48—54 timer		54—60 timer		over 60 timer		48 timer e. mindre		48—54 timer	
	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	54—60 timer	over 60 timer
Landhandlerier . . .	16	33	41	176	97	356	116	336	32.7	18.9	21.4	25.7
Bakerier	—	1	—	—	1	3	—	2	—	—	25.0	—
Jernvarer	—	—	—	4	1	3	—	—	—	—	25.0	—
Bok-, papir-, musikkh.	1	--	3	3	1	1	--	—	100.0	50.0	50.0	—
Industriell virks. . .	3	2	1	4	—	3	—	3	60.0	20.0	—	—

De fleste virksomheter med overtidsarbeide finnes relativt sett etter disse prosenttall i den laveste arbeidstidsgruppe på 48 timer eller mindre. Dernæst kommer den høieste gruppe på over 60 timer, mens tallene i de to mellomgrupper er nogenlunde like.

Hvorledes forholdet relativt stiller sig for de forskjellige viktigere bransjer, fremgår av tabell 55.

2. Kontorvirksomheter.

a. For Kristiania foreligger oppgaver for i alt 1752 virksomheter, som tilsammen beskjeftiget 8976 personer.¹⁾ I 462 av disse virksomheter med 4224 personer (henholdsvis 26,4 % og 47,1 %) hadde overtidsarbeide funnet sted.

Av nedenstående oversikt (tabell 56) vil sees hvorledes overtiden fordeles sig på de større bransjer.

Tabell 56. I kontorvirksomheter i Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold:

Bransjer	Absolutt antall bedrifter, som har besvart overtidsspørsmålet		leilighetsvis		regelmessig		ikke	
	bedrifter	personer	virk-som-heter	per-soner	virk-som-heter	per-soner	virk-som-heter	per-soner
En gros	427	1 771	17.3	18.5	3.5	5.9	79.2	75.6
Agentur	274	756	12.4	23.3	0.4	3.3	87.2	73.4
Kolonial	20	41	30.0	17.1	—	—	70.0	82.9
Manufaktur	45	147	11.1	11.6	—	—	88.9	89.4
Papir, bok m. v.	33	149	39.4	45.6	—	—	60.6	54.4
Industriell virks.	303	2 116	15.9	34.3	4.6	10.1	79.5	55.6
Damsk.eks., spedisjon . . .	26	109	23.1	41.3	7.7	9.2	69.2	49.5
Aviser, forlag	46	289	43.5	57.1	6.5	3.1	50.0	39.8
Advokater, sakførere . . .	131	320	42.0	48.1	8.4	12.5	49.6	39.4
Banker	35	783	42.9	52.1	17.1	40.5	40.0	7.4
Forsikringsselskaper . . .	32	813	43.7	49.6	21.9	24.3	34.4	26.1
Skibsredere, -meglere . . .	95	413	18.9	29.3	3.2	1.9	77.9	68.8

Hvad først det *leilighetsvis* overtidsarbeide angår, viser det sig, at dette har forekommert hyppigst i forsikringskontorer, av hvilke 43,7 % med 49,6 % av personalet ses å ha hatt sådant. Dernæst kommer avis og forlag med 43,5 % av virksomhetene og 57,1 % av personalet. Omtrent i samme rekke står banker, hvorav 42,9 % med 52,1 % av personalet har hatt overtidsarbeide. Videre kommer advokat- og sak-

¹⁾ Undersøkelsen omfatter i alt 1922 kontorvirksomheter i Kristiania med 10523 funksjonærer; jfr. tabellene 1 og 5. Fra 170 eller 8,4 % av bedriftene med 1547 funksjonærer mangler således besvarelse av overtidsspørsmålet.

førerkontorer med henholdsvis 42 % og 48,1 % samt kontorer knyttet til bok-, papir- og musikkhandel med 39,4 % av virksomhetene beskjefligende 45,6 % av personalet.

Det *regelmessige* overtidsarbeide spillet likesom for handelsvirksomhetene langt mindre rolle. Også for dettes vedkommende var det forsikringsselskapene som kom i første rekke, idet 21,9 % av disse hadde hatt sådant, dernæst kom aktie- og eiendomsmeglere med 19,2 %, banker med 17,1 %, ingeniørkontorer med 14 % av virksomhetene. Procenten for de øvrige lå mellom 9 % og 0,4 %. I et stort antall bransjer forekom ikke regelmessig overtidsarbeide.

Av de 1 752 virksomheter som omfattes av undersøkelsen, hadde 21,3 % hatt leilighetsvis og 4,9 % regelmessig overtidsarbeide. I 73,8 % hadde overtidsarbeide ikke forekommet. Tar man bare de bedrifter hvor sådant arbeide forekom, var det altså temmelig nøiaktig $\frac{1}{5}$, hvor det forekom i så stor utstrekning, at det kan karakteriseres som «*regelmessig*».

Det viser sig absolutt sett at de aller fleste virksomheter hvor overtidsarbeide finner sted, gjerne har en særlig kort arbeidstid. Man ser således at den overveiende del av overtidsarbeidet for alle bransjer under ett faller på virksomheter med en ukentlig kontortid av 39 timer eller mindre, og det samme forhold treffer man igjen når man undersøker de enkelte bransjer.

Tar man også med de bedrifter som ikke har brukt overtidsarbeide, får man følgende bilde av dettes anvendelse innen de forskjellige arbeidstidsgrupper:

Tabell 57. *Antallet av bedrifter i de forskjellige arbeidstidsgrupper:*

	36 timer eller mindre	36–39 timer	39–42 timer	42–45 timer	45–48 timer	Over 48 timer	Uopgitt ukentl. arb.tid	Tils.
Antall bedr. uten overtidsarb.	193	375	139	82	49	48	391	1277 ¹⁾
Antall bedr. med overtidsarb.	81	134	62	25	17	22	121	462
De siste i % av samtlige bedr. i gruppen som har besvart overtidsspørsmålet	29.6	26.3	30.8	23.4	25.8	31.4	23.6	26.6

¹⁾ Heri ikke medregnet møbel-, skotøi-, kjøtt-, kull- og kortevarerforretninger (13 virksomheter), i hvilke bransjer overtidsarbeide ikke forekom.

Relativt sett synes overtidsarbeidet hyppigst å forekomme ved virksomheter med ukentlig arbeidstid på 39–42 timer og over 48 timer. På de øvrige arbeidstidsgrupper er fordelingen nogenlunde jevn.

Hvorledes forholdet stiller sig for de forskjellige viktigere bransjer, ses av tabell 58.

Tabell 58. I kontorvirksomheter i Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold og ved følgende ukenlige arbeidstid:

Bransjer.	Antall av bedrifter med og uten overtidsarbeide i de forskj. arbeidstidsgrupper.								Bedrifter med overtidsarbeide utgjorde følgende prosent av det samlede antall bedrifter innen arbeidstidsgruppen.			
	Under 36—39 timer		39.1—42 timer		42.1—48 timer		Over 48 timer		Under 36—39 timer		39.1—42 timer	42.1—48 timer
	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	Under 36—39 timer	39.1—42 timer	42.1—48 timer	Over 48 timer
Engros, eksp., imp.	36	154	15	42	13	30	1	7	18.9	26.3	30.2	12.5
Agenter	20	105	5	21	1	9	—	2	16.0	19.2	10.0	—
Kolonial	1	4	1	1	—	1	4	3	20.0	50.0	—	57.1
Manufaktur	—	3	1	6	1	7	—	8	—	14.3	12.5	—
Jernvarer	—	1	—	2	2	5	—	3	—	—	28.6	—
Bok-, papir-, mu-												
sikkh.	2	7	2	1	2	7	5	1	22.2	66.7	22.2	83.3
Vinforretning. . . .	1	6	—	2	—	—	—	—	14.3	—	—	—
Industriell virks.	24	111	15	36	6	29	3	7	17.8	29.4	17.1	30.0
Håndverk	3	8	2	2	—	10	—	6	27.3	50.0	—	—
Aviser, forlag . . .	10	8	4	4	3	2	3	2	55.6	50.0	60.0	60.0
D/S eksp., spedisj.	5	9	—	2	2	2	—	4	35.7	—	50.0	—
Advokater, sakf.	40	29	1	—	—	—	—	—	58.0	100.0	—	—
Banker	8	1	2	—	3	12	1	—	88.9	100.0	20.0	100.0
Forsikr.selsk.	19	10	1	1	—	—	—	—	65.5	50.0	—	—
Skibsr. og -meglere	12	48	1	8	1	1	—	—	20.0	11.1	50.0	—
Aktiemeglere . . .	10	17	4	1	2	4	2	1	37.1	80.0	33.3	66.7
Meglere u. n. betegn.	4	5	1	2	1	1	1	—	44.4	33.3	50.0	100.0
Ingenører	12	18	4	—	1	2	—	—	40.0	100.0	33.3	—
Arkitekter	5	10	2	2	—	—	—	—	33.3	50.0	—	—

Merkes kan her at overtidsarbeide forholdsvis hyppigere har forekommet ved f. eks. kontorer innen engros-, import- og eksportbransjen som har hatt en lengre arbeidstid (42—48 timer), enn ved lignende kontorer med kortere arbeidstid. Av de 15 kontorer ved kolonialforretninger hadde halvparten av kontorene med mere enn 42 timers ordinær arbeidstid også overtid, mens det samme bare var tilfellet med 2 av de med kortere tid. Lignende forhold finner man også ved kontorer knyttet til bok- og papirforretninger, mens forholdet var omvendt ved f. eks. kontorer knyttet til håndverksbedrifter.

b. For de andre byer foreligger opgaver for i alt 1 864 virksomheter med et personale på i alt 6 852.¹⁾ Av disse virksomheter hadde 472 sysselsettende 2 588 personer hatt overtidsarbeide. Sådant arbeide var altså ikke forekommert i 1 392 virksomheter med tilsammen 4 264 funksjonærer. Det var således 25,3 % av bedriftene, som anvendte overtidsarbeide.

Hvorledes overtidsarbeidet stillet sig for enkelte større bransjer, fremgår av følgende oversikt:

¹⁾ Ifølge tabell 1 omfatter undersøkelsen 1988 kontorvirksomheter i byene utenfor Kristiania. Det er altså kun 124 bedrifter som ikke har besvart overtidsspørsmålet.

Tabell 59. I kontorvirksomheter i byer utenfor Kristiania forekom overtidssarbeide i følgende forhold:

Bransjer	Absolutt antall bedrifter, som har besvart overtidsspørsmålet		Leilighetsvis		Regelmessig		Ikke	
	bedrifter	personer	virk-som-heter	per-soner	virk-som-heter	per-soner	virk-som-heter	per-soner
En gros	361	1 209	16.1	22.4	4.7	3.9	79.2	7.
Agentur	156	348	7.1	6.6	—	—	92.9	9.
Kolonial	92	185	21.8	29.7	6.5	4.9	71.7	6.
Manufaktur	67	128	4.5	4.7	—	—	95.5	9.
Jernvarer	76	172	17.1	18.6	1.3	0.6	81.6	8.
Elektr. forr.	40	174	15.0	24.7	2.5	5.2	82.5	7.
Papir m. v.	37	100	43.2	42.0	2.7	1.0	54.1	5.
Ind. virks.	337	1 426	16.9	20.1	5.4	11.5	77.7	6.
Aviseksp.	34	167	44.1	35.3	5.9	4.8	50.0	5.
Dampskeksp., spedisjon	80	308	37.5	44.1	10.0	14.0	52.5	4.
Advokater	112	168	26.8	29.2	5.3	7.7	67.9	6.
Banker	115	1 365	53.1	50.2	22.6	21.4	24.3	2.
Fors.selskaper	21	229	23.8	53.7	4.8	2.2	71.4	4.
Skibsredere, -meglere . . .	77	278	18.2	12.6	2.6	3.6	79.2	8.

Det fremgår herav at de fleste kontorer med leilighetsvis overtidssarbeide falt innen bankvirksomheten, hvor 53,1 % hadde hatt sådanne arbeide. Dernæst kom aviseksp.kontorer med 44,1 %, kontorer i papir-, bok- og musikkhandel med 43,2 %, dampskibs- og spedisjonskontorer med 37,5 %, advokat- og sakførerkontorer med 26,8 % og forsikringsselskaper med 23,8 % av virksomhetene. Merkes kan også at godt mange kontorer knyttet til kolonialforretninger, jernvareforretning, engrosforretninger, industrielle virksomheter samt elektr. forretning hadde hatt overtidsarbeide.

Også her falt omkring $\frac{1}{5}$ av bedriftene med overtidsarbeide regelmessig sådant.

Tar man alle bransjer under ett, synes der ikke egentlig å forelig nogen regelmessighet med hensyn til overtidsarbeidets fordeling etter forskjellige arbeidstidsgrupper. Anderledes derimot hvis man stiller bedriftene med overtid i forhold til de bedrifter innen de enkelte grupper som ikke har benyttet sig av overtidsarbeide. For samtlige bransjer under ett var nemlig procenten av de virksomheter som hadde overtidsarbeide i de forskjellige arbeidstidsgrupper følgende:

Tabell 60. Antallet av bedrifter i de forskjellige arbeidstidsgrupper:

	36 timer eller mindre	36–39 timer	39–42 timer	42–45 timer	45–48 timer	Over 48 timer	Uopgitt ukentl. arb.tid	Tils.
Antall bedr. uten overtidsarb.	168	182	280	216	174	146	196	1362
Antall bedr. med overtidsarb.	78	46	88	68	64	61	67	472
De siste i % av samlige bedr. i gruppen som har besvart overtidsspørsmålet	31.7	20.2	23.9	23.9	26.9	29.5	25.5	25.7

Ser man her bort fra den første gruppe «36 timer og mindre», hvor overtid ubetinget hyppigst forekom, foreligger en tydelig tendens til hyppigere anvendelse av overtidsarbeide med stigende arbeidstid.

Nedenstående tabell 61 viser hvorledes forholdet stiller sig innen de enkelte bransjer.

Tabell 61. I kontorvirksomheter i byer utenfor Kristiania forekom overtidsarbeide i følgende forhold og ved følgende ukentlige arbeidstid:

Bransjer.	Antall bedrifter med og uten overtidsarbeide i de forskj. arbeidstidsgrupper.										Bedrifter m ed overtidsarbeide utgjorde følgende prosent av det samlede antall bedrifter innen arbeidstidsgruppen.	
	Under 36-39 timer		39,1–42 timer		42,1–48 timer		over 48 timer					
	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	Under 36-39 timer	39,1–42 timer	42,1–48 timer	Over 48 timer
Engros, eksp., imp.	8	54	19	63	29	104	12	18	12.9	23.2	21.8	40.0
Agenter	2	45	2	32	3	45	1	6	4.3	5.9	6.3	14.3
Kolonial	1	4	4	6	12	21	8	26	20.0	40.0	36.4	23.5
Meieriutsalg	—	2	—	3	1	4	1	1	—	—	20.0	50.0
Manufaktur	—	4	—	6	—	18	3	21	—	—	—	12.5
Jernvarer	—	7	1	7	4	24	4	17	—	12.5	14.3	19.0
Elektrisk forr. . . .	1	6	1	1	3	15	—	6	14.3	50.0	16.7	—
Bok-, papir-, mu-												
sikkh. . . .	1	1	1	1	7	9	3	6	50.0	50.0	43.7	33.3
Industriell virks. .	20	78	16	67	23	72	6	14	20.4	19.3	24.2	30.0
Håndverk	—	6	—	1	3	6	1	2	—	—	33.3	33.3
Aviseksp. . . .	2	1	—	4	8	9	3	1	66.6	—	47.1	75.0
D/S eksp., spedisj.	2	7	14	12	12	13	6	5	22.2	53.8	48.0	54.5
Advokater	23	37	9	23	—	3	4	1	38.3	28.1	—	80.0
Banker	40	19	14	6	14	1	2	—	67.8	70.0	93.3	100.0
Forsikringsselsk.	5	8	—	3	—	1	—	—	38.4	—	—	—
Skibsr., -meglere .	11	22	2	15	2	8	—	—	33.3	11.8	20.0	—
Aktiemeglere og eiendomsmeglere	4	32	1	16	4	18	—	5	11.1	5.9	18.2	—
Megl. u. n. betegn.	—	4	2	3	2	3	—	—	—	40.0	40.0	—

Det vil av tabellene ses at den nevnte tendens innen enkelte bransjer kommer til dels ennu klarere frem når man tar de enkelte bransjer hver for sig. Det er f. eks. tilfellet med agentkontorer og kontorer ved engrosforretninger etc. I manufakturbransjen forekom overtid overhodet ikke ved de 28 bedrifter hvor arbeidstiden var under 48 timer, mens derimot 3 av de 24 med lengere arbeidstid hadde anvendt overtid.

c. Endelig skal omtales overtidsarbeidet i kontorvirksomheter på landet. Likesom kontorene her finnes i mindre utstrekning, så er også overtidsarbeidet ved dem av mindre betydning. I halvparten av bransjene er sådant overhodet ikke forekommert, og i den annen halvpart kun i ganske liten utstrekning. Der foreligger oplysninger om overtidsarbeide for i alt 503 kontorvirksomheter, i hvilke der var beskjæftiget tilsammen 1688 personer.¹⁾ Av disse kontorvirksomheter hadde 165 (32,8 %) hatt overtidsarbeide. I den største gruppe, kontorer ved industrielle virksomheter, for hvilke der foreligger oppgaver for i alt 297 virksomheter med tilsammen 1235 personer, altså meget mere enn halvparten av samtlige bedrifter, hadde i alt 29,0 % hatt overtidsarbeide, derav 15,5 % leilighetsvis og 13,5 % regelmessig. I den næst største gruppe, landhandleriene, for hvilke man har oppgaver for 90 virksomheter med tilsammen 131 personer, var det i alt 40 % av virksomhetene som hadde hatt overtidsarbeide, derav 24,4 % leilighetsvis og 15,6 % regelmessig. Av de 30 banker med et personale på tilsammen 109 funksjonærer har 17 med 69 funksjonærer oppgitt å ha hatt overtidsarbeide, derav 7 leilighetsvis og 10 regelmessig. Endelig kan nevnes engrosbransjen, representert med 25 virksomheter, som beskjæftiget 83 funksjonærer. Av disse hadde 6 kontorer med 17 personer hatt overtidsarbeide, alle leilighetsvis. For de øvrige bransjer er tallene for små til at man kan op gjøre sig nogen sikker mening om i hvilken utstrekning overtidsarbeidet er anvendt.

Det viser sig for kontorene likesom for handelsvirksomhetene at der absolutt sett faller mest overtidsarbeide på virksomheter med den lengste arbeidstid, over 48 timer ukentlig. Dette er i særlig fremtredende grad tilfellet med kontorer ved landhandleriene, mens i industriell virksomhet, den største gruppe, de fleste kontorer med overtidsarbeide var samlet i de tre laveste arbeidstidsgrupper. Dette henger imidlertid åbenbart sammen med at landhandlerkontorene i almindelighet har en lengere ordinær arbeidstid enn kontorene ved industrielle bedrifter.

For samtlige bransjer var procenten av de virksomheter som hadde overtidsarbeide, i de forskjellige arbeidstidsgrupper følgende:

¹⁾ Ifølge tabell 1 omfatter undersøkelsen 657 kontorvirksomheter i bygdene. Det er altså 154 virksomheter som ikke har besvart overtidsspørsmålet.

Tabell 62. Antallet av bedrifter i de forskjellige arbeidstidsgrupper.

	36 timer eller mindre	36–89 timer	89–42 timer	42–45 timer	45–48 timer	Over 48 timer	Uopg. ukentl. arb.tid	Tils.
Antall bedr. uten overtidsarb.	30	49	64	46	30	66	34	319
Antall bedr. med overtidsarb.	16	23	25	16	20	29	36	165
De siste i % av samtlige bedr. i gruppen som har besvart overt.spørsmålet .	34.8	31.9	28.1	25.8	40.0	30.5	51.4	34.1

Her synes tendensen nærmest å være den omvendte av hvad man fant for kontorvirksomheter i byene, idet der innen de 4 første arbeidstidsgrupper ses å være avtagende anvendelse av overtidsarbeide; og om der enn i den 5te gruppe forekommer en meget høiere procent av overtid enn i nogen av de første grupper, så er der dog også her igjen en nedgang fra 5te til 6te gruppe. Denne tendens trer imidlertid ennu klarere frem ved tabell 63, som viser hvorledes forholdet stiller sig innen de enkelte bransjer.

Tabell 63. I kontorvirksomheter i bygder forekom overtidsarbeide i følgende forhold og ved følgende ukentlige arbeidstid:

Bransjer.	Antall av bedrifter med og uten overtidsarbeide i de forskj. arbeidstidsgrupper.								Bedrifter med overtidsarbeide utgjorde følgende prosent av det samlede antall bedrifter innen arbeidstidsgruppen.			
	Under 36–89 timer		39.1–42 timer		42.1–48 timer		Over 48 timer		36–39 timer		39.1–42 timer	
	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	med overtid	uten overtid	36–39 timer	39.1–42 timer	42.1–48 timer	Over 48 timer
Engros, eksp., imp.	2	5	1	2	2	5	1	5	28.6	33.3	28.6	16.7
Landhandlerier . .	—	2	—	1	5	7	22	38	—	—	41.7	36.7
Industriell virks. .	26	58	20	50	22	60	4	18	31.0	28.6	26.8	18.2
Banker.	8	7	2	5	3	1	—	—	53.3	28.6	75.0	—
Advokater og sakf. .	2	4	—	2	—	—	—	—	33.3	—	—	—

Det viser sig at hovedmassen av kontorene i industrielle virksomheter faller i de tre første arbeidstidsgruppene, mens hovedmassen av landhandlerier faller innen de to siste grupper. Begge bransjer viser avtagende overtidsarbeide ved lengere ordinær arbeidstid. Merkes må dog, at tallene for kontorer på landet er temmelig små.

3. Resumé.

Til slutt skal man gi et kortfattet resumé av opplysningene om overtidsarbeide, idet man først hitsetter en oversikt over overtidsarbeidets utbredelse innen handels- og kontorvirksomhetene i Kristiania, andre byer og bygder.

	Handelsvirksomheter			Kontorvirksomheter		
	Kr.a	Andre byer	Bygder	Kr.a	Andre byer	Bygder
Absolutt antall som har besvart overtidsspørsmålet . . . Derav hadde følgende pct. anvendt overtidsarbeide .	1532	2650	1782	1752	1864	503
	16.6	14.5	24.2	26.4	25.3	32.8

Det ses herav at overtidsarbeide hyppigere blev anvendt i kontorvirksomheter enn i handelen og innen begge virksomhetsgrener hyppigere på landet enn i byene. Mellem Kristiania på den ene side og gjennemsnittet for de andre byer på den annen side var forskjellen ikke nevneværdig.

Hvor overtidsarbeide forekom, var det som regel i så vidt liten utstrekning at det bare kunde karakteriseres som «leilighetsvis». I byene var det bare $\frac{1}{5}$ à $\frac{1}{6}$ av de bedrifter som overhodet arbeidet utover den ordinære arbeidstid, der gjorde det i det omfang at overtidsarbeidet falt inn under karakteristikken «regelmessig», selv i den beskjedne forstand som uttrykket her er benyttet; jfr. foran side 67. I handelsvirksomheter på landet var det noget hyppigere (i $\frac{1}{3}$ av tilfellene), i kontorvirksomhetene noget sjeldnere ($\frac{1}{7}$).

Absolutt sett forekom i byene overtidsarbeidet i det store og hele hyppigst i forbindelse med en kortere ordinær arbeidstid, på landet derimot hyppigere i forbindelse med lang arbeidstid. *Relativt sett* — altså i forhold til antallet av samtlige bedrifter som overhode har besvart spørreskjemaets post om overtidsarbeide — synes forholdet i adskillig utstrekning nærmest å være omvendt. I byene synes nemlig overtidsarbeidet i en rekke bransjer fortrinsvis å bli anvendt i de bedrifter hvis ordinære arbeidstid er forholdsvis lengere; på landet derimot synes tendensen nærmest å være den at overtidsarbeidet benyttes hvor den ordinære arbeidstid er kortest. Den sociale betydning av denne eiendommelighet blir dog mindre, da antallet av bedrifter med enten forholdsvis lengere arbeidstid i byene eller forholdsvis kortere arbeidstid på landet er relativt sett så lite.

Merkes må, at overtidsspørsmålet ikke er besvart av alle bedrifter, som omfattes av undersøkelsen. Av de bedrifter, som har innsendt spørreskjemaet utfyldt stand, er det av handelsvirksomhetene gjennemgående 12—15 %, som ikke har besvart overtidsspørsmålet, av kontorvirksomhetene i byene 6—8 % og av kontorvirksomhetene på landet endog 23,4 %. Mulig og endog sannsynlig er det vel, at det overveiende antall av disse overhode ikke har anvendt overtidsarbeide, og

isåfall vilde de ovenfor anførte procenttall for bedrifter med overtid ha vært ennu mindre.

For øvrig henvises til bemerkningene foran side 67.

B. Søndagsarbeide.

Til slutt skal man i korthet omtale søndagsarbeidet.

Det er for det første å merke ved opgavene herover at en rekke virksomheter ikke direkte har besvart skjemaets spørsmål om søndagsarbeide, men satt det blankt. I sådanne tilfelle har man gått ut fra at der ikke har vært noget søndagsarbeide, en forutsetning som sikkertlig — ihvertfall i det alt overveiende antall tilfelle — er korrekt.

Dernæst gjelder det her likesom ved overtidsarbeidet at man av besvarelsen i almindelighet ikke kan se om det er hele personalet eller kun en del av dette som har hatt arbeide om søndagen. Og heller ikke kan det for sådanne virksomheter som har både handel og kontor, ses ved hvilke av disse grener av forretningen der er arbeidet om søndagen. Man har dersør, når intet annet er anført, gått ut fra at søndagsarbeidet gjelder hele personalet og begge virksomhetsgrener.

Ser man først på *handelsvirksomhetene*, viser det sig i *Kristiania* at søndagsarbeide i nogen nevneverdig utstrekning kun har funnet sted i cigarforretninger, nemlig i bedrifter med vel 18 % av disses samlede personale. Dernæst kan nevnes delikatesse- og fruktforretninger med 8 à 9 %. Av alle de øvrige bransjer er det bedrifter med 95—100 % av personalet som ikke har hatt søndagsarbeide. Gjennemsnittstallet for alle bransjer under ett er 99 %.

I de *andre byer* kommer først og fremst i betraktning dampskibsekspedisjoner, i hvilken bransje søndagsarbeide har forekommet for bedrifter med 40 % av det samlede personale. Dernæst kommer meieri- og melkeutsalg med 18 %, frukthandel med 11.5 % og cigarforretninger med 7 %. I de øvrige bransjer har der vært lite eller intet søndagsarbeide. Gjennemsnittstallet for de virksomheter hvor søndagsarbeide ikke hadde funnet sted, var 98.9 %. Hvad *bygdene* angår, er det cigarforretningene hvor søndagsarbeidet har forekommet hyppigst, idet bedrifter med over halvparten av personalet (54 %) har arbeidet om søndagen. Videre kan nevnes dampskibsekspedisjoner med 22 %, meieri- og melkeutsalg med 17 % samt elektriske forretninger med 9 %. I de aller fleste av de øvrige bransjer forekom søndagsarbeide overhode ikke. Gjennemsnittstallet for samtlige bransjer av bedrifter uten søndagsarbeide var 97.1 %.

I *kontorvirksomhetene* har søndagsarbeide forekommet ennu sjeldnere enn i handelsvirksomhetene. Praktisk talt kan man si at kontorene ikke anvender det.

I *Kristiania* er der således stort sett ingen bransje som egentlig kan fremheves. Gjennemsnittstallet for samtlige bransjer var 99.5 % uten søndagsarbeide.

For de *andre byer* gjelder det samme når undtas meieri- og melkeutsalg samt dampskibsekspedisjoner, hvor bedrifter med henholdsvis 12 % og 10 % av personalet hadde arbeidet om søndagene. Gjennemsnittstallet for samtlige bransjer var her 98.5 % uten søndagsarbeide.

I *bygdene* kjennes søndagsarbeide praktisk talt ikke uten i hoteller med 66 %, dampskibsekspedisjoner med 14.5 % samt landhandleriene med 7.5 % og i meierier med 6 $\frac{1}{4}$ % av personalet. Gjennemsnittstallet var 97.1 %.

Arbeidstiden i handels- og kontorvirksomheter

i herred (by).

1. Virksomhetens (innehaverens) navn.¹⁾
 2. Er virksomheten handelsvirksomhet eller kontorvirksomhet, eller omfatter den begge deler?²⁾
 3. Hvad går virksomheten ut på?³⁾
 - 4.) a. Hvor mange personer (innehaveren ikke medregnet) beskjeftigedes ved handelsvirksomheten i slutningen av oktober 1918? menn og kvinner.
b. Er innehaverens hustru innbefattet i dette antall? Ja. Nei.⁵⁾
c. Et nogen av innehaverens barn innbefattet i dette antall? Ja. Nei.⁵⁾ I tilfelle hvor mange?
d. Arbeider disse familiemedlemmer stadig i forretningen?
e. Hvad er det største antall personer som samtidig har vært beskjeftiget i handelsvirksomheten i 1918?
f. Hvad er det minste antall personer som samtidig har vært beskjeftiget i virksomheten i 1918?
g. Hvad er det gjennemsnittlige antall personer, som samtidig har vært beskjeftiget i virksomheten i 1918? menn og kvinner.
 - 5.) a. Hvor mange personer (innehaveren ikke medregnet) beskjeftigedes ved kontoret i slutningen av oktober 1918? menn og kvinner.
b. Er innehaverens hustru innbefattet i dette antall? Ja. Nei.⁵⁾
c. Et nogen av innehaverens barn innbefattet i dette antall? Ja. Nei.⁵⁾ I tilfelle hvor mange?
d. Arbeider disse familiemedlemmer stadig på kontoret?
e. Hvad er det største antall personer som samtidig har vært beskjeftiget på kontoret i 1918?
f. Hvad er det minste antall personer som samtidig har vært beskjeftiget på kontoret i 1918?
g. Hvad er det gjennemsnittlige antall personer som samtidig har vært beskjeftiget på kontoret i 1918? menn og kvinner.
 6. Den almindelige arbeidstid har i 1918 vært fra kl. morgen til kl. aften.
 - a. Hvor mange ganger hadde funksjonærene spise- og hvilepause i løpet av denne arbeidstid?
 - b. Til hvilke klokkeslett falt disse spise- og hvilepauser?
 - c. Hvor lang var hver enkelt av disse spise- og hvilepauser?
 - d. Hadde funksjonærene lov til å forlate forretningen eller kontoret i disse spise- og hvilepauser? Ja. Nei.⁵⁾
 7. Var arbeidstiden om lørdagen den samme som de 5 første hverdager i uken? Ja. Nei.⁵⁾ Svarer der nei, bedes oplyst hvorledes arbeids- og hviletiden var om lørdagen.
 8. Hvis arbeidstiden var forskjellig i handelsforretningen og på kontoret, må arbeidstiden angis særskilt for begge. (Arbeidstiden for handelsforretningen forutsettes i så fall oplyst under spørsmål 6 og 7, og arbeidstiden på kontoret under nærværende spørsmål.)
 9. Blev der også arbeidet i forretningen (eller på kontoret) søndag og helligdager? Ja. Nei.⁵⁾ Svarer der ja, bedes oplyst om dette arbeide fant sted hver søndag eller bare leilighetsvis.⁵⁾
Hvor mange av funksjonærene deltok i dette søndagsarbeide?
Var det de samme funksjonærer som utførte dette arbeide hver søndag? Ja. Nei.⁵⁾
Hvorledes var det i tilfelle ordnet med avløsning?

10. Blev der undertiden arbeidet utover den almindelige arbeidstid? Ja. Nei.⁵⁾
 I tilfelle: a. Hvor ofte fant dette sted?
 b. Hvor mange timer varte i almindelighet dette overtidsarbeide?
 c. Tok det sin begynnelse umiddelbart etter den almindelige arbeids-tids avslutning, eller hadde funksjonærene først en hvilepause?⁵⁾
 I tilfelle hvor lang?

11. Nedenfor bedes opført hver for sig hver enkelt av de funksjonærer som var beskjeftiget i forretningen eller på kontoret i oktober måned 1918:

(Hadde virksomheten i oktober 1918 flere funksjonærer enn der får plass på nærværende skjema, bedes de øvrige opført på et særskilt skjema.)

Nr.	Kjenn m = mann k = kvinne		Alder (i oktober 1918)	Stilling ⁶⁾ i virksom-heten (nøiaktigst mulig betegnet)	Utbetalt lønn for oktober 1918		Lønnstillegg i form av fri bolig o. lign.		Tilsammen	Når ansatt i virksom-hets tjeneste	Hva utgjorde månedslønnen i oktober 1914 for en funksjonær med samme kvalifika-sjoner ⁷⁾
	Fast månedslønn i oktober	Dyrtidstillegg for oktober ⁷⁾	Lønnstillegget art, fri bolig, kost og losji o. lign.)	Dette antage-lige pengerverdi for et helt år (1918).							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

Veiledning ved foranstående spørsmåls utfylling.

1) Nærværende skjema blir å utfylle for enhver handels- eller kontorvirksomhet forsåvidt der ved denne beskjæftigtes andre enn innehaveren selv eller hans hustru. Selv om det bare er innehaveren selv og et av dennes barn, må et skjema utfylles.

2) Det som passer understrekkes. Forat en virksomhet skal kunne sies å være både handels- og kontorvirksomhet, er det ikke tilstrekkelig at en enkelt til denne knyttet person utfører arbeide som er av blandet art. Der må foruten innehaveren selv — være i det minste én person hvis arbeide — i hvert fall hovedsakelig — er knyttet til selve handelen, og en person som vesentlig bare arbeider på kontoret. En mindre handelsforretning som foruten innehaveren bare beskjæftiger en enkelt person hvis arbeide for størstedelen består i ekspedisjon i butikken, men som ved siden herav også besørger den ved handelen foranledigede korrespondanse, blir således å regne alene som handelsvirksomhet.

3) Her ønskes virksomhetens art nærmere angitt. Gjelder det en ren handelsvirksomhet, blir svaret f. eks.: melkeforretning, kolonialhandel, manufakturbutikk o. s. v. Og er det en kontorvirksomhet, svares der: sakførerkontor, meglerkontor, dampskibesk. pedisjon, kontor ved skofabrikk, kontor ved mekanisk verksted o. s. v.

Det vil være ønskelig å få virksomhetens art angitt så nøiaktig som mulig.

4) Spørsmål 4 blir ikke å utfylle for kontorer. Opplysninger om antallet av funksjonærer ved sådanne blir å meddele under spørsmål 5. På samme måte blir spørsmål 5 ikke å utfylle for rene handelsvirksomheter. En virksomhet som er både handels- og kontorvirksomhet må utfylle både spørsmål 4 og spørsmål 5. Forsåvidt nogen av personalet er beskjæftiget begge steder, henføres han til den virksomhet hvor han vesentlig er beskjæftiget.

5) Strek under det som passer.

6) Stillingen må angis så nøiaktig som mulig, f. eks. ekspeditør i butikken, bokholder, kasserersek i butikken, kontordame o. s. v.

7) Har dyrtidstillegget ikke vært beregnet pr. måned, men f. eks. pr. kvartal, bedes i rubr. 6 alene opført den del herav som faller på den enkelte måned.

8) Ved dette spørsmål tilskrives å få materiale som viser lønnsstigningen fra 1914 til oktober 1918. Ved hver enkelt slags funksjonærer, f. eks. butikkekspeditører, kontorister, kasserere o. s. v. bedes derfor i rubrikk 11 tilføjet hvad en lignende funksjonær hadde i månedslønn høsten 1914 (ikke hvad den samme person hadde den gang).

Trykt 1922:

- Nr. 71. Sinnssykeasylenes virksomhet 1919. (*Hospices d'aliénés.*)
- 72. Folkemengdens bevegelse 1919. (*Mouvement de la population.*)
- 73. De spedalske i Norge 1916—1920. (*Rapport sur les lépreux en Norvège pour les années 1916—1920.*)
- 74. Skiftevesenet 1920. Overformynderiene 1919 og 1920. (*Successions, faillites et biens pupillaires.*)
- 75. Sjømannsforsikringen 1920. Fiskerforsikringen 1921 ($\frac{1}{1}—\frac{21}{3}$). (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 76. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. III. Folkemengden fordelt etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling. (*Recensement du 1er décembre 1920. III. Population répartie par le sexe, l'âge et l'état civil.*)
- 77. Forsømte barn 1918, 1919 og 1920. (*Traitements des enfants moralement abandonnés.*)
- 78. Kommunevalgene 1922. (*Élections en 1922 pour les conseils communaux et municipaux.*)
- 79. Fengselsstyrelsens årskrift 1919. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1919.*)
- 80. Norges jernbaner 1921—22. (*Chemins de fer norvégiens.*)
- 81. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. IV. Folkemengden fordelt etter fødested.
— Finner og kvener. — Andre lands statsborgere. — Norsk-Amerikanere. (*Recensement du 1er décembre 1920. IV. Population répartie par le lieu de naissance. — Lapons et quaines. — Sujets étrangers. — Norvégio-Américains.*)
- 82. Lønninger 1922. (*Gages et salaires.*)
- 83. Ulykkesforsikringen 1920. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 84. Norges kommunale finanser 1919/20. (*Finances des communes.*)
- 85. Kriminalstatistikk og Kriminell Rettspleie 1919 og 1920. (*Criminalité et Justice criminelle.*)
- 86. Forsikringsselskaper 1921. (*Sociétés d'assurances.*)
- 87. Norges postvesen 1922. (*Statistique postale.*)
- 88. Sinnssykeasylenes virksomhet 1920. (*Hospices d'aliénés.*)
- 89. De faste eiendommer 1916—1920. (*Propriétés foncières rurales.*)
- 90. Veterinærvesenet og kjøttkontrollen 1921. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
- 91. Industristatistikk 1921. (*Statistique industrielle.*)
- 92. Folkemengdens bevegelse 1920. (*Mouvement de la population.*)
- 93. Norges skibsfart 1922. (*Navigation.*)
- 94. Sykforsikringen 1922. (*Assurance-maladie.*)
- 95. Norges bergverksdrift 1922. (*Mines et usines.*)
- 96. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. V. Blinde, døvstumme, åndssvake, sinns-syke og vanføre. (*Recensement du 1er décembre 1920. V. Aveugles, sourds-muets, idiots, aliénés et estropiés.*)
- 97. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. VI. Barnetallet i norske ekteskap. (*Census of 1st December 1920. VI. Fertility of Marriages.*)
- 98. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. VII. Boligstatistikk. — Byer. (*Recensement du 1er décembre 1920. VII. Statistique d'habitation. — Villes.*)
- 99. Private aktiebanker 1922. (*Banques privées par actions.*)
- 100. Skolevesenets tilstand 1918. (*Instruction publique.*)
- 101. Rekruttering 1921. (*Recrutement.*)
- 102. Norges telegrafvesen 1921/22. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 103. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. IX. Folkemengden fordelt etter livsstilling. — Riket. — Bygder. — Byer. (*Recensement du 1er décembre 1920. IX. Population répartie par profession. — Royaume. — Districts ruraux. — Villes.*)
- 104. Arbeidstiden i handels- og kontorvirksomheter i 1918. (*Employés de commerce et de bureaux. Durée du travail en 1918.*)

Det Statistiske Centralbyrå har dessuten bl. a. utgitt følgende verker:

- Statistisk Årbok for kongeriket Norge. Senest utkommet: 42de årgang 1922. Kristiania 1923. (*Annuaire statistique de la Norvège.*)
- Statistiske Meddelelser, Senest utkommet: 40de bind 1922. Kristiania 1923. (*Journal du Bureau Central de Statistique.*)
- Månedssopgaver over vareomsetningen med utlandet 1922. Tiende bind. Kristiania 1923. (*Bulletin mensuel du commerce extérieur en 1922. Dixième année.*)
- Fortegnelse over Norges Offisielle Statistik m. v. 1828—31 desember 1920. Kristiania 1889, 1913 og 1922. (*Catalogue de la Statistique officielle.*)
- Statistiske oversigter 1914. Kristiania 1914. (*Résumé rétrospectif 1914.*)

Samtlige verker er til salgs hos H. Aschehoug & Co., Kristiania.

Av „Norges handel“, årgangene 1911, 1912, 1913 og 1915, er byråets beholdning meget knapp, hvorfor man vilde være takknemlig for å få overlatt eksemplarer av disse årganger.

15 desember 1923.
